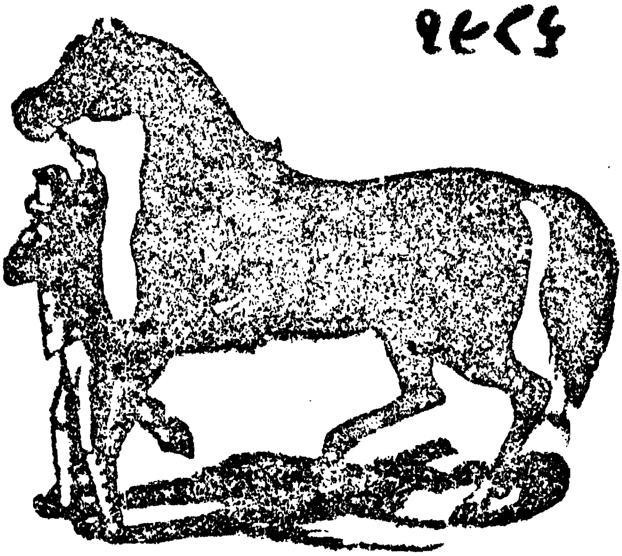
ઢ સાર સંગ્રહ.

સુધારા તથા વધારા સાથે

છપાવી પ્રસીદ્ધ કરનાર

ચુનીલાલ અમથાસા

૧૯૮૬

અમદાવાદમાં

માણેકચોક નજીક કાગદીઓળમાં શેઠ ઢોરનામકાનમાં

અમદાવાદ “વિક્ટોરિઆ પ્રેસમાં”

છગનલાલ ઉમેદચંદે

છાપ્યો

સંવત ૧૯૪૦ સને ૧૮૮૩

કિંમત રૂ ૧—૪—૦

વૈદકનો સાર સંગ્રહ.

શ્રીગણેશાએ નમ

દોહરા.

સાજુ હોય શરીર તો, સઘળી વાતે સુખ;
નહીતો નાણું બહુ છતાં, દિન દિન મટયે દુખ. ૧
ભણતાં ભણતાં બહુ ભણ્યો; વિદ્યા અન્ય અનેક;
શરીર સાચવણી તણો, અક્ષર ન ભણ્યો એક. ૨
તે તો ભણતર તુચ્છ છે, વળી બુદ્ધિ પણ વ્યર્થ;
શરીર સાચવણિ વિના, સરે ન સઘળો અર્થ. ૩
માટે વૈદક વાંચજો, પુરણ રાખી પ્રીત.
જેથી કાંઇ પણ જાણશો, રોગ મટયાની રીત. ૪
વૈદકથી આયુશ વધે, સુખમાં રહે સદાય;
માટે વિદ્યા વૈદની, જરૂર જેવી જણાય; ૫
જો ધનછે ધરમાં ઘણું, હોય શરીરમાં શુળ;
તો તેના મનમાં ગણે, ધન સઘળુ તે ધુળ. ૬
જેની ઘણી જરૂર છે, શોધી તવો સાર;
રૂડુ આ પુસ્તક રચ્યુ, બહુ સુખ દેનાર. ૭
મિતા અહારજ રાખજો, દીવશને વળી નિશ;
વિવેકી એમ વર્તશો, થાશે લાભ અતિશ. ૮

માણસના ચારે વિકારની બાબત.

જાણવું જે ઇનસાન તથા હેવાનની કાયાનુ બંધારણ ચારે ત
ત્વ અને આતસ, પવન, પાણી તથા ખાખથી છે; તેથી કરીને
ઇનસાનના બદનમાં ગરમી, તથા શરદી, તથા તરીખોસકી હોયછે
જેને એ ચારેનુ જોર બરાબર અને સમધાત હોય, તેના બદનને
તનદુરસ્તી તથા શરીરની શાંતી હોય, કદાપી તે ચારેમાંથી એકનું ને
ર કમી બેશ થાય, ત્યારે ઇનસાનની તબીઅત નાદુરસ્ત થા
જો કે ગરમીના જોરથી હરેક બીમારી પેદા થઇ
ની નીશાની એ જે; પાણીની તરસ ઘણી લા
પર અગન બળે, અંગ પીળુ અથવા લા
કર્યાથી જીવને રાહત થાય, કદાપી તે

ય તો તેની નીશાની એ જે, માથુ ભારે હોય અંગમાં આળસ આવ્યા કરે, માંથુ ફરયા કરે, મોહોડાનો સ્વાદ મીઠો હોય, અંગ ઉપર લાલી હોય, જીભ લાલ હોય, ગુમડાં તથા ફોલીઓ થાય, પારામાંથી તથા નાકમાંથી લોહી નીકળે અંગમાં સુસ્તી હોય અને સાંધેસાંધા દુખે, કદાપી તે ગરમી પીતના વધારાથી હોય. તો તેની નિશાની એ જે, બદન તથા જીભ તથા આંખના ડોળાનો રંગપીળો હાય અને મોહોડાનો સ્વાદ કડવો હોય, અને જીભ સુકાય તથા જાડી અને ખડબચડી થાય, અને નાક સુકાય, અને તરસ ઘણી લાગે, ભુખ બેશી જાય, ને ખાવાનુ ભાવે નહી, બેશુદ્ધ તથા ઘુમરી તથા કંપોરો થાય.

શરદીના જોરથી હરેક દરદ પેદા થયુ હોય તો, તેની નિશાની એ છે જે; તે માણસને પાણીની તરસ તથા અંગમાં જલન હોય નહી અને અંગનો રંગ સફેદા અથવા કાલાટપર હોય કદાપી તે શરદી બલગમીના વધારાથી હોય તો અંગે સફેત થાય અંગમાં સુસ્તી હોય અંગ થંડુ હોય, ખાણુ હજમ નહી થાય ખાટા ઓટકા આવે, ઉંઘ ઘણી આવે, મગજ ભારે રહે, મોહોડામાંથી લબઅને હોજ ગરે, નાકણાંથી પાતળુ અને થંડુ લીટ આવે, કદાપી તેસરદી સોદાના વધારાથી હોય તો અંગ દુબળુ થાય અને કાલાટમારે લોહીનો રંગ કાલાટ પર હોય ને ઘાડુ થાય, ફીકર તથા અંદેસો પેદા થાય ને જુઠી ભુખ લાગે.

કદાપી તરીના જોરથી હરેક આજાર પેદા થયો હોય તો તેની નિશાની એ છે જે, બદનમાં સુસ્તી ઘણી હોય ને નિચે ઓસકીની બાબત કેહેવામાં આવે છે તેનુ ઉલટુ હોય કદાપી તરી ગરમીના વધારાથી હોય અથવા એકલી ગરમીથી હોય, અથવા લોહીના વધારાથી હોય તો તેની નીશાની ગરમીમાં કહી છે તેવી સમજવી, કદાપી તે તરી એકલા શરદીના વધારાથી હોય, અથવા બગલમ સાથે હોય તો તેની નિશાનીઓ શરદીમાં કહીછે તેથી સમજવી.

[illegible]દાપી ઓસકીના જોરથી હરેક આજાર પેદા થયો હોય તો તે[illegible]ની એ જે, મોહોડુ સુકાય. અંગ દુબળુ થાય, ચામડી ક[illegible]ડાનો શિક્કો ફરી જાય, કદાપી તે ઓશકી પિતના [illegible] ઉપર ગરમ પિતના વધારાની નીશાનીયો ક[illegible]પા તે ઓશકી સોદાના વધારાથી હોય [illegible]ી બાબતમાં કહીછે તેથી સમજવા.

હવે માલમ કરવું કે માણસના અંગમાં ચાર વિકાર છે તેમાં એકતો લોહી વિકાર, બીજુ બલગમ એટલે જેરસ વિકર અને ત્રીજુ પિત્તવિકાર, અને ચોથુ સોદાવિકાર, પણ વધારી મેજે હિંદુના વૈદો સોદાના વિકારમાં ગણતા નથી, કેમકે ત્રણ વિકારમાંથી એક વિકારના બગડવાથી સોદા થાય છે તેમ વળી, હિંદુ લોકોના પંડિતો વાયુવિકાર પણ ગણે છે; અને ઘણું ખરૂ અંગરોગનુ નીપજ્યું એ ચારે વિકારોમાંથી એકની વધઘટ થયાથી થાય છે, જ્યાંસુધી એ ચારે સમતોલ હોય ત્યાં સુધી આજાર પેદા થતો નથી, વળી જાણવું કે લોહી જે છે તેની ખશીયત ગરમ તથા તર છે પિત જે છે તે ગરમ તથા બાશક છે અને બલગમ જે છે તે શરદ તથા તર છે અને સોદા શરદ તથા ખોશક છે હવે ઇનશાનના બદનમાં પવન જે છે તે એક બાફ છે કે તે ઉપર કહેલા વિકારોમાંથી પેદા થાય છે પણ તે અગત્ય કરીને તો બલગમ તથા સોદામાંથી નીપજે છે, પણ તે કાંઇ માણસના હરેક વિકારને દાખલ કરતો નથી..

માણસના બદનની તથા નાડીની પરિક્ષા.

જાણવું કે માણસના બદનની અંદર સાત ચીજ ઘણી બાજરગ અને મોટી કેહેવાય છે, અને આદમીની જે નગદી તે સાતે સલામત રહ્યથી હોયછે. કદાપી તેમાંથી એકે ઓછી થાયતો આદમી હરગીજ જીવે નહી. અંગની ઉપરની ચીજો જેવી કે આંખ, નાક, કાન, જીભ, ઇંદ્રિ, હાથ, પગ અને એવી એવી બીજી ચીજો ઓછી થાય, તો અલબત તે આદમી જીવે, પણ તે ભીતરની સાતમાંથી એક પણ ઓછી થાય, અથવા કઠણ થાયલ થાય તો, હરગીજ આદમી જીવે નહી અને એ સાતમાંથી હરેકનો જરા પણ બિગાડ થાય તો આદમી કઠણ બિમાર થાય હવે એ સાતમાંનું પેહેલુ દીન, બીજુ દમાગ યાને ભેજુ, ત્રીજુ કલેજુ, ચોથુ બંધે ગોરદા, પાંચમુ પિતો, છઠુ ફેફસુ, સાતમી તલી હવે સમજવું કે એ સાત મધ્યેથી જે લદી તે બદનનો પાતશાહ છે, અને ભેજુ તેનો જીવ છે. વળી કેટલાએક કહેછે કે ભેજુ પાદશાહ છે, ને દીલ વજીર છે. અને દીલ તથા દમાગની વચે એક મારગ છે કે તે મારગે હમેશાં એક બીજાને જુએછે, અને મળીતા રહેછે વાસ્તે એ દીલ તથા દમાગ સહુથી મો[illegible] પન

ણુસનો જીવ તથા રૂહ દીલમાં હોય છે કે તે વતે માણસ જીવે છે. અને ખોરાઈ રાહાને પીછાને છે. અને દીલ હમેશાં હીલીયા કરે છે કોઈ વેળાએ હીલતુ રેહેતું નહી, અને અક્કલ તથા યાદદાસ્ત ભેજામાં હોય છે. અને કલેજુ દીન સાથે તાલુકો રાખેછે. અને ગુસા તથા જોર તથા હીંમત પિતાથી હોય છે, અને શરમ તથા હએયા તથા કીના કપડ તળીથી હોય છે. અને દમનું આવવું જાવું તથા બોલવું સરવે ફેફસાથી હોય છે. અને સેહેવત તથા ઈદ્રિનું જોર તથા સ્ત્રીભોગનું કઉવત બંને ગોરદાથી હોય છે

હવે જ્યારે માલમ થયું કે દિલ જે છે તે બદનનો પાદશાહ છે તે સદા હીલતુ છે. તે દીલ સાથે બદનની સઘળી મોટી રગો લાગેલી છે. તે મોટી રગોમાંની એક રગના હીસા બંધે હાથમાં આવેલા છે જેને વેદ લોકો નબજ અથવા નાડી કરી કહેછે અને નાડીના જોવાથી દેલ તથા દેગામની કષ્ટિની અથવા સુખાકારીની ખબર પડે છે. ગરમી અથવા શરદી અથવા શમઘાત હોય છે તે માલુમ થાય છે અને નાડીના હાલવા ઉપરથી દિલને હાલવાની ખબર પડે છે. વાસ્તે વૈદ લોકોએ નાડી જોવાનો કાયદો રાખેલો છે, અગર એ બદનની બીજી રગો પણ એ પ્રમાણે હાલતી છે, તે જોયાથી ખબર પડે પણ અદબ થકી દાનાઓએ બદનના બીજા માંધાની નાડી જોવાનું મોકુફ રાખીને હાથની નાડી જોવાનો કાયદો રાખેલો છે.

હવે પ્રથમ નાડીની પરખ એ છે જે નાડીની ચાલ પાંચ તરેહની હોય છે. એક તો નબળી, બીજી ભારે. ત્રીજી ઉતાવળી, અને ચોથી વેહેતી દોડે, પાંચમી ઠસો ખાઇને ચાલે. જ્યારે કોઇની નાડી નબળી ચાલે ત્યારે સમજવું કે તેને ફેફસાં અથવા આંતરડાં અથવા મગજમાંથી દરદ ઉઠેલુ છે. અને જેની નાડી ભારે ચાલે તેને જાણવું કે લોહીનું જોર છે. અને જેની નાડી ઘણી ઉતાવળી ચાલે તેને સમજવું કે મગજમાં ગરમી થયેલી છે. ને ગરમીથી રોગ ઉઠેલો છે અને જેની નાડી નરમ અને ઉતાવળી ચાલે તે સાથે અંગ ઠંડુ હોય તેને ઘણી નબળાઇ તથા શરદીનું જોર જાણવું. ને જેની નાડી બે ત્રણ વાર ચાલીને ઠસો ખાતી હોય તેને ઘણી નબળાઈ અને વધારે બિમારી સમજવી.

જ્યારે હરેક માણસની નાડી જોવી હોય ત્યારે હાથનાં ચારે [illegible] મુકીને જરા દાબીને જોવું. જો કદાપી ના

ડા જોરમાં ચાલતી હોય તો આંગળાં ભારે રાખવાં. ને નરમ ચાલતી હોય તો આંગળાં હલકાં મુકવાં. પછી જોવું કે નાડીનુ ઉઠવું તથા બેસવું કેવું છે, જો ઉતાવળીઉઠ બેશ કરતી હેય, અને ઉતાવળી ચાલતી હોય તો ગરમી થએલી સમજવી. જો ધીમી ઉઠ બેશ કરતી હોય તો શરદી થએલી સમજવી. ને તે ઉપરથી તથા ઉપર કહેલી પાંચ રીત પરથી ઇનશાનના મરજની ઉત્પતિને પીછાનવી. કદાપી તે ધીમી ઉતાવળી ચાલતાં સમજ નહી પડે તો ઘડીયાળ લઇને જોવું કે મીનીટમાં અથવા અઢી પલમાં નાડી કેટલી વખત ચાલે છે. જો કદાપી જુવાન આદમી ની ૭૫ થી ૮૫ વાર સુધી એકમીનીટમાં ચાલે તો જાણવું કે તે માણસની તબીયતસારી છે. શરીરમાં કશું ખલલ નથી. કદાપી ૮૫ ઉપરચાલે તો ગરમી અથવા તપ થએલી સમજવી. કદાપી ૭૫ અંદર ચાલે તો સરદી અને વાયુની અસર થએલી સમજવી. અને જ્યારે જોરાવર તપ થઇ હોય ત્યારે નાડી એક મીનીટમાં ૧૨૦ સુધી ચાલે અથવા તેથી પણ વધારે ચાલે, પણ સઘળા માણસની નાડી સારા હાલમાં બરાબર એક ધારા મુજબ ચાલતી નથી. વાસ્તે સારા હાલમાં પાંચ સાત વખતે નાડી જોએલી હોય, ત્યારે તેની તબીયતનો તથા નાડી ચાલનો ધારો માલમ થાય. કાંજે કોઈ માણસનો મિજાજ એવો પણહોય છે કે હમેશાં સારા હાલમાં પણ ૮૦ ની અંદર ઘણી ઓછી ચાલે છે, અને કોઇની ૮૫ ની ઉપર ઘણીવારે ચાલે છે તે ધારો તપાશીને બીમારીની વેળાએ તે ઉપર કેટલી વધી છે અથવા કેટલી ઘટી છે તે ઉપર સુમાર રાખવો જોઇએ છે. માણસની સુખાકારી વખતમાં નાડીની ચાલનો એક ધારો ૮૦ ની ચાલ ઉપર મુકરર છે. અને જેની નાડી હમેશ એક મીનીટમાં ૮૦ થી તે ૮૫ વાર ચાલે તેની તબિયત ઘણી સારી છે. એમ સમજવું. અને કોઇ વેળાએ માણસ ઘુસામાં આવ્યું હોય, અથવા ફીકર અને ધાસ્તીમાં હોય, તે વેળાએ પણ માણસની નાડીનો અંદાજો રેહેતો નથી. ને ગણતીમાં તેના ધારા કરતાં તે વધી જાય છે વાસ્તે નાડી જોતી વેળાએ તે પણ તપાશીને અમલ કરવો. અને નાહાનાં બચ્ચાંની નાડી ઉંઘાયેલું હોય ત્યારે તપાસવાથી બરાબર માલમ પડે, જાગતું હોય ત્યારે તે રડે અથવા બેગાનાને જોઇને ગભરાય અથવા ચલ વસલ થાય. તેથી દુરસ્ત હાથમાં આવે નહી.

ને ગણતરીમાં વધારે થાય. જ્યારે બચ્ચું પેદા થાય છે ત્યારે તેની નાડિ એક મિનીટમાં ૧૨૦ થી તે ૧૪૦ વાર ચાલે અને બચાંયે પેહેલા વરસમાં ૧૦૮ થી તે ૧૨૦ સુધી ચાલે. ત્રીજે વરશે ૮૦ થી તે ૧૦૦ સુધી ચાલે. ચોથે પાંચમે ને છઠે વરશે પણ ૮૦ થી ૧૦૦ સુધી ચાલે. અને સાતમા વરસથી તે અગીયારમા વરસ સુધી ૭૨ થી તે ૭૫ સુધી ચાલે અને બારમે વરશે ૭૦ થી તે ૭૫ સુધી ચાલે. અને જ્યારે જવાની ઉપર આવે ત્યારે ૬૦ થી તે ૮૦ સુધી ચાલે, અને જઈફ આદમીની નાડિ કોઇ ઘણી ઓછી પણ ચાલે, વળી કાંઇ જવાન આદમીની નાડીના એવો પણ ધારો હોય છે કે સુખાકારીના વખતમાં છેક ૨૫ સુધી ઓછો ચાલે છે. સઘળા માણસની નાડીનો એક ધારો નથી, બેઠેલા કરતાં સુતેલાની નાડિ ચાર પાંચ વધારે ચાલે, અને હરેક જવાન માણસને જ્યારે તાપ આવે ત્યારે તેની નાડિની ચાલ તેના ધારા કરતાં ઘણીજ વધી જાય, પણ તેની ચિંતા રાખવી નહી. પણ દવાની તાકીદ રાખવી અને કોઇ વેળાએ કોઇબચ્ચું માંદુ થાય અથવા તાવ આવે ત્યારે તેની નાડિ એક મિનીટમા ૧૦૮ થી પણ વધારે ચાલે. ત્યારે તેને તરસ ઘણી લાગે ને હાંફણું ચાલે ખવાય નહિ, કરે તે ફલ બેકલથી કરે પણ તેને કોઇ વેળા એ ઘાતમાં સમજવું જે વૈદ હરેક માણસની નાડિ સુખાકારીના વખતમાં ઘણીવાર જોએલી હોય તે વૈદ્ય બીજા અજાણ્યા વૈદ્ય કરતાં તેની બિમારી વખતની નાડિની પરિક્ષા ઘણી સારી રીતે કરી શકે. કાંય જે તેની નાડીના ધારો પેલા વૈદના હાથમાં આવી રહેલો, તેથી બિમારીના વખતમાં તેના રોગની પરીક્ષા બરાબર કરી શકે, માટે એકવાર જે વૈદથી ફાયદો થએલો હોય તેનેજ ફરી નાડ દેખાડવી.

માણસની જીભ અને પેશાબ જોવાથી બીમારીની પિછાનત.

જાણવું જે માણસના ચાર વિકાર જે લોહી તથા પીત તથા રસ તથા સોદા છે, તે ચારેના ચાર રંગ જુદા જુદા હોય છે તે રંગ ઉપરથી માણસના પેશાબનો રંગ આવે છે, અને એ ચારેમાંથી જેનું જોર વધારે થયું હોય છે.તે રંગનો પેશાબ થાય ચાર રંગમાં પેહેલો સફેત, બીજો લાલ, ત્રીજો પીળો અને

ચોથો કાળાશ ઉપર એ પ્રમાણે હોય છે હવે એ હરેક રંગમાં બી
જી ઘણીએક જાતી હોય છે તે સઘળું આ જગોએ બોલતાં લંબા
ણ થવાની ધાસ્તીને લીધે ટુંકામાં કહુછું કે બીમારના પેશાબનો
રંગ પીળો હોય તો પિત વિકારથી તેનીબીમારી સમજવી. અગ
ર સફેત રંગ હોય તો રસવિકારથી અથવા શરદીથી તેની બિ
મારી સમજવી. લાલ રંગ હોય તો રસવિકાર અથવા શરદી જા
ણવી. અગર તે કાલાટપર હોય તો સોદા અથવા વાઇનો વિકાર
જાણવો. હવે એ ચારેમાના હરેક રંગસાથે બીજા રંગ મળેલા
હોય છે ત્યારે તેની ખાશિયત જુદી હોય છે, તે એ રીતે કે પેશા
બનો રંગ ચળકતો લાલ હોય તો શરદીસાથે ખોશથી તે મરજ
ઉઠેલોજાણવો. કદાપી ઘેરો લાલ હોય તો ગરમી સાથે તરીથી ઉ
ઠેલો સમજવો. અગર કાલાટપર હોય તે ઉપરથી ફીણ આવે ને
બીમારના અંગમાં તપ હોય તો વાયુને ખોશકીથી જાણવો. અ
ગર સફેત સાથે ધોળો હોય, તો રસવિકાર અને શરદીથી જાણ
વો, અગર ઘેરો પીળો હોય તો અજીરણથી જાણવો, અગર ઘે
રો કાલાટ પર હોય તો સોદા અથવા સનેપાત વાયુ જાણવો, પ
ણ એ નિત જોવાને કાયદો એ છે કે, જે જેની નિત જુએ તેણે
તેની ગઇ રાતના કાંઇ ખાંણુ અથવા દવાઇ ખાધી નહી હોય ત્યા
રે ચોકસ નીત જોવાથી સમજ પડે, કાંય જે હરેક ખાણાનો તથા
મેવાનો તથા દવાઇનો રંગ પણ પેશાબમાં ઉતરે છે તેથી કરીનેબ
રાબર પરીક્ષા થઇ શકતી નથી, અને પેશાબ ઝીલે તે સોજા સા
ફ બીલોરના વાસણમાં ઝીલીને રાખવો જોઇએ, વળી પેશાબ ક
રયા પછી ૬ કલાકની અંદર રેહેવી જોઇએ કાંજે તે પછે તેનો
રંગ ફરી જાય છે તેથી પણ પરીક્ષામાં તફાવત પડે છે.

જાણવું કે ઓરતના તથા મરદના પેશાબમાં કાંઇ એક તફા
વત પડે છે કાંજે ઓરતે કમ મેહેનત તથા થોડી હાલચાલ કરયા
ના સબબથી અંગમાં કસર મરદ કરતાં વધારે રેહે છે, તેથી ક
રીને ઓરતની કસર નીત ગદલી અને ઘેરી સફેદ હોય છે અને
જે ઓરતની નીતનો રંગ લાલ અથવા પીળો હોય, તે ઓરતને
અસુખ થએલું જાણવું અને મરદની નીતને જ્યારે કે હલાવે ત્યા
રે જરા કાલાટ મારે કે તે કાલાટ ઉપરથી હોય ને ઓરતની નિ
ત કાલાટ નહી મારે એમ કરતે કાંઇ એક કાલાટ મારે તો તે કા
લાટ નીચેથી હોય., હમેલદાર ઓરતની નીત સાફ હોય, અનેએ

ને તે ઉપર સાફ પરપોટા આવે અને કોઇ હમેલદાની નીતનો રં ગ પીળો ચળકતો પણ હોય અને હમેલ પેહેલા દાહાડા ઉપર પીશા ટ અથવા સફેતી સાથે વધારે ચલકાટ મારે, અને છેલા જણવાના દાહાડા ઉપર લાલી ઉપર હોય ને તેને હલાવે ત્યારે કાંઇ એક કા લાટ મારે તો તે છોકરૂ વખતે અધુરૂ કુટી પડવાની નીશાની હોય છે.

નીત યાને પેશાબમાં તેલનો છાંટો નાખવાથી પરિક્ષા

પેશાબની અંદર ઘાસની સળીવતે તેલના છાંટો પાડવે, પછે તે ની પરીક્ષા કરવી. જો તે નાંખતો તળે જઈને પાછો ઉપર જઇ ને પાછો ઉપર આવે ને તેમાં આતરડુ પડે ને તે પેશાબનો રંગ કાળો હોય અથવા ત્રાંબાના રંગ જેવો હોય તો તે માણસને ઘણુ બીમાર જાણવું, અને છાંટો નાખતા પસરી ગયો તો તેની બીમા રી સેહેજ જાણવી, કદાપી છાંટો નાંખે તેવોજ રેહે; અથવા નીચે બેસો તો તેની બીમારી ઘણીજ જાણવી, કદાપી વાયુનુ જોર વધારે હોય તો, છાંટો નાંખતાજ પસરી જાય અને પેશાબનો રં ગ લાલ અને તે થંડો હોય કદાપી પિતનુ જોર, ઘણુ હોય તો તે છાંટામાં પરપોટા આવે, અને પેશાબનો રંગ પીળો અને તે પેશા બ ગરમ હોય, એ મુજબ પરીક્ષા કરવી.

ઝાડાની પરીક્ષા

કદાપી વાયુનુ જોર ઘણું હોય તો ઝાડો ફીણ જેવો અને સુકો ભરાટ કરતો આવે, અને તેનો રંગ ભુરો યતા ચોથો ભાગ પાણીપા ણી સાથે આવે, અને પીતનુ જોર ઘણુ હોય તો ઝાડો લીલો પી ળો વાસ સાથે કઠણ અથવા પાણી જેવો ગરમ આવે કફનુ જોર વધારે હોય તો ઝાડાનો રંગ સફેત અને તે દરદ સાથે રાતો ચી કાશના જેવો આવે છે. કફવાયુનું જોર હોય તો કાળો ચળકતો અને પીળા ભેલ ગાંગીની મીશાલે આવે છે. સોદા વિકારથી હોય તો કાળો તથા લીલો. રાતો ભેળો આવે ને તે પણ ગાંગડા ને મીશાલે કઠણ આવે છે, અજીરણ વિકારનો થંડો જેવો અને પાતળા આવે જલંદરનો ઝાડો ઘણાખરા બેવાસ સાથે સફેદ હો ય છે, ક્ષયના આજાર વાળાનો ઝાડો અતિસારની મીશાલે વયારા ચેલો ગંધાતાં કાળો લાલ ઉજળો અને ગોસના પાણી જેવો બે રંગી હોય એ મુજબ ઝાડાની પરિક્ષા કરીને દવાઇ આપે તો હ હરેક રોગ ઉતાવળો સારો થાય.

જીભ ઉપરથી બીમારીની પરિક્ષા.

વાયુનું જોર હોય તો જીભ ઉપર કાતરા પડેલા દેખાય અને જીભનો રંગ કાંઇએક પીળાશ ઉપર હોય. પિતનું જોર હોય તો જીભ પીળી અથવા લાલ કાળી ભેગ નજરે આવે. કફના જોરથી હોય તો જીભ ઉજળી અને ચળકતી જેવી દેખાય, અતીસારવાળાની જીભનો રંગ મધના રંગ જેવો હોય, પરમો અને સંઘરણી વાળાઓની જીભનો રંગ લાલ ઘેરા જેવો હોય, ટાંકીનો આજાર થયો હોય તો તેની જીભ ફાટીને ખરબાઈ કાંટા સરખી થઇને તેમાંથી પાણીની મિશાલે નજર આવે છે. માણસની અજલ વખતે જીભ સુપરાની મિશાલે અને તરણાયેલી જેવી ફીણ સાથે માલમ પડે છે.

આંખની પરિક્ષા

વાના જોરથી આંખ સુકી અને ભુરા રંગ સાથે ઘેરી હોય છે પિતનું જોર હોય તો આંખના ડોળા ચીળા અને લાલ રંગના હોય છે અને સુરજ અથવા ચીરાગની રોશની જોવાતી નથી કફનું જોર હોય તો સફેદ અને ઘેરી નજર આવે અને તે ચીકા ભરેલી જેવી દેખાય છે.

ચેહેરાની પરિક્ષા.

સવારમાં બીમારનું મોહોડું શામળુ અથવા કાળુ જો દેખાય તો વાયુનું જોર જાણવું, મોહોડાનો રંગ પીળો અને સુજેલાની મિશાલે માલમ પડે તો તેની બીમારી પિતના જોરથી સમજવી. ઘેરો કાળો રંગ હોય અને તે સાથે ડોળા ગભરાએલા જેવા દીસે તો તેની બીમારી કફના જોરથી જાણવી. બીજાં સરવે બહારનાં દરદોને દાબી જોમથી તથા તેના રંગથી પિછાન કરીને દવાઇ આપી જોઇએ. તેની વિગત તે દરદમાં કહી હશે, તેમ તેની પરિક્ષા પણ કરીને આપવી.

બોલવાની પરિક્ષા

વાયુનું જોર હોય તો તેનો અવાજ ગુંગરાએલા જેવો નિકળે. પિતનુ જોર હોય તો અવાજ મોટો અથવા સારી હાલતના માણસ કરતાં મોટો નિકળે. કફનું જોર હોય તો અવાજ ભારી અને ઘરઘરતો નિકળે. એ ઉપરથી બોલવાની પરિક્ષા કરીને દવામાં આપેથી તે દવા ઉતાવળે ગુણ કરયા શિવાય રેહેશે નહી. તે માણસને ખુબ રીતે સમાલવું કે કોઇ પણ રીતે ધાસ્તી

અથવા ગુસ્સો આવ્યો હશે તો તે પરિક્ષામાંતફાવત માલમ પડશે.

એ બનાવવાની રીત એ છે કે સીંદુર સારો ચોખો શેર ૧, મીઠું તેલ તલનું શેર ૧, મીણ પીળું તો. ૨, કપુર તો. ૨, એ ચાર જણશોમાંથી પેહેલો સીંદુર એક લોઢાની કઢાઇમાં નાંખીને ખુબ ઘુંટવો પછી તેમાં તેલ નાંખીને ચુલા ઉપર મુકવો અને નિચેઅગ્નીની ધીની આંચ કરવી. તેને એક જોસ આવે એટલે જોવું કે તે ઉભરાઇ જાય નહી. અગર જો ઉભરાયાપર આવે તો હેઠેની આંચ કાઢી નાંખવી અને પંખો પાસે રાખવો. તે લેઇ મલમ ઉપર વા નાંખવો. તેથી ઉભરાનો જોસ બેશી જશે એ

કાળો મલમ સીંદુરીયો બનાવવાની રીત.

પ્રમાણે તપાસતાં રેહેવું. પછી તે મલમ અજમાવી જોવો એ કકુલીયામાં થંડુ પાણી લેઇને તેમાં પેલા મલમનાં ટીપાં એક બે નાંખવાં પછી તેને જોવું કે જેવો જોઇએ તવો કઠણ અને કાળો થયો છે. જો સુમારે થયો હોય તો ઉતારતી વેળાએ મીણ તપાવીને મધ્યે કપુર વાટીને નાંખવો ને તે બેઉને મેળવીને મલમમાં નાંખી ઘુંટીને એક રસ કરી ઉતારી પાડવો. એટલે કે કાળો પલાસ્ટર થયો એ મલમ આપણા હિંદુસ્તાનીઓજ વધારે વાપરે છે, અને એમલમ ઘણાજણ બનાવે છે. તે નીચે લખેલા દરદ ઉપરતરત લાગુ પડી ગુણ કરે છે. કાખબલાઇ, ગુમડાં, બદ, ફાટાં, નાસુર, ચાંદી, ગરમીના ફોલાઓ, તથા હરેક જખમો ઉપર એ મલમ ઘણો ગુણદાયક છે. એ મલમના બે ગુણ છે. પેહેલો એ કે હરેક દરદ કાચુ હોય તો તેને પકવે, અને બીજો ગુણ તે દરદને રૂઝાવે. અને ઉપર લખેલાં દરદો વગર બીજા રોગને પણ મટાડે છે. તેની વિગત હરેક જાતની નરમ ગાંઠ તથા એવાં બીજાં નરમ દરદો વરસોળી (રસોળી), વાયુની ગાંઠ વિગેરે જાતનાં ઘણાં દરદ મટાડી શકે છે. એ મલમમાં પારો મેળવીને પટી મારે તો દરદ બેશી જશે, પારો મેળવવાની રીત. મલમ તોલા ૯ લઈ તેમાં પારો તોલો. ૧ નાંખીને પટી મારે તો દરદ બેશી જશે.

છીકણી હરેક દરદી માણસને દર સફર શું પાડવાની છે તેનો વિચાર.

એ છીકણી બનાવવાની વિગત એ જે અરીઠાની છાલ સુકી માસો ૧ પાનવખાગર માસો ૦ાા તંબાકુ માસો ૧ કાળાં મરી પીપર

સફેદ મરી માસો ાા કડવાં તુરીયાંનો ગર મુકો માસે ૧ કલીચુનો પથરનો માસા ૨ાા એ સઘળાં વસાણાં કુટી બારીક કરીને મજબુત બુચનાં બાટલી ભરી રાખવી. પછે નીચે લખેલાં દરદ ઉપર સુંઘાડવી. માથુ દુખતું હોય, વાઇની ઘુમરી, નસમધ ચાયુ, છાતીના દરદ બીજા શરદીનાં દરદ જે માણસને હોય તેને એક ચપટી સુંગાડવાથી છીંક આવીને તરત માથું હલકું પડશે. અને ઉપર લખ્યા પ્રમાણે બીજા દરદ પણ સારાં થશે. આ છીંકણી દરદી માણસને ઘણીં ઉપયોગી છે.

વઈદકનો સાર.

કાનના દરદનો ઉપાય.

વા, ગરમી તથા નબળાઇ કે લોહીથી કાનમાં દરદ થાય છે તથા તે વગર કાનમાં પાણી જાય કે કીડા બગઈરે કાનમાં પડે તેથી કાનમાં દરદ થાય છે. તેની સમજ નીચે પ્રમાણે.

વાથી કાન દુખતો હોય તો ઉપલેટ તથા ઈસબગુલ ખાંડી ઝીણો ભુકો પાણીમાં બાંધીને રોટલી બનાવવી. પછી મીઠું દેવતા ઉપર ઉનું કરીને તેમાં આપડની રોટલી બાળવી તે બળી જાય ત્યાર પછી બહાર કઢીને તે રાખ તેલમાં નાંખીને કાનમાં ટીપાં મુકવાં તેથી કાન દુખતો રહી જશે.

૨ ગરમીથી કાન દુખતો હોય તો સ્ત્રીનુ દુધ કાનમાં પાડેથી મટી જશે. અથવા લીંબુના રસના ટીપા પાડવા તેથી પણ ઘણો ફાયદો છે.

૩ લોહીથી કાન દુખતો હોય તો ફસ્ત ખોલાવવી.

૪ કાનમાં કીડા પડયા હોય, ને બહાર નીકળતા ન હોય ત્યારે એળીયો અને ગાયનુ ઘી એકઠુ કરીને ઉનુ કરી કાનમાં રેડે તો કીડા મરી જાય.

૫ કાનમાંથી હમેશ પરૂ વેહેતુ હોય તો ટંકણખાર ખાંડી ઝીણો ભુકો કરીને કાનમાં ભભરાવવો પછી ઉપર લીંબુના રસનાં ટીપાં પાડવાં તેથી મટશે.

૬ કાનમાંથી માખની માફક ગુણ ગુણ એવો અવાજ નિકળતો હોય તો બદામનું તેલ કાનમાં મુકવુ. તથા કુંવારના બીનુ તેલ મુકવું. ને દીવસમાં ચાર વાર જમવું.

૭ કાન બેહેરો થાય છે તેનો ઉપાય એ છે જે આકડાના પાંદડા દેવતા ઉપર ઉનાં કરીને તેનો રસ કાહડી તેનાં ટી

પાં દીન ૧૪ સુધી કાનમાં મુકવાં કે તેથી કાન ઉઘડશે ને ધાક પડેલી મટી જઈને બગબર સંભળાશે. અથવા ઊંટનું મુતર ૬ રરોજ રાતે સુતી વખતે કાનમાં મુકે તો ફાયદો થાય પણ તેઉપાય દરદ થતાંજ તરત કરે તો ગુણ કરે; વીલંબ થયા પછી ફાયદો થોડો થાય.

કંઠમાળા એટલે ગળામાં ગાંઠો થાય છે તેનો ઉપાય.

ગળામાં ગાંઠ થાય છે તેને કોઇ બહાર કહી શકતું નથી એનો ઉપાય એ છે જે ચીતા વાઘનું હાડકું ઘશીને તેમાં જરાક સિંધવ નાંખી ગળા ઉપર માસ છ સુધી ચોપડે તો દુખ મટી જાય એ દુખમાં દસ્તકારી કરેતો નસ્તર મુકવાની રજા છે શા મટે જે પાકું થયા પછી તેના ઇલાજ નથી વાસ્તે દસ્તકારી કરે તો નસ્તર મુકવું.

કોડ તથા ગલત કોડનો ઉપાય.

વઇદોએ કહ્યું છે જે કોડ શિવાય ગળત કોડ અઢાર જાતનો થાયછે તે અઢારે બગડેલા લોહીથી થાયછે એ રોગ ઘણોજ ખરાબછે કે કોઈ એ પણી પાસે બેસેય નહી. તેનો ઉપાય નીચે પ્રમાણે જાણવો.

ઉમરડાના ઝાડની અંતર છાલ છાંયડે સુકવેલી શેર ૬, બાવચી સેર ૨ એ બેઉ જણશોને ખાંડી ઝીણી કરી તેની ફાકી હમેશાં ૬ પઇસાભાર ખાય તો, કોઢ તથા ગળત કોડ અઢારે જાતનો મટી જાય પણ કચરી ન પાળે તો રોગ મટે નહી; મીઠાઇ, મીઠાવાળી રોટલી; સાકર, ગોળ, તથા ચીકણી વસ્તુઓ ખાવી નહી.

લીંબડા છાલ પઇસા ૩ ભાર, બાવચી પઇશા ૨ ભાર એ જણશોને ખાંડી ઝીણો ભુકો કરી તેને ઝીણે લુગડે ચાળી તેમાંથી હાથેળી ૧ ભરીને માસ ૬ સુધી કોડીયા માણસ સવારમાં ફાકે ને ઉપર કહેલી કચરી પાળે તો રોગ મટે, ફક્ત મગ ખાવા, એ શિવાય બીજી ચીજ ખાવી નહી.

વળી બાવચી તથા ભીલામા માસ ૬ સુધી ખાય તો કોહોને જડ મુળમાંથી કાઢી સાફ કરે પણ પ્રથમ રગ પાંચનુ લોહી કાઢવું જોઈએ બેઉ હાથની રગનુ તથા બેઉ પગની રગનુ તથા પેશાબની રગનુ એ પાંચે રગનુ લોહી કમ કીધા પછી તેને જુલા

બ આપવો, જુલાબથી શરીર સાફ થાય ત્યાર પછી ઉપર લખે લો ઉપાય કરે તો એ રોગ મટી જાય.

ખઈ અને દમનો ઉપાય.

ખઈ બે જાતની થાય છે, એક વાથીને બીજી લોહીથી

૧ વાથી થઇ હોય તો ખસખસના પોમ માસા. ૨ ભાર, સુંઠ પઇશા ૨ ભાર, ધાવરીના ફુલ પઇશા ૧ ભાર. એ રીતે ત્રણ જણશો લાવી પાણી શેર ૬માં ઉકાળી પછી પાણી શેર ૧ રેહે ત્યારે લુગડે ગળી રાત્રીએ સુતી વખત પીયે તો રોગ મટે.

૨ ખઇ રોગ લોહીથી થાય છે તેથી કાંઇ તરી બાહાર નીકળે છે જો તે થતાં વેતજ બે ખભાની નસોમાંથી લોહી કઢાવે ત્યાર પછી મરી અને હળદર પાય તો એ રોગ મટે રોગ જુનો થયા પછી ઘણા ઉપાય કરે તો પણ લાગે નહી. માટે તરત ઉપાય કરવો

૩ ખઇરોગ વાળાને થતાં વેત મારેલુ સોનુ ખવરાવે છે તેથીકેટલાએકને રોગ મટે છે. કપુરના રસથી પણ ફાયદો થાય છે.

દમનો ઉપાય એ છે કે એળીઓ મધ સાથે ખાય તો સાસ દમ મટે છે. બીજુ મોથ પઇશા ૧ ભાર. ખેર પઇશા ૧ ભાર, મરી પઇશા ૧ ભાર, પીપર પઇશા ૧ ભાર, વાયડંગ પઇશા ૧ ભાર, ચીત્રો પઇશા ૧ ભાર સુંઠ પઇશા ૧ ભાર, એ રીતે સરવે વસાણા ઝીણાં ખાંડી હવાલે ચાળી દરરોજ સવારે પઇશા ૧ ભાર ફાકે તો સ્વાસ, પંડરોગ, કમળો, સુર, તથા, વાનો ગોળો એ સરવે રોગ મટે.

બીજો ઉપાય સાસ, ઉધરશ તથા હાંફણનો, પીપર પઇશા ૧ ભાર, ધોળા મરી પઇશા ૧ ભાર, હરડેદળ ૫, ૧ ભાર જીરૂ ૫, ૧ ભાર, સિંધવ ૫, ૧ ભાર, સંચળ ૫, ૧ ભાર, જવખાર ૫, ૧ ભાર; ચીતરો ૫, ૧ ભાર, એ સરવેને બારીક ખાંડી ભુકો, હવાલે ચાળી દરરોજ સવારે ખાય તો ખાંશી મટે, બીજુ કાલેરાનો રસ શેર ૦। કહાડી તેમાં સિંધવ પઇશા ૦।। ભાર નાંખીને દરરોજ પીએતો સાસ ખાંશી તથા દમ એ સરવે મટે કાળા મરી શેર ૧ આકડાના દુધમાં સુકવીને ખાય તો નફો થાય.

ખઇરોગની નિશાની એ છે જે ફેફસામાં જખમ પેદા થાય છે તેથી હમેશા ઉધરશ બહુ આવે છે ઉધરશ ખાતા ખાતા ગળફા પડેછે તથા જીભ જાડી થાય ઘાંટો બેશીજાય, થુંકની જગાએલોહી ને પરૂ બાહાર આવે ને જીવ ઘણો ગભરાય, એદુખ થયાં ઘણાં

દાહાડા વીતે ત્યાર પછી રોગીનુ શરીર ઘણું નબળુ થઇ જાય. પણ શરીર નબળુ થયા પેહેલા દરરોજ ગધેડીનુ દુધ પીએ તો રોગ મટી આરામ થાય.

મોઢા ઉપર ખીલ થાય છે તેનો ઉપાય.

ઘણા ખરા જવાન માણસના નાક તથા કપાળ તથા ગાલ ઉપર ખીલ થાય છે તેથી માણસનુ સોહામણું મોહોડુ બીહામણું દીસે છે તે ખીલને દાબીને કાહાડે ત્યારે અંદરથી ચીકણો બાચો અથવા પરૂ જેવુ ચીકણું નીકળે છે તે ખીલ થાય ત્યારે પ્રથમ તો એળીયાની મેળવણીની ગોળીયોનો જુલાબ લે પછે મડનોઆટો શરકામાં ભીજવીને મોહોડા ઉપર ચોપડવો અથવા મરઘીના ઈંડાંના કોચલા અથવા મુરઘીના હાડકા બાળીને તેને સરકામાં મેળવીને ચોપડે અથવા કડવા વલનો આટો સરકામાં મેળવીને ચોપડે તેથી મટે, ને એ સરવેથી ગુણ નહી થાય તો પછે દરાખના ઝાડનુ લાકડુ બાળીને તેની રાખ સરકામાં મેળવીને ચોપડે તેથીમટે

ખીલનો બીજો ઉપાય

આદમીનું માથુ એવું ખીલાઇ આવે જે સેમાંથી તરી તથા જરદાબ નીકળે ને જખમ થાય તેમાંથી નીકળે તે ચાળણી માફક નાહાના છેદ પડે તેનો ઉપાય એ છે જે શરાબ (દારૂ) તથા સરકો દાડમની છાલ, મધ નિમક એ સરવે એકઠું કરીને માસા ૪ સુધી માથા ઉપર ચોપડે તો આરામ થાય.

ખસનો ઉપાય.

ખસ લોહીના બીગાડથી થાય છે તેની શરીર ઉપર ફોલા થઈને તેમાંથી પરૂ વેહે છે માટે ખસ વાળા માણસે ઉતાવળેથીપોતાના બને હાથની ફસ ખોલાવવી, તથા કઠણ રેચ ઉપરા ઉપરી આપતા રેહેવુ તે નિચે લખ્યા પ્રમાણે રેવંચીના શિરાની મેળવણીની ગોળીઓ આપવીતેની વીગત—રેવંચીના શીરો માસા ૪ તજ ઘઉ ૨૦ ભાર સુંઠ માસો ૧ શીકોતરીયો એળીયો માસા ૪ એલચી દાણા ૧૫ પીંપર માસો ૧ એ રીતે ૭ ચીજો ખાંડી બારીક ઝીણે લુગડે ચાળી ખરલમાં નાખી તેમાં વિલાયતી સાબુનાં ખવો ને તેને ખુબ ઘુંટી એક રસ કરીને ચણા જેવડી ગોળીયો વાળીને સુકવવી. તેમાંથી ૩ થી તે સાત સુધી દરરોજ લાગટ દીન સાત સુધી રાતે સુતી વખત ઉના પાણીમાં ગળાવવી એમ કરતાં ન મટે તો વળી બીજા સાત દાહાડા ઉપર પ્રમાણે કરવું તે

થી મટશે અને એ દરદ વાળાને કાચા દીવેલનો જુલાબ આપવો તેથી પેટમાંથી ગરમી નીકળી જશે અને તેને નીચે લખેલો ઉકાળો આપવો ઉના બેદાણા ૭, સાથરા તો. ૦ાા સાકર તો. ૦ાા એનો ઉકાલો દરરોજ પાયા કરવો.

બીજો ઉપાય ચોપડવાનો—મોદારસીંગ તોલો ૧ કપુર તોલો ૧ કલમેસદ તોલો ૧ આમલસારો ગંધક તોલો ૧ પાપડીયો કાથો તોલો ૧ પારો તોલો ૧ એ છ જણસેને બારીક ખાંડીને ઝીણે હવાલે ચાળીને તેમાં છેલીવારે પારો નાંખીને ખલમાં ખુબ ઘુટવું તે એક રસ થાય તેમાં ચોખુ માંખણ તોલા ૫ નાંખીને તેનો મલમ કરવો ને તેને કાચના પ્યાલામાં ભરી રાખવો, તે સુતી વખતે દરદ ઉપર ચોપડવો ને સવારે ઉઠીને ઉને પાણીએ અથવા તાહાઢા પાણીએ નાહાવું કદાપી રાત્રે ચોપડવાનું ન બને તો દિવસે ચોપડી થોડીવાર તડકામાં ફરીને નાહી નાંખવું ને ખાવામાં તેલ અને મરચું તથા આમલી એ ચીજો ખાવી નહી ને ઉપર લખેલો ઉપાય ચાલુ રાખેથી ખસ જલદી મટી જશે.

ત્રીજો ઉપાય—ઉપર લખેલા મલમથી નહિ મટે તો નિચે લખ્યા પ્રમાણે ઓષડ કરવું ગંધક પઈસા ૨ાા ભાર. સચળ પૈસા ભાર બાવચી ૪ પૈસા ભાર. સર્વ જણસોને બારીક વાટીને ઝીણું કરીને ચોપડે તો ખસના દરદને મુળમાંથી કાહાડી નાંખશે, ગરમ વસ્તુ ખાવી નહી. સારૂ થશે

ચોથો ઉપાય—એ જેફકત એકલો ગંધક વાટીને તેમાં તલનું તેલ નાંખી તેનો મલમ બનાવીને ચોપડે પણ ખસ મટશે.

પાંચમો ઉપાય—મનસલ તોલા ૩ લઇને બારીક વાટીને તેમાં ઘી ચોખુ નાંખી તાપ ઉપર કકડાવવું, તે કકડાયા પછી ટાડા પાણીના વાસણમાં નાંખવું. તે ઠરયા પછી બીજા કાચના વાસણમાં કાઢીને શરીરે ચોપડવું, તેથી ખસ તથા વીસ્ફોટક એ બંને રોગ સારા થશે. દરરોજ ચોપડેથી મટશે.

આખનું તેજ હમેશાં રેહેવા માટે ખાપરી માનુ સત કાહડવાની રીત.

ખાપરીયું પૈસા ૧ ભાર ખલ કરીને તેમાં ગોળ પૈસા ૧૦ ભાર નાંખી એ બેઉને ઠીકરા ઉપર મુકી દેવતામાં બાળવું. તમામ બળી રહ્યા પછી ટાહાડું પાડીને તેમાં ગાયનુ માખણ પઈસા ૬ ભાર નાંખી એક કુલડીમાં ભરવું તે પછી તે કુલડીનું મો સજ

ક બંધ કરવું કે તેમાંથી ધુમાડો બીલકુલ બહાર ન નીકળે. પ છી તેને દેવતાની સગડી ઉપર મુકીને એક પોહોર સુધી આંચ દેવી પછી સાણસાએ પકડીને ઉંધી કરવી પછે તેમાં જસત નીચે પડે એવી રીતે બે વાર તેમનુ તેમ કરેથી માવો રૂ ૧) ભાર નીકળે તે સોનીને આપી તેની સળી કરાવવી તે શળી હમેશાં આંખમાં ખેંચે તો આંખનુ તેજ હમેશાં રહે ઘણુ દેખે.

મરડાનો ઉપાય.

મરડાથી લોહી તથા જલસ પડેછે તેનો ઉપાય નીચે મુજબ

પેહેલું—કેરીની ગોટલી, બીલીધાવડીના ફુલ, મોચરસ સુંઠબ રોતી, (જાંબુના ઠળીયા) અજમો, દકતાનના બીજ, અદરજવ, એ સરવે જણસો બરાબર વજને લેઇ એકઠુ કરી ખાંડી ઝીણું કરીને તેમાંથી રૂ ૨) ભાર લેઈને દહી સાથે મેળવીને દીન સાત સુધી ખાય તો મરડો મટે,

બીજો ઉપાય—હીમજી હરડે લેઇને તેમાંથી અડધી કાચી રાખીને અડધી ઘીમાં તળી પછે તળેલીને કાચી એકઠી કરી ખાંડી બારીક કરી તેમાં ખાંડ ભેળવીને હથેળી ભરી ફાકે તો ભાત ભાતના મરડા મટે.

ત્રીજો—ધાવડીનાં ફુલ, સુંઠ, મોચરસ, અંદરજવ, અને ઘોડાની લાદ, એ સરવે સરખે વજને, લઇ ખાંડી ઝીણુ કરી પછી ઓશડથી અરધે વજને ભાંગની જડ ભેળી દરરોજ સવારે ખાય તો તેથી મરડો મટે.

ચોથો ઉપાય—ધાવડીનાં ફુલ વરીઆલી સાકર, જાયફળી એવી રીતે દરેક જણસને ચાર ચાર પઇશા ભાર લઈ પાણીમાં વાટી ગોળી એક પઈશાભારની વાળી તેમાંથી ગોળી ૧ સવારે ખાય તો દરદ મટી જાય બધી ગોળીઓ સાથે વાળી રાખીને દરરોજ ખાવી તેથી સારૂ થશે.

પાંચમો ઉપાય—સાકર પઈશા એક ભાર તથા અરકુસો પઈશા એક ભાર એ રીતે બંને જણસોને ખાંડી ભુકો કરી દુધમાં મેળવી સવારે પીએ તો મરડો મટી જાય.

લોહી તથા આમવાયુના મરડાનો ઉપાય

મરડો જેને આન વાયુ અથવા પેચસ કરીને પણ કહે છે મરડો આવીને પેટમાં આંકડીઓ ઉતરા ઉપરી આવે ને ઝાડે બેસે ત્યારે લોહી તથા આમ પડે તેનુ નામ લોહી આમનો મરડો ને,

એકલો આમ પડે તેને આમવાયુ કહે છે એ રોગ વાળાને ઘડી ઘ ડી ઉથરા ઉપરી મરડો આવે ને ઝાડો ઉતરતા માણસનો જીવ ગ ભરાવે કોઇને કઠણ મરડો થાય તો તેના જોરથી તાવ પણ આ વે, ને જીભ ઉજળી પણ થાય પેડુમાં દુખે, ઝાડે બેસતા ઘણી પીડા થાય તો પણ સાફ ઝાડો ઉતરે નહી, થોડાક લોહી તથાં આમના ટીંપા, પડે તેથી માણસ ઘણી પીડા પામે છે, માટે દરદ મટવાને નીચે મુજબ ઉપાય કરવો.

સુંઠ તોલો ૧, વરીયાળી તોલો ૧ લેઇને તેને બોખરી ખાંડી ને પાણી શેર ૦। મુકીને નવટાંક રહે ત્યારે ઉતારીને તેમાં વિ લાયતી ચોખુ દીવેલ તોલા ૨।। નાંખી થંડુ પડવા દઇને દરદીએપી વું તે પેટમાં ટકયાથી થોડીવારે લાગુ પડી ઝાડો આવશે તેથી પે ટમાંના રોગને બહાર કાહાડશે કદાપી એક જુલાબથી બરાબર ક સર ન મટે તો વચમાં દિવશ જવા દઇને બીજો જુલાબ આપ વો, તેથી બાકી રહેલી કસર, નીકળી જશે ને તે કરતા રહેતો આ લખ્યા પ્રમાણે દવા આપવી.

અગશીના બીજ તોલો ૧ લઇને પાણી શેર ૦।। લેઇ તેમાં ના ખીને ઉકાળો કરી તેમાં બાવળનો ગુંદર માસા ૪ નાખીને તેના ત્રણ ભાગ કરી દીવશમાં ત્રણવાર પાવુ, કદાપી એથી ગુણ નહી થાય તો ફરીથી ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કાચા દીવેલનો જુલાબ આ પવો, ત્યાર પછી નીચે કહેલુ ઓશડ આપવુ, કળી ચુનો પથરનો, ૧૮ ઘઉંભાર, પાપડીયોકાથો ૨૪ ઘઉંભાર, અફીણ ૩ ઘઊંભાર. એ સરવેને ખાંડી બારીક કરીને એનાં પડીકા ત્રણ સ રખે ભાગે દીવશમાં ત્રણવાર ફકાવવા, ને ઉપર સાબરસીંગુ પાણી માં ઘશીને તે પાણી ગરમ કરી, જરા ટાહાડુ પાણી પીવું. કદા પી આમ ઘણો પડતો હોય ને લોહી થોડુ પડતુ હોય અથવા ન પડતુ હોય તો ઝીણી હીમજી હરડે દીવેલમાં તળીને તેનો ભુકો ક રવો, તે ભુકો ૩ ૦।। ભાર લેઇને તેમાં ૩ ૦।। ભાર સાકરનોભુ કો ભેળીને ફકાવવો ને તે ઉપર લોઢુ ગરમ કરીને પાણીમાં ઝા ભીને તે પાણી પીવુ, એ ઓખડથી પેટમાં આમની કસર હશે તે મટી,જશે ને ઝાડો પણ એજ ઓખડથી બંધ થશે એવું ગુણ કારી ઓખડ છે.

કદાપી હરેક ગરમ વસ્તુ ખાધાથી અથવા ગરમ ઓખડ પીધા થી ઝાડા સાથે એકલુ લોહી પડતુ હોય તો નીચે કહેલુ ઓખડ જ

પવુ, મોટી હરડે પા, ચોખાના ધોવરામણમાં ઘશીને તેમાં હીરાદખણ માસો ૧ તથા સાકરનો ભુકો તોલો ૦। નાંખીને સવારે તથા સાંજે તેજ પ્રમાણે ખાવુ તે પાનાં ફાયદો ન થાય તો વજનમાં વધારે પાવું વારેવાર હરડેથી હરડે સુધી ઘસાવીને એ ઓષડ પાંચ સાત દીવશ સુધી પાવું બીજો ઉપાય વરીઆળી, રૂ ૧॥ ભાર, એલચી નં, ૪) એ બનેને ઠીકરા ઉપર મુકીને શેકવા પછી તેને ખાંડી બારીક કરી ખસખસ રૂ ૧॥ ભાર ખપખસના જીંડવા જેને પોસ કરીને કહે છે તે રૂ ૦॥ ભાર ખાંડી બારીક કરી તેમાં સાકર રૂ ૨) ભાર નાંખી એ પાંચે જણસોને એકઠી કરી તો સરખે ભાગે ૭ પડીકા કરીને દીવશનાં ત્રણ પડીકા ત્રણવાર ફકાવવા ને ઉપર જામેલુ પાણી પાવુ કદાપી ઝાડા વાટે લોહી ઘણુજ પડતુ હોય તો નીચે કહેલા ઓષડો આપવા, હીરાદખણ રૂ ૦॥ ભાર, ઘઉનો નીસાસ્તો રૂ ૦॥ ભાર ખસખસના ઝીંડવાં રૂ ૦॥ ભાર, અફીણ ત્રણ ઘઉં ભાર, બાવળનો ગુંદર રૂ ૦॥ ભાર, સાકર રૂ ૧) ભાર, એ સરવેને ખાંડી ઝીણું કરીને બેદાણાના લોવાબમાં મેળવીને એનો છઠો ભાગ દર બે કલાકને આંતરે ખવરાવવો, ને ઉપર સાબરશીંગુ ઘશીને તેને ગરમ કરીને નુ પાણી પાતા રેહેવું બીજુ જેને લોહી ઘણુજ પડતુ હોય તેને નીચે લખેલી દવાઓ આપવી, સાબરશીંગુ રૂ ૦॥ ભાર બાવળનો ગુંદ રૂ ૧॥ ભાર સાકર રૂ ૨) ભાર, હવે સાબરશિંગાને પાણી શેર ૧॥ મુકીને ઉકાળવુ તેમાંથી શેર ૦॥ રહે, ત્યારે તેમાં ગુંદર તથા સાકર નાખીને, પછી ઓગળી જાય ત્યારે તેના ભાગ કરીને દર બબે કલાકે એકેકો ભાગ પાતા રેહેવુ અને એ મડાના રોગવાળાને નીચે કહેલા ઓષડોની પીચકારી ઝાડા વાટે આપવી, ખસખસના પોસ રૂ ૨) ભાર પાણી શેર ૧ માં ઉકાળીને તેને ગાળીને પીચકારીમાં ભરીને તે પીચકારી ઝાડાવાટે દીવશમાં બે વાર આપવી ને માંખણ કાહાડયા વગરની તાજી છાશ એ ઉપર આપે તો સારી છે કદાપી પેટમાં મરડો વધારે થતો હોય તો પીવાનુ પાણી તથા કાંજી સરવેને પથર અથવા લોહોડું ધીકાવીને જામીને આપતા રેહેવું ને પેટ ઉપર અફીણ પાણી સાથે ઘશીને તે પાણી ચોપડતા રેહેવું, કદાપી તે ઉપર કહ્યાં તે સઘળાં એષડોથી ગુણ નહી પડે ને એ રોગની પીડા વધતી જાય ને લોહી સાથે આમ વચલાએલા જેવો પડવા માંડે ત્યારે, સમજવું કે પેટ

માં પરૂ થયુ છે તેની પરીક્ષા એ છે જે દરીયાનુ પાણી અથવા તે નમળે તો કુવાનુ પાણી એક વાસણમાં રેડીને તેમાં ઝાડે બે સાડવો પછી જોવું કે તેમાંનુ આમ ઉપર તરી આવે તો સમજવુ કે આમ છે અગર પાણીમાં નીચે બેસી જાય તો જાણવુ કે પરૂ છે ને તે પરૂ વાળો ઝાડો ઘણો વાસ મારે, જ્યારે એ રીતે બગાડ થયેલો માલમ પડે ત્યારે, ઘણીજ ઉતાવળથી મોહોડુ લાવવાની દવા આપવી મોહોડુ લાવે જો મોહોડુ આવી જાય તો તે માણસ ઘાતથી બચી જાય ને મોહોડુ નહી આવે તો તે માણસની આશા થોડી રાખવી.

કોઇ ગર્ભવાળી સ્ત્રીને મરડો થાયછે તેને ઉપર કહેલી દવાઓમાંની દવા નજર પોહોંચાડીને થોડા વજને સુખેતી આપતા રહેવું. અગર એ દવાઓ આપવાની હીમત નહીજ ચાલે તો પછી ઇસગુલનાં બીજ રૂ ૧) ભાર ઠીકરામાં નાંખી અધકચરાં શેકીને તેમા ખાંડ ભેળીને દરરોજ ટાહાડા પાણી સાથે ફકાવવું પણ ગર્ભવંતી સ્ત્રીને મરડો થાય તે કાંઇ ઘાતથી નથી જ્યારે તે સ્ત્રી જણે ત્યારે પોતાની મેળે મટી જાય,

ભુખનો ઉપાય.

હરડેદળ પઇસા ભાર. સિંધવ પઇસા ૨ ભાર. જીરૂ પઇસા ૩ ભાર. પિંપર ઝીણી પઇશા ૩ ભાર એ સરવે જગુણીને ખાંડી તેની ફાકી ફાકે તોખાધેલું પાચન થઇને પેટમાં ભુખ લાગે.

બીજોઉપાય—મીઠું પઇશા ૪ ભાર હરડે મોટી ૪ પઇશા ભાર વાવડંગ ૪ પઇશા ભાર ને સંચળ ૪ પઇશા ભાર સિંધવ ૪ પઇશા ભાર અજમો ૪ પઇશા ભાર પિપર ૪ પઇશા ભાર જવખાર ૪ પઇશા ભાર સુંઠ ૪ પઇશાભાર હિંગ ૪ પઇશાભાર એ સરવેને ખાંડી ફાકી કરી હથેળી ૧ ભરી દરરાજ ફાકે તો પેટમાં માનો દુખાવો મટીને ખરી ભુખ લાગે.

ત્રીજો ઉપાય—હિંગ સુંઠ, મરી, પિપર ઝીણી, કાળાં મારી, જીરૂ, શાહાજીરૂ, અજમોદ, સિંધવ, સંચળ એ સરવે જણશો સરખે ભાગે લેઇ તેને બારીક વાટી ચુરણ કરીને હિંગને અગ્નિ ઉપર ફુલાવી ભુકો કરી માંહી નાખીને દરરોજ સવારે તોલો પા, ખાઇને ટાઢા પાણીમાં ઉતારે તો તેના પેટમાંનો વાયુ તથા દુખાવો મટીને ભુખ સારી લાગશે અને ખાવા ઉપર રૂચી થશે, તથા શરીરમાં હુંશીયારી આવશે, એનુ નામ હિંગાષ્ટક ચુરણ છે.

ય ઉતરશે તાવવાળ માણસનું બીછાનુ તથા સુવાનો ઓરડો ચોખો રાખવો જોઇએ. તથા હવા આવવા જવાને બારી બારણાં ખુલ્લાં રાખવાં જોઇએ ને તેના આગળ ગરબડ કરવી નહી કેમકે તાવવાળાનો જીવ ગભરાય, માટે કામ જેટલું બોલવુ.

શરીર ઉપર ચોપડવાને ;કાનમા મુકવાને ગુલાબનું તેલ કાઢવાની રીત.

ગુલાબના ફુલની તાજી પાંખડીઓ લઇને એક પોહોળા મોહોડાના કાચના શીશામાં અથવા હરેક સારા વાસણમાં નાંખીને તે ઉપર તલનું મીઠુ તેલ રેડવું કે તથી પેલી ફુલની પાંખડીઓ બધી ઢંકાઇ જાય પછી તેનુ મોહોડુ બુચ અથવા દાટો દઇને મજબુત બંધ કરવું, ને ૪૭ દીવશ સુધી તડકામાં મુકવું, પછી બાહાર કાઢી ચોળીને ગાળવુ જો તેલ ઘણું જોસદાર કરવુ હોય તો ગુલાબના ફુલની બીજી મોસમ આવે ત્યારે ફરીને તેજ તેલમાં ગુલાબના ફુલ નાખીને ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કરવું એ રીતે ચંબેલી તથા મોગરાનુ તેલ પણ નીકળે છે એ તેલ શરીર ઉપર ચોપડવાને ઘણી જગાએ કામ લાગે છે, તથા કાનમાં મુકવાને પણ કામ લાગે છે.

ચસકા ,સુળ તથા લોહીવિકારના સોજા ઉપર ચોપડવાને કપુર તેલ કાઢવાની રીત.

અળશીનું અથવા તલનું મીઠુ તેલ રૂ ૬) ભાર તથા કપુર રૂ ૧॥ ભાર એ બેઉ જણસ લેઇને પ્રથમ કપુર ખલમાં નાંખીને તેને ખુબ ઘુંટવો ને તેમાં થોડું થોડું તેલ નાંખતાં જવું પછી બારીક વટાયે એટલે તેમાં બધું તેલ નાંખીને એકરસ કરવું પછી ઝીણા લુગડામાં નાખીને ગળવુ ને તેને એક શીશામાં ભરીને તેને મજબુત બુચ દેઈ રાખવે,, એ તેલ શરીર ઉપરના હરેક દરદ ચસકા સુળ લોહી વીકારના સોજા તથા એવાજ બીજા દરદ ઉપર ચોપડવાને ઘણુંજ કામ આવે છે, કદાપી અફીણુ ના એ તેલમાં રેડીને ચોપડે તો તેથી વધારે ગુણ થાય છે.

રગત પીતનો ઉપાય

રગતપીતનુ દુખ ઘણુંજ ખરાબ છે તેની નીશાની એછે જે હાથ તથા પગ ફાટીને લોહી નીકળે નખ કાળા થાય ને ખરી પડે ને કોઇ કોઇ માણસના શરીર ઉપર રૂપયાના ચકરડાં જેવાં ચાંઠા પડે છે તથા નખ પણ કાળા થઇ જાય છે, તેનો ઉપાય એ

જે સાપનીકાંચળી માસા, ૨ ખજુર સાથે ખવરાવે તો આરામ થાય રગતપીતનાં ચાંદાં પગની વાઢીની હેઠે તળીઆમાં નાસુર પડે તો તેનો ઉપાય એછે જે હગીંદર માશા, ૧૦ પારો માશા, ૫ ગાયનુ ઘી માસા ૩૦ એ સરવેને ચાર પ્રોહોર સુધી સારી પેઠે ખલ કરવું, પછી વિલાયતી રેશાનુ કપડુ જે । લીટ કરીને પણ કહે છે તેની પટી ઉપર ઉપરની દવા ચોપડી પછી તે ઉપર કાળામલમની પટી મારે તો, રગતપીતના નાસુર મટે.

મોતીયો તથા આંખનાં બીજા રોગનો ઉપાય

મોતી તથા પરવાળુ તથા આંખ દુખતી હોય તો ખાપરીયુ રૂ. ૧ ભાર, ચીનાઇ શાકર રૂ ૧ ભા, પુરાગાલી તપકીર રૂ. ૧) ભાર, હીમજે હરડે રૂ ૧) ભાર, એ શરવેને ખાંડી બારીક કરીને લીંબુના રશમાં દીવશ ૭ સુધી ખલ કરવું પછી તેને છાંયડામાં સુકવવું, પછી ભરીમુકી આંખમાં સાંજે આંજે તો ઉપર લખેલા દરદો મટે એ ઉપાય ઘણો ફાયદાકારક છે, તે કરેથી માલમ પડશે.

ધાતુ પુષ્ટી મરદીનો ઉપાય

ઉપાય પેહેલો—મોચરસ, અકલગરો, કાળીમુસળી ધોળીમુસળી, ખજુરળી, ઈંદ્રજવ, માઠા ગોખરૂ, ગળોસત્વ, સુકાં વડગુંદાં, કઉચાબીજ, ગાળુ, બળબીજ, એચરો, ચીનીકબાળા, અને બાવચી, એ સરવે વસાણાં બરાબર વજને લેઇ ખાંડી ઝીણો ભુકો કરી તેને હવાલે ચાળીને જેટલું વજન વસાણાનુ થાય તેથી બમણી ખાંડ મેળવી ઓસડ તઇઆર કરી દરરોજ સવારે હાથેળી ભરીને ખાય તો શરીરમાંથી નબળાઇ જઇને પુષ્ટ થશે. અને મરદઇ ઘણી વધશે. તે એવી કે એક રાતમાં દસ સ્ત્રીને સંભોગ કરી શકે એવું તીબ્બી સાબી કહેછે.

ઉપાય બીજો—ખશખશનાં પોશ પઇશાર ૨ ભાર, સુંઠ પઇશા ૨ ભાર, ધાવરીનાં ફુલ પઇશા ૧ ભાર, એ શરવે જણશ પાણી શેર ૬ માં ઉકાળી પછી શેર ૧ પાણી રહે ત્યારે લુગડે ગળાને સ્ત્રીનો સંભોગ કરવાની પેહેલાં ૧ પહોર અગાઉ પીવું ને પછી ભોગ કરેતો તેથી જોર ઘણુ આવશે ને કામ પેદા થશે.

ત્રીજો ઉપાય—લવિંગ, અકલગરો, સુંઠ એ સરખે વજને લેઇ ખાંડી ઝીણું કરી સોબત કરતી વખતે પુરૂષના છીદ્રની આશપાશ લગાડે છે, ને પછી ભોગ કરતી વખતે એવી તેજ પેદા થાય જેતે સ્વાદનો પાર નહી એવું તિબ્બશામી વઇદ કહેછે.

પેસાબ બંધ થાયછે તેનો ઉપાય

ઇંદરવચણાની જડ પઇસા ૧ ભાર, આપે તો એક પહોર માં પેશાબ તથા ઝાડો છુટે. બીજુ—કાંદાનાં બી. ગોખરૂ, કપાસ, કાકડીનાં બીજ એ ચારે જણસ સરખે ભાગે બે તોલા લેઇ ખોખરૂ કરી પાણી શેર ૬ માં ઉકાળીને તેનુ પાણી શેર ૧ રહે ત્યરે તેમાં સાકરની ચાસણી કરીને પેશાબ બંધ થયો હોય તેને પાયતો પોહોર ૧ પછી પેશાબ છુટે. પણ ડુંટીની નીચે ગાંઠ; બંધાઇ હોય તો મોતની નીશાની છે તેને ઓસડ કરવું નહી બીજું,કપુર પુરૂષના લીગના છીદ્રમા મુકે તો ઘડી ૧ પછી પેશાબ છુટે. શુરોખાર છીદ્રના મુકે તોપણ પેશાબ છુટે, કળથો ઉકાળી તેનું પાણી પાય તો પેશાબ છુટે. ઉપરના દુઃખ ઉપર આ ઉપાય તાકીદથી કરવા, કેમકે પેશાબ બંધ થાય તો માણસ ઘણું ગભારાય છે માટે તે ઉપાય તરત કરવો.

દાંત મોહોંડું, ગળું તથા જીભનો ઉપાય.

ટાહડા પાણીથી દાત દુખતા હોય તો કેહેરવા રગનું લોઢી લેવરાવે તો માટે પણ જો ઊની પાણીથી દુખતા હોય તો સુવા દાતમાં રાખે તો દુખતાં મટે અથવા મુસ્તકી દાંતની નીચે રાખે તોપણ મટે અથવા કનેરની જડ કે પીપરીમુળ દાંત નીચે રાખેથી મટે. જો દાંત ની જડમાં કીડા હોય તો ડુંગનો ગાગડો ઊંનો કરી દાંત નીચે રાખે તો કીડા મરી જાય ભોંય રીગણીનાં ડીડવાં દેવતા ઉપર મુકીને તેની ધુણી દાંતને દેતો કીડા તમામ ખરી પડે.

મોહુ પાકે તેનો ઉપાય.

મોહોડું અંદરથી પાક ચુંહાય ને માંહે લાલ દેખાય ને લાલ છાલટાં પડ્યાં હોય તો કતરી, વાંસકપુર, નીસાસ્તો એ પણ બરાબર વજને લેઇ ખાંડી બારીક કરી મોઢાંમાં ભભરાવે ને પછી મોં નીતરતું મુકે તો દરદ મટે. સરખો તથા ગુલાબના કોગળા કરાવે તોપણ મટે. જો અંદરથી સફેતી દેખાય તો સમાક તથી ચંબેલી ફુલી એકઠું કરીબારીક કરીનેમોંઢામાંરાખે તોગરમીમટે.

૨ વળી મોહોમાં ચાંદી પડી હોય તો ધોળી તપખીર ગાંધીને ત્યાંથી લાવીને મોમાં ભભરાવે ને પછી મોં નતરતું મુકે તેથી ગરમી ઝરી જશે ને મોમાંના ગરમી મટી જશે. તપખીર પઇસા ૧ ની લાવવી.

૩ ચીનીકબાબા એલચી અને કાથો એ ત્રણે જણસ ગાંધી ને ત્યાંથી પઇસા ૧ ની લઈ ત્રણેને એકઠી ખાંડી ઝીણો ભુકો કરીને મોંની ચાંદી ઉપર ભભરાવે તો તેની ચાંદી માટશે પણ મો નીતરતું મુકીને લાળ ઝરી જવા દેવી.

૪ ખડીયોખાર સેની લોકો વાપરે છે તે ગળાવીને વાટી બારીક ભુકો કરીને મધમાં મેળવીને ચાંદી ઉપર ચોપડી મોં નીતરતું મુકવું એટલે ગરમી ઝરી જઇને સાફ થશે.

૫ કેટલાક માણસનું મોહો ગંધાય છે તેથી કોઇ સારા માણસ પાસે બેસતાં શરમાવવું પડેછે માટે તે મટાડવાને નીચે મુજબ ઓસડ કરવું. કસ્તુરી, અગર તથા લવિંગ એ ત્રણે ચીજ ખાંડીને તેનો ઝીણો ભુકો કરીને ઘણા દિવસ સુધી હરરોજ દાંતે ઘશે તો તેથી મોહોની દુરગંધ એ રોગવાળાએ રોજ દાંત ઘશીને દાતણ કરવુને સુગંધી પદરથનુ સેવન કરવાથી મટશે.

કમળો તથા પાંડુ રોગનો ઉપાય.

પાંડુરોગ તથા કમળાની નિશાની એછે જે આંખોના ડોળા તથા નખ પીળા થાય, તથા કોઇને આખુ શરીર પણ પીળુ થઇ જાયછે. અને શરીર નબળુ પડી જાયછે. માટે તેનો ઉપાય એ છે જે ખેર, પીપર, ચીતરો, સડકચુરો, સુંઠ, વાવડંગ, એ સરખે વજને લઇ ખાંડી બારીક કરીને તેને બારીક વસ્ત્રે ચાળીને પછે લુહારની કોડમાં ઘડતાં જે લોઢા ઉપરથી ભુકો ખરેછે તે લાલો બારીક વાટી વસ્ત્રગાળ કરી વસાણાં કરતાં બમણુ વજને માહે ભેગ વવે. પછી તે હરરોજ સવારે ખાય તો પાંડુ રોગ મટે. જો લોહીથી એ દરદ હોય તો તેથી કાળજામાં દુખે, રાત દાહાડો કરાર ન થાય મોહોડાનો રંગતું રફરે, પેશાબ કાળાશપર થક. એ દરદના ધણીનું ટેહેફાસ રંગતું લોહી લેવરાવવે તો એ રોગ મટી જાય.

વા ગોળાનો ઉપાય.

એ દરદનું નિશાન એ છે જે પીઠ તથા કઢીયેર તથા કમરમાં દુખ હોય કે જે કુલંજવાથી થાયછે. એ દરદમાં પેહેલા ત્રણ દિવસ સુધી દહેસત ઘણી હોય. ત્રણ દિવસ ગયા પછી બીહોવુ નહી. એ દરદમાં વૈદલોકો રાઇ આપેછે, અથવા નીસોતર કે ઈદરવયાણીનો ગલ આપેછે જે ઓષડથી ફાયદો થાય બીજુ મેદા તથા હળદર એકઠુ કરીને તેની રોટલી કરી પકાવી પછી એ

રોટલી માસ ચાર સુધી ખાય તે પરમેશ્વરની મેહેરબાનીથી દરદ મટે.

આદાશીશી અથવા આદશીનો ઉપાય.

આદાશીશો જે માણસને થાયછે તે શરીરમાં નબળાઇથી થાયછે તેની નિશાની એ જે સુરજ ઉગેકે આદાશીશી લાગુ પડે એટલે માંથાની રગો તણાય તથા એવુ દુખેજે માણુસ શરીર જબરો વાઘ જેવો જોરાવર હોય તે પણ ગરીબ બકરી જેવે બની જાય છે તે દિવસ આથમે ત્યારે નરમ પડે ને વળી બીજે દાહાડે તેમજ દુખે તેનો ઉપાય એ છે જે વજ, મરી પીપર અને સુંઠ એ સરવે પાણીમાં ઘશીને પછે લુગડે ગળીને નાકમા સુંઘે તો મટી જાય. ને વાથી આદાશી ચડતી હોયતો સતાનરીના તેલથી મટે. વળી માંથાને દુખને ઉપાય લખુંછું કે તેથી માથાના તરેહ તરેહના રોગ મટે. સુંઠ માસા ૨॥ કેશર માસા ૨॥ ગાયનું ઘી પઈસિ ભા ભાર એ વસ્તુઓ ખાંડી ઝીણી કરી ગાયના ઘીમાં મેળવીને નાકમાં સુંઘે તો તેથી માંથાના તરેહ તરેહના રોગ મટે. જેતીથી માથું દુખતું હોય તો એરંડાની જડ છાંયડામાં સુકવીને પાણીમા ઘશાને તથાને તળીએ ચોપડેતો માથું દુખતું મટે. અને ગરમી અથાવા પીતથી દુખતું હોય તો સુખડ ઘશાને ચોપડે તો તેથી મટે. મરી વાટીને અથવા ચીતરાછાલ ઘશીને ચોપડે તો તેથી ઘણો ફાયદો થાય છે.

ઉધરસ અથાવ ખાંશિતો ઉપાય.

એ રોગને ઉધરશ ખાંશી અને ઠાસો એ ત્રણે નામમાંથી જેની નજરમાં આવે તેમ તે કહેછે એ રોગ થવાનું કારણ તેલ મરચાં તેમાં પણ ખોરૂ તેલ અથવા હરેક ખોરી ચાજ ખાવાથીજ થોડો થોડો બીગાડ છાતીમાં ભેગો થયાથી ખાંસી પ્રગટ થીગછે, એ ઉધરશ ત્રણ જાતની થાયછે. ૨હેલી જાતનીને સુકી ખાંસી કહેછે તે ઉધરશ આવવાથી છાંતીમાંથી કાંઇ પડતુ નથી. બીજી જાયનીને છાતીમાંથી બળખા પડે છે ને નબળા માણશને હાંફણ પણ થાયછે. એ ખાંશી વધારે દીવશ રહે તો તેની શાથે ઝીણો તાવ પણ આવેછે તેની નીશાની એ જે ધાણીના હાંથ પગ ઢીલા થઈ જાય, તેથી સુવાની મરજી થાય, પણ તે તાવ પાછો અરધા કલાક પછી ઉતરી જાય છે. ત્રીજી જાતની ઉધરશ આવવાથી છાતીમાં લોહી પડેછે અથવા લોહી સાથેમલખા ભળાએલું હોય છે. એપ્રમાણે એ રોગથી માણશ ઘણું ગભરાયછે, તે મટવાના ઉપાય ની

એ મુજબ છે.

૧ પેહેલી જાતની સુકી ખાંશીનો ઉપાય—મીઠળ તથા શિંધવ ઝીણું બારીક ખાંડીને રૂ ૦ાા ભારની ફાકી ભરી ઉનું પાણી પાએ તો તેથી ઉલટી થાય. તેમાં કેટલીક કશર મટી જાય, પછી બીજે દિવશે નિચે કહ્યા પ્રમાણે ઓષડ આપવું.

ખશખશ રૂ ના ભાર વરીયાળી રૂ ૦ાા બદામનો મગજ રૂ ૦ા ભાર કાકડીના બીનો ગર રૂ ૦ાા ભાર તડબુચના બીનો ગર રૂ ૦ા ભાર કુંપીના બીનો ગર રૂ ૦ા ભાર શાકર રૂ ૧) ભાર એ સરવેને સારી પેઠે ઘુંટીને પાણી કાહાડી ગળીને પછી ગાયનું ઘી રૂ ૦ાા ભાર ગરમ કરીને તેમાં પેલુ પાણી નાંખીને પાય તો ઉન્નરશ મટી જાય.

ખશખશના ડોડવાં રૂ ૦ાા ભાર ખશખશ રૂ ૦ાા ભાર શાકર રૂ ૧) ભાર એ ત્રણે જાણશને પાણી શેર ૦ાા મુકીને ઉગાળી શવાર માં પાય તો તેથી ખાંશી મટી જાય અને સુકી ખાશી વાળાને ગાયનું ઘી, બદામ, માંખણ, બદામનું તેલ એવાં ચીકણાં વશાણાં ખવરાવવાં. બદામનું તેલ છાતી ઉપર ચોપડવું. અને જેઠીમધના શીરાના સોપારીના જેવડા કડકા કરી મોમાં રખાવી તેનો રશ ગળી જવાથી આરામ થશે.

જે ઉન્નરશના આવ્યાથી છાતીમાંથી બળખા પડે છે તેનો ઉપાય.

એ જાતના દરદવાળાને ઉલટી કરવાનુ ઓષડ આપવું. તેથી કેટલી એક કશર નિકળી જશે, પછે નિચે કેહેલો ગરમાળો પાક કરીને આપવો કે તેથી ખાંશી તથા હાંફણ બેઉ મટી જશે.

ગરમાળાનો ગર ૧૦) ભાર, સુકાં અંજીર રૂ ૨૧) ભાર, ગાઉજબાન રૂ ૩) ભાર, જેઠમધનીછાલ કાહાડેલી રૂ ૬ ભાર, પરદેશી આવશાન રૂ ૩) ભાર, જોફા રૂ ૩) ભાર, ઉનાબદાણા ૨૫), સુકાં વડગુંદાં ૨૫), કેશર રૂ ૦ા ભાર, બદામનું તેલ રૂ ૧) ભાર, શાકર શેર ૨) એ શરવે જણશો લાવીને તેમાંથી શાકર, ગરમાળાનો ગોર, બદામનું તેલ અને કેશર એટીલી જણશો જુદી રાખીને બાકી રેહેલી જણશોને ખોખરી કરીને પાણી શેર ૫) મુકી તમાં ૬ વાઈ નાંખીને ઉકાળીને તે પાણી શેર ૨) રહે ત્યારે નાચે ઉતારીને જરાક ટાઢાકુ પાડીને ચોળીને બારીક લુગડે ગળીને ફરીથી ઉનું કરી તેમાં ગરમાળાનો ગોળ ભીંજવી મુકવો, તે ટાઢાકુ થાય ત્યારે ચોળીને ગળી લેવું, પછે તેમાં સાકર નાંખીને ચુલે ચહડાવીને ઉકાળવું, ને જરા ચાસણી પર આવે કે પેલું કેસર તથા બ

દામનું તેલ નાંખીને મેળવવું જ્યારે કઠણ ચાસણી થાય ત્યારે ચુલા પરથી ઉતારી લેવું. ને ટાહાડુ પડે એટલે કાચના વાસણમાં ભરીમુકવું તેમાંથી સાંજ સવાર બમે ચમચા ભરીને ચટાવવું તેથી દરરોજ ઝાડો સાફ આવશે ખાંસી મટીને નબળાઈ જશે ને સારૂ થશે.

બીજો ઉપાય જઠીમધનો શીરો રૂ ૨) ભાર, બાવળનો સફેત ગુંદર રૂ ૨) ભાર, ઘઊંનો નીસાસ્તો રૂ ૦૩) ભાર, કાળાં મરી રૂ ०। ભાર, સાકર રૂ ૨) ભાર. કેસર ०। ભાર, એ સરવેને ખાંડી ઝીણે લુગડે ચાળી પાણી નાંખી ગોળીઓ કરવી. પણ તે ગોળીયોમાંથી સવારથી તે સાંજ સુધીમાં ગોળી પાંચથી તે પંદર સુધી આપવી કે ચુશીને રસ ગળામાં ઉતારે એ ખાંસીવાળાને હલકુ ખવાનું આપવું. દુધ દહી, છાશ, માંખણ. ઘી તુરની દાળ એવી એવી ચીજો ખાવા ન આપવી. બદામનુ તેલ ઘીની જગાએ ખાવા આપે તો ફાયદો થાય. તથા. બદામનું તેલ છાતીએ મસળવું જોઇએ.

ત્રીજી જાતની ઉધરસ લોહી બળખા સાથે ભેળાએલું હોય છેતેનો ઉપાય—એ રોગવાળાની ઉતાવળેથી બંને હાથની ફશો ખોલાવવી. ને પછે નીચે પ્રમાણે ઓશડ આપવું. સાબરસીંગાનો ભુકો રંદો મારેલો રૂ ०॥ ભાર, બાવળનો સફેત ગુંદર; રૂ ૨॥ ભાર, સાકર રૂ. ૫ ભાર, પાણી શેર ०॥॥ લઇને તેમાં સાબરસીંગાનો ભુકો નાખીને ઉકાળવો, જ્યારે પાણી શેર ०॥ રહે, ત્યારે સાકર તથા ગુંદર નાખીને જ્યારે ઓગળે ત્યારે નીચે ઉતારીને ગાળી લઇને કાચના શીશામાં ભરી મુકવું, પછે તેના છ ભાગ કરવા અને એકેકો ભાગ દીવશમાં ત્રણ વાર આપવો, ને સાબરસીંગાનો ભુકો રંદો મારેલો ન મળે તો સાબરશીંગુ ઘશીને રૂ ૨॥ ભારલેવુ

બીજો ઉપાય—મોટાં ગુંદા પાકા શેર ૧) લેવાં, તેનો રસ કાહાડવો તેમાં સાકર શેર ०॥ ને આશરે નાખીને ખુબ ઉકાળવુ પછી જ્યારે તેની ચાસણી આવે ત્યારે નીચે ઉતારીને ચીનાઇકાચના પ્યાલામાં ભરી રાખવું, તેમાંથી દરરોજ રૂ ૨) ભારને આશરે સવાર સાંજ ચાટવું, કદાપી ગુંદા નહી મળે તો ગુંદાનાપાંદડાનો રસ કાહાડીને તેમાં સાકર મેળવીને હમેશાં પાવું અથવા એ ખાંસી વાળાને તાવ નહી હોય તો ગધેડીનુ દુધ પાવુ અથવા સ્ત્રીનુ દુધ પાવુ, આ રોગ મટે ત્યાં સુધી લખવા વાંચવાનુ

તથા ઘણી મેહેનતનુ કામ અને સ્ત્રી સંભોગ એ સરવે બીલ કુલ બંધ રખાવવું ને ગરમ ખોરાક બીલકુલ ખાવો નહી, એ શિવાય કોઇને ખાંશી સાથે હાંફણ થાય છે તેનુ ઓષડ બીજી બીજી જાતમાં કહ્યા પ્રમાણે કરવું પણ એકલી વગર ખાંશીની હાંફણ થતી હોય તો બુંદનો કાવો દુધ વગરનો થોડી સાકર નાંખીને પાવો, બુંદ તોલે બમણાં નાખવા વળી હાંફણ વાળાના પગને ઘણા ગરમ પાણીએ ઝારવા તથા પગને થોડા ઘણા ઉના પાણીમાં બોળી રાખવાથી ઘણો ફાયદો થાય છે વળી જેને ઉધરશ થઇ હોય તેણે જવખાર મોહોમાં રાખવો.

ગરમીની નીશાન.

જો પિતથી રોગ પેદા થાય તો ગરમી તથા ખુશકીની નીશાન છે મોહોડુ પીળુ થાય અને તરસ લાગે જો સરદી કરે તો દરદ જાય, પીતનાં ધણીની નાડ ઉતાવળી દોડે, જઆં ખુશક થાય પીતના ધણીની એવી નીશાન છે જે હર ઘડી તેને શરદી ઉપર ખાયશ હોય જેમ પાણી વિના માછલી તરફડે તેમ પીતના આજારનો ધણી પણ, માંછલી માફક તરફડે છે.

વાની નીશાન.

વાની નિશાન પિતની નિશાનથી ઉલટી જાણવી તનમાં ખુશ થાય, શકિત જાદે હોય બોલવાથી મોહો ઘડી એક બંધ નહી રેહે બહુધા વિશ્વાસથી હમેશાં કાયલ હોય રાત દીવશ હાથના દરદથી પોકારે ને તલી તથા બાવાશીર જાહેર થાય, પેશાબ રોગના જેવો હોય, એવી રીની નીશાન વાના ધણીની છે.

રસાવકારની નિશાન

બલગમની નીશાનને વાસ્તે આગમ્યા વૈદાએ એમ લખ્યુ છે કે તેનુ મોહોડુ હમેશાં સફેત હોય પેટની ગરમી હોય ભુખ થોડી લાગે, પાચન નહી થાય ઉંઘ જાદે હોય તનમાં સુસ્તી હોય, કદમને પરશેવાં હોય, તબીયત ગરમી ઉપર ખાયસ મંદ હોય શરદ ચીજ કે પાણીને નહી ચાહ્ય.

લોહીની નીશાન.

જ્યારે શરીરમાં લોહી વધારે થાય ત્યારે નાખુશી પેદા થાય, મોહોડામાં મીઠાશ હોય, માંથુ ભારે હોય, આડ બુડા સુસ્ત થાય, ને હરઘડી બે સબબ માંદગી સુસ્તી હોય દમાગ ખુશક હોય મોહોડુ સુકાય, તમામ જાતની ચામડીને ખરજ થાય ગાલ લાલ

થાય પેશાબના રંગ સુરકી પકડે, તમામ રોગોથી નાડની રગ ઘણી ડકે, એ નિશાન લોહીના ધાણીની છે.

રોગ ઓળખવા તથા તેના ઉપાય કરવા બાબત.

વા તથા પીત તથા બલગમથી માણસોને દરદ પેદા થાય છે જો એ ત્રણ ચીજમાથી એકની વૃધી થાય તો તેથી શરીરમાં રોગ પેદા થાય છે. ને જો એ ત્રણે ચીજ શરીરમાં જોર કરે તો તે રોગને મોતની નિશાન છે. ફારસ શેહેરમાં વૈદોની આગળ માણશોને રોગની ચાર તરેહ છે, એક વા, બીજુ પીત; અને ત્રીજુ બલગમ, અને ચોથુ લોહી, હવે એ ચારે તરેહની નીશાન યાદ રાખવી કે પીત ગરમ છે, લોહી ગરમ છે વા શરદ છે ને બલગમ ઘણી શરદ છે.

સ્વાદના ગુણ

હિંદુસ્તાનના તથા રૂમના વૈદોએ ખાવામાં નવ તરેહની લેહેજંત કહી છે. પેહેલી. ૧ મીઠું ૨ મોળું, ૩ ચીકણું, ૪ તલચી, ૫ કડવું, ૬ ખારૂં ૭ બળેલું, ૮ તીખુ, ૯ ગરમ. એ સરવેના ગુણ ગરમ છે, કાબેજ તથા બે નીમક તથા બેસજે ફીકું એના ગુણ સાધારણ છે. કસાએલું શરદ છે. ખાટી ચીજ ઘણી શરદ છે. ખાંટી ચીજ ઘણી શરદ છે. જો એક ખાણમાં ત્રણ વસ્તુઓ એકઠી છે, તે તોમાં જે વસ્તુ ઘણી હોય તેના સ્વાદમાં પેલા બંને મળી જાય, તેથી ઘણી હોય તે વસ્તુનો સ્વાદ માત્ર આવે. માટે અસલ ખાંણની જાત નવ તરેહના સ્વાદ ઉપર રાખી છે માટે સરવે ચીજમાં એ રીતે અજમાવી જોવું. તેથી બધી ખબર પડશે.

ગુમડાના ઉપાય

ગુમડાં થાય તો નીચલાં વસાણાનું પાણી પીએ તો ગુમડા મટી જાય. હરડાં, બેહેડાં, આમળાં, ધાણા, સુખડ એ પાંચ ચીજને માટીના વાસણમાં નાંખીને તેમાં કુવાનું મીઠું પાણી રેડવુ પછી તેને ભીજવી રાખીને તે પાણી ગાળીને જેને ગુમડાં થયાં હોય તેને પાવું, અને જ્યારે તરસ લાગે ત્યારે તેજ પાણી પાવું, તેથી ગુણ થાય છે. પણ ગુમડાં થયાં હોય તેણે તેલ, આંબલી, મરચુ અને બીજી હરેક ગરમ ચીજ ખાવી નહી. કેમકે તેમાંથી ઝાડો આવે અથવા મરડો થાય, તેથી હેરાન ગતી થાય, માટે એ દરદવાળાએ ખાધાનો વિચાર રાખવો,

ભાતભાતનાં દરદ ઉપર તાવ પરમીઓ અને પેશાબ ગળતો હોય એ વિગેરે મટવાને ગળોનું સત્વ કહાડવાની રીત.

ગળોનો ભારો એક લાવીને ઘણા પાણીમાં ધુએ પછે ગળોના ચાર ચાર આંગળના કટકા કરે. પછે તે કટકાને એક માટીના વાસણમાં ઘાલે ને તે વાસણમાં વરસાદનું પાણી નાંખીને રાત એક રાખે. ખુબ તરેહથી તર કરે પછી બીજે દાવસે તેને છડકો મારે. તે દખાય કે તેમાંથી સત્વ બાહાર નિકળ્યું કે પછી તેમાંથી કચરો બાહાર કાઢવો. અને તે પાનીને ઘડી એક સુધી હલાવવું નહી. જે સત્વ પાણીની નિચે ઠરે ત્યારે પાણી ઉપરથી નીતારી નાંખી જે સત્વ રહે તેને છાંયડે સુકવે, પછે તે ઉપર કહેલા દરદો ઉપર કામમાં લાવે તેથી ઘણોજ ફાયદો થાય છે.

આંબોઈનો ઉપાય.

ગાંઠ ખસેછે તેને લોકો નાભી તથા આંબોઇ ખસે છે એવું કહેછે, પણ તે ખોટું છે. લોકો તે ગાંઠ એટલે આંબોઇ ચોળાવે છે, અથવા મંત્રાવે છે અથવા હાંલ્લાનુ ખાલી આતસી રૂમડુ મુકાવે છે કે પગને અગુઠે અથવા ધુટણને તાણીને બાંધે છે, પણ એ ખસવાની વાત તદન જુઠીછે કેમકે તે વાત મુગલાઈ તથા ઇંગ્રેજી વઇદો કબુલ રાખતા નથી તથા મંત્રાવે છે તેતો કેવળ મુરખ છે. અસલના વઇદક શાસ્ત્રમા ગાંઠ ખસવાની બાબત કોઈપણ ઠેકાણે લખી નથી ઘણા લોકોને ઝાડો થાય છે અથવાં પેટમાં દુખે છે કે તાવ આવેછે અથાવા વાંસો ફાટે છે ત્યારે આંબોઇ તથા નળ ટળવાના વહેમથી આંબોઇ ચોળાવે છે તેથી વહેમમાં ને વહેમમાં ઘણા દહાડા વાતી જાયછે ને રોગનું જોર વધી પડેછે માટે તે વીશેની ખરી વાત નીચે પ્રમાણે છે.

આંબોઇ અથવા ગાંઠ ખસવાના ઉપાય જે સગળા લોકો કરે છે તે એક તરેહનો સુળવા એટલે ઓચીંતો પેટમાં દુખવાનો રોગ કોઇને થાય છે માટે શુળ વાયુ થયો હોય તેણે આ ચોપડીમાં શુળ વાયુનો ઉપાય લખ્યો છે તે પ્રમાણે ઓષડ આપવુ પણ જો તેથી ન મટે તો જુલાબ આપવો. ને જુલાબ આપવાથી ઝાડો ન આવે તો સમજવું કે એ ધણીના આંતરડાએ વળ ખાધા છે એ ખાધાનુ કારણ એ કે ઘોડા ઉપર બેઠો હોય ને એકાએક ઘોડો કુદે તેથી પેટ ચેકલાય તથા કુદવાથી કે છલંગ મારવાથી અથ

વા ગજા ઉપરાંત ભારે બોજો ઉચકાવાથી અથવા ઉંચી જગાપરથી દોડવાથી કે ખાડામાં પગ પડવાથી અથવા આતરડુ ગોળીમાં ઉત રવાથી વળ ખાઇ જાય છે અથવા તે જગાએથી ખશી જાય છે ત્યારે એકાએક પેટમાં એક જગોએ દુખે ને શુળ મારે તેવામાં ગોળીની કોથળી (પુરૂષના બંને પગની નીચેની) સુજે ને ગોળી મોટી થાય ત્યારે જાણવુ કે અંતરગળ થવાની નીશાન છે પણ જ્યારે આતરડુ વળ ખાવા થાય અથવા ખસવાથી દુખ થાય છે ત્યારે તેનો ઉપાય એ છે જે એ આજાર વાળાને ચતો અને સરખો સુવાડવો પછી તેના પેટને ધીરેથી એવી રીતે ચોળવુ કે આંતરડાનો વળ હોય તે છુટે અથવા ખશેલુ હોય તે ઠેકાણેઆવે એ રીતે કરવાથી ફાયદો ન થાય તો તેના પટને મજબુતદોરીથી તાંણીને બાંધવા, ને પછી ચાર જાણ મળીને તેના હાથતથા પગ ઝાલીને તેને ઉચકે તેથી તે કમરમાંથી વાંકો વળી જાય ને તેનુ પેટ દબાઇ જાય, પછી તેને પાંચ સાત વાર હીંચોળે એટલે આણીગમ તેણીગમ હલાવે તેથી પણ આંતરડાનો વળ છુટે.

એ કરતાં પણ ન મટે તારેઆ ઉપાય કરવો કે એક જીવતો પારો (મારેલો નહી.) ધોઇ સાફ કરી રૂ ૫) ભાર લેઇ રોગીને ઉભો રાખી પાઇ દેવો, મુગલ વઇદ; પાંચ તોલા પારો પાવાનો હુકમ આપે છે, પણ ઇંગ્રેજી વઇદો તો એક રતલ સુધીનો હુકમ આપે છે કેમકે તે પાયા પછી ઝાડાવાટે વરત પાછો નીકળી જાય છે ને આંતરડાનો વળ છોડવે છે કાચો પારો પાયા પછી તેને થોડાક ડગલાં ચલાવવાં પછી ઉભો રાખીને તેના પેટને બંને હાથે ઉપરથી એવું દબાવવું કે તેથી પારો નીચે ઉતરીને આંતરડાનો વળ છુટે અથવા ખસેલુ ઠેકાણે આવે ને પારો ઝાડા વાટે નીકળી પડે કદાપી પારો પાયા પછી ઝાડાવાટે ન નીકળે તો આજારીને થોડી વાર ઉધે ટાંગવો કે તેથી મો વાટે નીકળી પડશે પારો ધોવાની રીત એ છે કે હરડાં બેહેડાં અને આબળા લઇ બોખરા કરીને તેને મીઠા પાણીમાં ગાળીને તેમાં પારાને નાખીને, સારી પેઠે ચોળીને ધોઇ કાડવો, પાંચ કલાક સુધી તેને ભીજવીરાખવી. પછી તે પાણી બીજી રીત ધોવાની એ છે જે પારો શેર ૦ા લેઇ માટીના વાસણમાં નાખી તેમાં પાણી શેર ૧) નાખી ધીમા તાપ ઉપર મુકી ઉનો કરવો કદાપી પાણી બળી જવા આવે તો બીજુ પાણી રેડવું પછી તે પાણી કાળાટ પકડે કે તરત

નીચે ઉતારી પાણી કાહાડી નાંખી તેમાંથી પારો ટાહાડો પાડીદેવો

એ સરવે ઉપાયો કરયાથી આંતરડા ઠેકાણે આવે અથવા તેનો વળ છુટે પછી તેને પેટે એક બનાતની પેટી જાંથુ રાખવી, કે તેના ગુણે કરીને ફરી વળ ખાય નહી; જો એ રોગથી ગોળી મોટી થઇ હોય તો તે ધણીએ હમેશાં કચ્છો ભીડાવેલો રાખવો એ ઠીક છે.

પાણીમાં ડુબેલા માણસને ઉપાય.

જે માણસ પાણીમાં ડુબે છે તેને પછી બાહાર કાહાડી કેટલાક લોકો તેને ઉંચો ટાંગે છે અથવા હીંચકા ખવરાવે છે અથવા તો પીપ કે ચકરડા ઘાલીને ફરવે છે તે એવા વીચારથી કે પીધેલુ પાણી નીકળી જાય પણ એ વિચાર ભુલ ભરેલો છે કેમકે ડુબેલા માણસનો સ્વાસ બંધાઇ જાયછે તેથી તેના પેટમાં કાંઇ જઇ શકતુ નથી માટે ઉપર કહેલો ઉપાય કરવાથી વખતે ડુબેલા માણસનો પ્રાણ પણ જાય છે, વાસ્તે નીચે કહ્યા પ્રમાણે ઉપાય કરવો, ડુબેલા માણસનુ માથુ તથા ખભા પકડીને ઘેર લઇ જવો પછી તેને ભીના લુગડાં કાઢીને કોરાં પેહેરવાં, પણ આખુ શરીર પેહેલાં લુછીને કોરૂ કરયા પછી લુગડાં પેહેરાવવાં, ને તેના શરીર ઉપર ઉનની કામળી અથવા ઉનના લુગડાં શરીર ઉપર લપેટવાં ને તેને ઉનના અથવા રૂના બીછાના પર સુવારવો ને તેના માથા ઉપર છાંપડો કરી તેને તડકામાં રાખવો, ને તેનુ મોહોડુ તથા નસ્કોરૂ વારે વારે લુશીને સાફ કરવુ અને ઇંટ તથા નળીયા ગરમ કરી અથવા ઉના પાણીથી તેના પગ તળીયે તથા ડુટી ઉપર તથા બગલમાં તથા ઘુંટણના સાંધાઓમાં સારી પેઠે શેક કરવો અથવા બને તો મોટું ઉના પાણીનુ વાસણ ભરી તેમાં તે ડુબેલા માણસને બેસાડવું. ને તેનુ શરીર સારી પેઠે મસળવુ તથા રગડવું, ને તેનો સ્વાસ બંધ થયેલો હોય તે ચાલવા સારૂ તેનુ ફેફસું ફુલાવવા સારૂ નાકના એક તરફના નસકોરામાં નળી ઘાલીને ફુંક મારવી, તે વેળા બીજી તરફનુ નસકોરૂ તથા મોહોડુ દાબી બંધ કરી રાખવું, કે પેલો પવન બાહાર નીકળી ન જાય, ફેફસામાં વાગેથી જરાક પેટ ઉંચુ થએલુ દેખાય કે ફુંકવુ બંધ કરવુ ને નસ્કોરા તથા મોહોડામાં પવન જવા દેવો એવી રીતે થોડીથોડી વારે કરતા રેહેવુ બને તો થોડુ થોડુ ઉનુ પાણી પણ પાતા રેહેવું, તે થોડે વારે હરેક ઓષડ જે હાજર હોય તે સુરત શખી

સુધાડતાં રેહેવું એટલે ડુબેલુ માણસ ગફલત થાય નહી અને હુંશી અરીમાં રહે સારી રીતે બુદ્ધિમાં આવે.

અરોળ તથા અભેતરીનાં ઉપાય.

પેહેડુના દરમી આન વચમાંથી લોહી કઢાવે અથવા હાથની રગ ઉપર નસ્તર મરાવે તેથી "બગડેલું" લોહી નિકળ્યાથી સારૂં ન થાય તો બીજો ઉપાય. એ જે રાઇ પઈસાભાર ભાગમાં ગાયનું મુત ૨ એકઠું કરીને દરરોજ સવારે પીએ તો રોગ મટે.

ચુંક તથા શુળવાયુ તથા મોરચીનો ઉપાય

શુળ વાયુ એછે જે એકાએક પેટમાં આાગીગમ ફરતી શુળ મારેને જોરથી દુખીને ચુંક આવે ને શુળવાયુથી કોઇને એવું કઠણ દુખે તે સેહેવાય નહી એ રોગવાળાને ઝાડો પણ કબજ થએલો હોય છે, એ રોગ થવાના ઘણા સબો હોય છે. ઘણુ કરીને વાયુંના જોરથી ઊઠેછે. એ રોગ ઉઠે તેને પ્રથમ તપાસવું જોઇએ કે એ દીન તેને ઝાડો સાફ આવ્યો હોય અથવા ન આવ્યો હોય અથવા ઝાડો સાફ આવ્યો હોય ને કાંઈ ભારે ખોરાક પણ ન ખાધો હોય ને શુળ મારે ને પેટમાં દુખતુ હોય તો નીચે કહેલું ઓષડ કરવું. કોલમનો ભુકો રૂ. ०ાા ભાર સુઠનો ભુકો રૂ ०ાા ભાર કાળાં મરીનો ભુકો રૂ ०ાા ભાર અફીણ ઘઉ ૧) ભાર એ ચારે જણસો મધમાં મેળવીને ચટાડવું, તે ઉપરથી ઉનું પાણી પાવું અથવા એ દવા ગરમ પાણીમાં નાંખીને પાવી એ દવા આપ્યાથી દુખતુ નરમ પડ્યા પછી બીજે અથવા ત્રીજે દીવસે કાચું દીવેલ બેથી ત્રણ ચમચા સુધી સુઠના કાવામાં અથવા આદાના રસમાં રેડીને પાવું ને શુળ નરમ નહી પડે ને ઝાડો પણ ન આવે તો ફરીથી કાચુ દીવેલ ત્રાણથી ચાર ચમચા સુધી ઉના પાણીમાં પાવું અથવા સુંઠના કે ફુદીનાના કાવામાં પાવુ ને તેથી પણ ન મટે. તો એ દવાને પીચકારીમાં ભરી ઝાડાની વાટે પીચકારી મારવી તેએ દુખ અજીરણથી હોય તો અફીણ ન આપવું. કેમકે તેથી ઉલટું નુકશાન છે

બીજો ઉપાય—સુંઠ રૂ ०ાા ભાર સંચળ રૂ ०ાા ભાર સિધવ રૂ ૨) ભાર કાળાં મરી રૂ ०ાા ભાર પિપર રૂ ०ાા ભાર એ સરવે જણસોને બારીક ખાંડી ઝીણે લુગડે ચાળી તેના ભાગ કરી એક ભાગ મધમાં ચટાડવો ને ઉપરનું પાણી અથવા ફુદીનાનો રસ પાવો એથી પણ એ રોગ મટેછે.

ધનુર (ધનકવાના ઉપાય.)

ધનકવા બે જાતના થાયછે, તે બેઉની જગા માથાના મગજમાં હોયછે; તેમાં એક માદા અને બીજો નર હોય છે જે માદાછે તે ખુશકછે. એ દરદથી આદમીનું તન કમાનની પેઠે પેચસ ખાયછે તમામ રગો ખેંચાયછે. ને કમર પીઠ જાંગ તુટે એ આજારને હિંદુસ્તાનમાં ધનકવા કહેછે. એ રોગનો ઉપાય નથી. કેમકે એ રોગ થએલું માણસ કોઈ ઉગરતુ નથી તેમાં જે મહા ખુશક છે તે ત્રણ દીવસમાં મરે ને જો તેને ત્રીજે દીવસે ઈશ્વર ઉગારે તો તે નવે જનમે આવ્યો. તે વીશે વૈદે કહ્યું છે કે જે ફુલેજનું ઓસડ જે તસનું જર છે તેને ફાયદ મંદછે.

નાસુર નસ્કોરી તથા નાક બંધાઈ જાયછે તેનો ઉપાય.

જેને નાકમાં નાસુરનું સર લોઢાના હથીયારે કાપી પછી આંગળાં અંદર ઘાલીને જડમાંથી મોહોડા તરફ બાહાર કાઢે. પણ નાસુરનુ સર કાપે તોતે ઉપર મીઢળ મધ મુકે કે જેથી તમામ મુરદાલ માંસને ખાય. તેથી નાસુરનુ નામ નિશાન નહિ રહે. બીજુ તે હમેશ ગોહોરની ભાંગ ખાય તો ફાયદા છે. અથવા ભાંગ ખાધાથી વધારે થાય તો લોઢાના હિથઆરે તેની જડજે ચીરીને તે જગો ઉપર ડાગ મુકે તો મટે.

નસ્કોરી ફુટી હોય તો નાક વાટે ખાળની માફક લગભગ લોહી નીકળછે. તે ઘણું કરીને લોહી વધવાથી કે અંદરની એક રગચીરાયાથી એમ થાયછે. એ આજારના ધાણીને ખુશીયા બે તા૦ બેઉ જાંઘ બાંધે ત્યારપછી અરડુસાનો રસ મધ સાથે પાય. બીજુ કીદરૂ પૈસા ૧) ભાર અફીણ પૈસા ૧) ભાર મજીઠ પૈસા ૧) ભાર કરોડીયાનો ગલ પૈસા ૧ ભાર એ ચાર ચીજને બારીક વાટીને તેની વાટ બનાવી નાકમાં રાખે તો ઉપર કહેલાં બન્ને જાતનાં દરદ મટે. અથવા નસ્કોરી ફુટી હોય તો ખેતરની કાળી માટી અથવા તેન મળેતો ઘઊંના કાકરા માટીના લઇ તેને ભીજવીને તાળવે મુકે ને થોડીક સુંઘેતો તેથી નસ્કોરીનું વેહેતું લોહી તરત બંધ થશે.

નાક બંધ થાય ત્યારે કલોજી ગધેડાના પેસાબમાં મેળવી હમેશાં નાકમાં મેલે તો ફાયદા થાય. બંદાલનો રસ તથા આદમીનો પેશાબ કાનમા મુકે તો તેથી પણ મટે.

સલેકમનો ઉપાય.

સળેકમ ગરમી થયું હોય તો, સરકો છાશ, ને કસકાશ (જેંજવના લોટનો બનેછે) તે ખાય તો મટે. ગરમીથી થયાની નિશાની એ છે જે સળેકમ પાતળો ને ગરમ બહાર નિકળે, જો સળેકમ જાડો ને પરાણે બાહાર નીકળે તો શરદીથી જાણવો તેનો ઉપાય. ખસખસના પોસ પૈસા ૨) ભાર સુંઠ પૈસા ૧) ભાર ધાવડીના ફુલ પૈસા ૧ ભાર એ સર્વે પાણી શેર ૬ માં ઉકાળી જ્યારે પાણી શેર ૧) રહે ત્યારે લુગડે ગળીને સુતી વેળા રાત ૩ સુધી પીએ તો મટે બીજુ એલચી પૈસા ૧)ભાર લવિંગ પૈસા ૧)ભાર મોહોડામાં રાખે તો તેથી મટે શરદીનું સળેકમ મટે. સરીર્શયું તેલ કેટલાક દિવસ સુધી સુંઘે તો મટે તથ કલોંજી સુંઘે તો મટે,

જુ તથા ખોડાનો ઉપાય.

માથામાં જુ તથા ખોડો થાય ત્યારે ચણાને છાશમાં પલાળીને જ્યારે નરમ થાય ત્યારે માથા ઉપર મસળે તે પછી બે પોહોર થાય ત્યારે માથું ધુવે તેથી જુ અને ખોડો બંને જાય. બીજો ઉપાય ઉજળી ખાંડ તથા લીંબુનો રસ બેઉ એકઠાં કરીને માથુ ધુએ, અથવા ગંધક તથા પારો એ બેઉને ખલ કરીને માથામાં ઘાલે તેથી જુ તથા ખોડો તરત મટી સારૂં થશે.

વાળની મજબુતીનો ઉપાય

દાઢી તથા માથાના વાળ ઝાડનાં પાંદડાની પેઠે ખરી પડે તેનો ઉપાય એજે આંમળાંને પાણીમાં રાત ૩ સુધી પલાળી રાખી, પછી તેમાં ગાયનું ઘી નાંખી દેવતા ઉપર ઉનું કરવું ને જ્યારે પાણી તમાંમ બળી રહીને ઘી બાકી રહે ત્યારે તેથી લઇનેવાળ ખરતા હોય તે ઠેકાણે મસળે તો ફરી વાળ ખસે નહિને વળી વાળ વધારવાની ઇચ્છા હોય તો એજ આમળાનું તેલ માથામાં ઘાલેથી વાળનો ભરાવો થઈ વધારો થશે.

ચાલવાની હકિકત વિસે.

વઇદોએ કહ્યુંછે કે ચાલવું તથા દોડવું પોતાના ગજા માફક રાખવું. ઘોડા ઉપર સ્વાર થઇને અથવા પગે એટલું ચાલવું કે તથી થાક ન લાગે. દરેક માણસે જમ્યા પછી સો ડગલાં ઓછામાં ઓછું ચાલવું. ને સાંજની વખતે સમુદ્રને કીનારે અથવા વાડીયોની ખુલ્લી હવામાં પોતાના શરીરની શક્તિ પ્રમાણે પગે ચાલવું [illegible]

જાય તો બહુ થાકી જાય તેથી નુકશાન છે. ઘરના રહેનાર ઘરમાં ને સફરના કરનારે સફરમાં પોતાના ગજા માફક ચાલવાથી હુંશિયારી રહેછે.

જલંદર રોગનો ઉપાય.

જલંદરનો રોગ પેટમાં થાયછે, તેની નિશાન એ છે જે, પેટ ઘણું મોટું ગાગર જેવડું થાય તેથી એ રોગી અતીશે અકળાય છે. એ રોગ ત્રણ જાતના થાયછે; તે ત્રણેનાં નામ નીચે મુજબ છે.

પેહેલી જાત. વાયોધર, આ જાતના રોગથી પાણીની તરશ બહુ લાગે ને પેટ મોટુ થાય ને તે ઉપર હાથ વગાડે તો ઢોલના જેવો અવાજ આવે. એ રોગ ઘણુ કરીને વાથી પેદા થાય છે એ રોગ મટાડવાનો ઉપાય, લસણની કળીયો ફોલીને મધમાંનાખવી, પછી તે અથાઇ રહે એટલે એ રોગવાલાને દીન ૪૦ સુધી ખવરાવે તો વાથી થયેલો જલંધર રોગ સારો થશે.

બીજો ઉપાય, બકરીનુ દુધ શેર ૧) લેઇ તેમાં એરંડીયુ તોલા ત્રણ ભેળીને માસ ચાર સુધી પાય તો પેટનો વા તમામ મટે.

ત્રીજો ઉપાય રાઇને બારીક ખાંડી વસ્ત્ર માળ ચાલીને ગાયના મુતરમાં ખાય તો એ રોગ મટે.

ચોથો ઉપાય. સાજીખાર પઇશા ૧) ભાર, સિંધવ ૫, ૧) ભાર, સંચલ ૫, ૧) ભાર, મીઠુ ૫, ૧) ભાર, ગચલું ૫, ૧) ભાર, છડ ૫, ૧) ભાર, આમળાં ૫, ૧ ભાર, સુકાં વાવડંગ ૫, ૧ ભાર, ઇંદર વણાની જડ ૫, ૩ ભાર, ઉપલેટ ૫, ૧ ભાર, સાથમ ૫; ૧ ભાર, સુવા ૫; ૧ ભાર, વીપાળી ૫, ૧ ભાર, અજમો ૫, ૧ ભાર; જવખાર ૫, ૧ ભાર, સુંઠ, ૫, ૧ ભાર, પીપરીમુળ ૫; ૧ ભાર, બેહેડા ૫ ૧ ભાર, તજ પઇશા ૧ ભાર, જવાશી ૫, ૧ ભાર, ખેર ૫, ૧ ભાર, વજ ૫ ૧ ભાર, ચડક્યુરો ૫, ૧ ભાર, ધાણા ૫, ૧ ભાર, ચીતરો ૫, ૧ ભાર, મોટી હરડે ૫, ૧ ભાર, ઉપલેટની જડ ૫, ૧ ભાર, નીસોતર ૫, ૩ ભાર, જમાલગોટો ૫, ૨ ભાર એ સરવે જણસ લાવી તેને સાફ વીણી બારીક ખાંડી હવાલે ચાળીને એ ચુરણ, કાચની શીસીમાં ભરીમુકવુ પછી ઉપર લખેલા દરદીએ દરરોજ સવારમા હાથેળી ભરી ફાકી ઉપર પાણીને ઉતારે તો તેથી એ રોગ મટે જલદી સારો થાય.

આ ઓશડ ગુણદાયક છે.

જડો જળંદર—આ જાતના રોગથી પેટમાં

રદાબ એકઠું થાય, ને પેટ પાણીની મશક (ચામડાની મશક જેમાં ભીસ્તી લોક પાણી ભરે છે તે) માફક હાલે, ને ગાગર જેવડું મોટું થાય તે મટાડવા । ઉપાય. નાકની ડાબી તરફથી શીકા મશુકે ને જરદાબ આશાનીથી બાહાર કડે છે ચીરનારો ઘણો ખબરદાર જોઇએ, એ ખબરદાર હોય તો આરામ થાય છે.

ત્રીજી જાતનો કઠોદર—આ જાતના રોગથી પેટ ઉપર સોજો આવે, ને તે જગોઉપર આંગળી દાબે તો ખાડાની નિશાન દેખાંય છે ને એકળી કાળજા ઉપર ગાંઠ બંધાય છે તેના દુખથી રાત દાહાડો જંપ ન વળે વખતે ગાંઠ બનાય છે. પણ ઘણો સોજો ન ચડેલો હોય તેટલામાં આગળથી ઉપાય કરે તો મટે, જ્યાં સુધી પેટમાં ગાંઠ બંધાયલી ન હોય તેના પેહેલા ઉપાયો કરવા કેમકે ગાંઠ બંધાયા પછી ઓષડ લાગુ પડતું નથી.

હવે એ ત્રણ જાતના જલંધર મટવાને સારૂ નિચે લખેલા ઉપાય કરવા. એક માટીનું દોહાણું (હાંલ્લું) લાવવું પછે તે મધ્યે ખગશાણી થુવેરનું દુધ લાવવું. તે મધે મુડી ૧) મેદા નાંખી ને ખમીર કરવું. તેમાંથી માસા ૨) દવા લઇ તેની નાના ચાનકી બનાવીને દેવતાના અંગારા ઉપર શેકવી. ને તે ઉપર લખેલા દરદીને દરરોજ સવારમાં ખવરાવીને ઉનું પાણી પાવું. તેથી પરમેસ્વરની મેહેરબાનીથી એ રોગ મટીને સારૂં થશે.

શીતળા (બળીયાકાકાનો) ઉપાય.

બગડેલા લોહીથી શીતળા થાય છે. જે વરસમાં માણસના તનમાં ખરાબ લોહી વધે છે તે વરસમાં શીતળા પેંદા થાય છે પણ તેમાં ઘણું કરીને નાનાં છોકરાંને ઘણીજ નીકળે છે પેદા કહે છે કે, તે વરસમાં બરાનું લોહી કમી કરાવે શીતળાથી શરીર ઉપર મોટા મોટા ફોલ્લા નિકળે, તાવ આવે શરીર ગરમ રહે, જેને શીતળા કાળા રંગનાને પાસે પાસે એક એકના ભેગા નિકળે ને નિકળતાં ઘણા દાહાડા લાગે ને ઉતાવળા સુકાઈ જાય, રાત દીવશ તાવથી શરીર બળે એવી જાતની શીતળા હોય ત્યારે તે માણસની ઉપર ઈસ્વરની મેહેરબાની હોય તોજ બચે.

બીજી જાતની શીતળા—જે શીતળાના ફોલ્લા ઉજળા હોય ને ઘણા છેટે છેટે હોય, એક બીજા સાથે ભેગાએલા નહી હોય ઉતાવળા નીકળે ઘણે દહાડે સુકાય, શરીરમાં તાવ ન હોય તો તેની કશી ચીંતા રાખવી નહી તેને પેહેલું સુપ થવાને

એ બંને જાતના દરદને વાસ્તે કડછાલ તથા જીરૂ પાણીમાં ઘુંટીને જોારે શીતળા નીકળવા માંડે ત્યારે તે પાણી પાય ને તે પાણી પાયાની પેહેલાં શેકેલા ચણા ખાવા આપે ને આખરમાં ઉંઘતી વેળા મધને જુવારની રોટલી આપે તો સારી રીતે આ રાગ થાય.

ઉજાગરો અને ઊંઘનો ઉપાય.

ઉજાગરો કરવાથી શરીર બગડી જાય છે, અને બીજે દહાડે શરીર ભારે થઇ કશું કામ થતું નથી માટે જરૂરના કામ વગર ઉજાગરો કરવો નહી. જે રાતે ઉજાગરો થયો હોય તેને બીજે દહાડે લીંબુનો રસ રૂ. ૧) ભાર સાકર રૂ. ૧) ભાર પાણી શેર ૦૧ એ સરવે એકઠું કર ને તેનુ શરબત બનાવી લુગડે ગળીને પીયે તો ઉજાગરાનું ઝેર ઉતરી જાય અથવા ગાયનું દુધ લેઇ તેમાં પાણીને સાકર બે વાનાં નાંખીને પીએ તો તેથી ફાયદો થાય

૨ ઘણા દિવશના ઉજાગરા ભેગા થાય છે તેથી પીંડ રોગ પેદા થાય છે દરેક માણસે પોતાની તબીયતનું સુખ ઇચ્છવું હોય તો તેણે રાત્રીયે કામ વેહેલું પતાવી નિયમસર ઉંઘવું જોઇએ, કોઇ દિવશ કાંઇ કારણસર ઉજાગરો થાય તો બીજે દિવશે એક બે કલાક દિવશે સુવું અગર અવકાશ ન મળે તો રાત્રીએ વેહેલું સુવું તેથી તેની કસર તરત મટી જશે. રાતની ઉંઘ છે તે ખાધુ પાચન કરે છે. તેથી રાત્રી સરવે માણસના સુખને માટે છે તે શાણા સમજે છે.

જુલાબ (રેચનો) ઉપાય.

તાપના દાહાડામાં કે ટાહાડના દાહાડામાં જુલાબ અથવા ઉલટીનું ઓસડ પીવું નહી તેમજ જે દહાડે વરસાદ વાયુ ને વાદળાં થયાં હોય તે દિવશે પણ, જુલાબ લેવો નહી. કારણ કે શરીરમાં ઉલટો બીગાડ થાય છે. પુષ્ટ (જાડુ માણસ) જુલાબ લે તો તેને નુકશાન થાય છે અને પાતળા માણસને એથી વધારે નુકશાન છે. ઘરડા માણસને તો ઉપર કહેલા વખતે જુલાબ લેવોજ નહી. ને ના પાડયા ઉપરથી લે તો ઘણું નુકશાન થાય છે.

જુલાબ લેવાની રૂતુ નીચે કહેલી છે તે રૂતુએ જુલાબ લેવો પણ તે દિવશે વા તથા શરદી શરીરમાં ન લાગે માટે ફલાલીન નુ ગરમ બદન પેહેરી રાખવું. અને પવનમાં ફરવું નહી.

જુલાબ લેવાના દિવશ—કારતક મહિનો બેપે તેની આ

વચમાં અને બીજો ફાગણ માસ બેઠા પછી એ બે સમયે લેતો શરીરમાં સુખ ઉપજાવે છે.

આપાણી ઇચ્છા હોય કે જુલાબ લીધાથી ઝાડો સાફ આવે અથવા ઉલટી આવે તેથી પેટમાંની કેટલીક કસર નીકળી જાય એમ ઇછા હોય તો નિચે પ્રમાણે જુલાબ લેવો.

પેહેલું—નિસોતર પઇસા ૩) ભાર, સફેત ખાંડ પઇસા ૪ ભાભાર, એ બંને સત્તારમાં નયણેકોઠે ફાકે તો શરીરમાંનો તમામ મેલ નીકળી જાય પણ એ ફાકી ઉના પાણી સાથે ઉતારવી તેથી પેટ સાફ આવશે ને તે દિવશે અગીયાર વાગતાં સુધી ત્રણ ચાર પેટ આવે એટલે ભાત અને પાતળી તુવેરની દાળ બે ભેગાં કરી તેમાં તાજુ ઘી સારી પેઠે નાંખીને હલકું ભોજન કરવું તે દીવશ ઘઉંની રોટલી તેલ મરચુ હીંગ એ ખાવું નહી કેમકે જુલાબ ઉપર એ બહુ અવગુણ કરે માટે ન ખાવું.

બીજો ઉપાય ઇંદ્રવયણાની જડ રૂ. ૧) ભાર, ઝીણી ખાંડી તેમાં સફેત ખાંડ રૂ. ૧) ભાર ભેળીને ઉના પાણીમાં ફાકે તો ઉપરના ઓખડ જેવો ફાયદો થાય.

ત્રીજો ઉપાય—ગરમાળાનો ગેર અને સોનામુખી (મીંઢીઆવળ) એ બેઉને ઉકાળીને પિએ તો તેથી પણ ફાયદો થાય છે.

ચોથુ—થુવરના જડની છાલ વાટી બારીક કરી પાનમાં મુકી ખાય તો ફાયદો છે. પેટ ઘણાં આવે તો ભાત તથા ગાયનું દુહી ખાવું તેથી સુખ શાંતી થશે.

પાંચમું—રેવંચીની ખટાઇ રૂ. ૨) ભાર, શીકેતરી એળીયો રૂ. ૧) ભાર એ બંને ખાંડી બારીક કરી પાણી સાથે ગોળિયો ચણા બરોબર કરી રાખવી તેમાંથી ગોળીયો બેથી પાંચ સુધી સવારના પોહોરમાં અથવા રાતના સુતી વખત ઉના પાણી સાથે અથવા ગરમ ચાહાના પાણી સાથે ગળે તો ઘણોજ ફાયદો કરે, ને હરેક રસ વિકારનો આજાર મટે,

છઠું—ઓકારીને પરશેવો બહાર કાઢવાની ઇછા હોય તો મીંઢળ રૂ. ૧) ભાર ને સિંધવ રૂ. ૦ા ભાર એ બે જણશોને બારીક નયણેકોઠે ફાકી તે ઉપર ઉનું પાણી પીએ તો તેથી ઓકારી આવે ને પશીનો છુટે તેથી શારીરમાં ખુબ આરામ થાય.

સાતમું—મોરથુથુ રૂ. ૦ા ભાર છાશ સાથે પીએ તો તેવોજ નફો થાય.

આરમું—આદુ રૂ. ૧) ભાર લેઇ તેને છોલી ઝીણા કટકા કરી પાણી શેર ૦ાા મુકી ઉકાળવું પછી પાણી શેર ૦ા રહે ત્યારેની ચે ઉતારી થડુ પડવા દેઇ તેમાં કાચુ દીવેલ રૂ. ૨) ભાર નાંખી પીએ તો તેથી સાફ જુલાબ ને પેટ નરમ પાડે.

ચાંદી (ટાંકીનો) ઉપાય

ચાંદીના દરદથી ફોલ્લા થઇને જખમનાં ઘારાં પડયાં હોય તેને મટાડવાને ફાયદા કારક ઓષડ નીચે મુજબ છે.

૨ હીમજીહરડે રૂ. ૮) ભાર, રસકપુર રૂ, ૪) ભાર અનાર (દાઢમનાં સુફુલ રૂ ૧) ભાર, બોદારશીંગ રૂ. ૧) ભાર, જાયફળ રૂ. ૧) ભાર, એલચીદાણા રૂ. ૧) ભાર. લવિંગ રૂ. ૧) ભાર, મરી રૂ. ૧ ભાર એ સરવે જણસોને લાવી સાફ કરી ખુબ બારીક ખાંડીને બારીક હવાલે ચાળીને કાગદી લીંબુ નંગ ૧૦૦) લાવી તેનો રસ કાચના વાસણમાં કાહાડીને ગળી નાંખી તેમાંથી ઉપર લખેલી દવાનો ભુકો નાંખી મેળવીને કઠણ ચોખા પથરના ખલમાં નાંખી ખુબ બારીક વાટીને ગોળી વાળવા જેવું કડણ થાય ત્યારે સોપારી જેવડી ગોળીઓ વાળવી, ને તેને સુકવીને કાચના પોહોળા મોંના શીશામાં ભરી મુકવી પછી જેને ચાંદી હોય તેને દરરોજ સવારે ગોળી ૧ તથા સાંજે ગોળી ૧, બે વખત ખવરાવે ને પરેજીમાં તેલ, મરચુ, હિંગ આંબલી, મીઠુ વિગરે અવગુણ કરનારી ચીજો ખાવાની બંધ રાખવી તો તેથી એ દરદ મટીને સુખ થશે.

બીજો ઉપાય—મોદારશીંગ રૂ ૧ ભાર અનારની છાલ રૂ ૧ ભાર, ગોળ ૫, ૪ ભાર, એ બેઉ વસાણાને ઝીણા ખાંડી ગોળમાં ગોળીયો ૯ વાળવી. તેમાંથી સવારે ૧ તથા સાંજે ગોળી ૧ ખાય ને તે ઉપર પરેજી પાળીને ગાયનુ ઘી, દરરોજ શેર ૦ા ખાય તો દીવશ ૧૪ માં આરામ થાય.

ત્રીજો—હીમજીહરડે રૂ. ૨ ભાર, મોરથુથુ ફુલાવેલુ રૂ. ૧ ભાર, સાકર રૂ. ૧ ભાર, એ સરવેને ખાંડી લીંબુનંગ ૧૦૦ ના રસમાં ખલ કરી પછી તેની ગોળીયો ચણીબોર જેવડી વાળી તેમાંથી ગોળી ૧ ટાઢાડા પાણી સાથે ગળાવી ને તે ઉપર શેકેલા ચણા ખવરાવીએ તો ટાંકીનો તથા ગમે તેવા ફોલ્લા તથા (વાળા) નીકળ્યા હોય તો આ ઓશડથી મટે, જો શેકેલા ચણા નખાય તો ઉલ્ટી થઇ જાએ ગોળી ખાઇ તરત ચણા ખાવાં, ટાંકો

રદ વાગાને કોઇ હુંશીઆર વઇદ મો લાવે તો તેથી પણ ફાયદાછે કેમકે એ દરદ ભેદાયલાને જડમુળમાંથી કાઢે છે.

પરમીયાનો ઉપાય.

પરમીયો બે જાતનો થાય છે એક ગરમીથી ને બીજો વાથીતે માં ગરમીથી થયો હોય તેની ધાત મેહેસુરને રંગે હોય તેની બદ બો ઉપર કીડી તથા માંખ એકઠી થાય અને વાથી થયો હોય તો ધાતુનો રંગ સફેત હોય હમેશાં પેશાબ કરેયાં પછી ધાત જાય પર મીયાથી મરદી ગઈ હોય તો ધતુ પુષ્ટ મરદીના ઉપાય કહ્યા પ્ર માણે ઓસડ કરવાથી પણ પરમીયો મટે છે,

પેહેલો ઉ૦—ગાણી જુની અને પાકી ઇટ સોધી લાવીન તે નો ખાંડીને ભુકો કરવો, પછી તેને બારીક ચાળીને દરરોજ સવારે પા તોલાને આશરે ટાહાડા પાણીમાં ફાકે તો તેથી પરમીયો મટે.

બીજો ઉપાય—સરવાળા નામનુ ઘાસ જેને ઉખરડા સરવે કહે છે અને નાહાના છોકરાં એને કુતરા કરીને કહે છે અને તેનો આકાર બાજરીના ડુંડાના આકારે હોય છે પણ નાના હોય છે તે લેઇને છો કરાઓ એક બીજાના લુગડાં ઉપર નાંખે છેતે ચોટી જાય છે તે ખેડી લાવીને છાંયડે સુકવી સુકાયા પછી તેન ખાંડી બારીક કરી ને તેમાં ભુકા બરોબર ખાંડનાંખીને સવારે તથા સાંજે હાથેળી ભ રીને ફાકી ટાહાડુ પાણી પીએ તો ભાત ભાતના પરમીયા મટે.

ત્રીજો ઉપાય—સફેત ગુંદર શેર ૦। શીંગોડા શેર ૦। ખાંડ નુ બુરૂ શેર ૦॥ મેદા શેર ૦॥ એ બધા વસાણા એકઠા કરી એ ક પ્યાલામાં ભરી તેમાં ઘી શેર ૦। તથા દુધ શેર ૦। નાંખી સ રવે એકઠું કરી તેમાં દરરોજ સવારમા પાંચ પાંચ પઇશાભાર ખા ય તો ભાત ભાતના પરમીયા મટીને મરદાઈ આવે.

ઈંદ્રીના જખમનો ઉપાય.

ઈંદ્રીને જખમ થયો હોય તો કપીલો સરશીઆ તેલમાં મેળ વીને ચોપડેથી મટે બીજો ઉપાય મેદી શારશીઆ તેલમાં મેળવી ને ચોપડેથી દરદ મટે ને જખમ રૂજે

ત્રીજો ઉપાય.—વરસાદના દાહાડામાં બિલાડીના ટોપ ઉગે છે, (જેને નાના છોકરા કુતરાની ટોપ કહે છે ને ફારસીમાં તેને સુમા રુગો કહે છે તે ટોપ લીલો હોય છે ત્યારે સફેત હોય છે ને સુકાયછે ત્યારે કાળો થઇ છે) તેને જડ સુધાં ઉખેડી લાવીને, તેનો ભુ કો લીલા જખમ ઉપર મુકે તો તે જખમ જલદીથી મટી જાય છે

વીંછીના ઝેરનો ઉપાય.

હરેક માણસને દઈવયોગે વીંછી કરડયો હોય તો તેના ઉપાય નીચે મુજબ કરવા, પ્રથમ તો જે જગોએ કરડયો હોય તેથી ઉપર બે તસુ છેટે એક સુતરની સુંવાળી દોરી બાંધવી કે તેથી જેહેર ઉંચુ ન ચડે, એ પ્રમાણે કરીને કરડેલા ડંસ ઉપર માંખણ મસળેથી જેહેર ઉતરે તથા લસણ મસળ તો પણ ઉતરે અથવા મુળાનો રસ ઘસે તેથી પણ ઉતરે તથા ઉજળા આકડાની જડ વીંછી કરડતાં વેંત બેઉ કાનમાં ખોસે તો જેહેર ઉતરે, અથવા ડંખને ચુશીચુશીને થુંકી નાખે તો જેહેર ઉતરી જાય, પણ જેના મોમાં ગરમીથી ચાંદી થઇ હોય તે માણસે ચુસવું નહી, શાથી જે ચાંદીમાં જેહેર ઉતરે માટે હુંશીઆર માણસે એ ડંખ ચુસવો તેણે પણ સંભાળ રાખવી કે થુક ગળામાં ઉતરે નહી માટે હુંશ આરીથી કામ કરવું.

ધંતુરાનો ઝેરનો ઉપાય

નવા વાંસ કપાસને ખાંડી દુધમાં ઉનો કરીને તે દુધ ઘણું પાય તો ધંતુરનુ જેહેર ઉતરી જાય.

વાળ કાળા કરવાનો ઉપાય

કાળા ભાંગરાનો ભુકો દરરોજ સવરે તથા શાંજે હથેળી ભરીને ખાય એ પ્રમાણે લાગટ વરસ બે પ્રમાણે કરે તો વાળ સદાય કાળા રેહે. બીજો ઉપાય—લાલ મેદી બે હફતા સુધી વાળ ઉપર મસળે તથા ત્યાર પછી કાળી મેંદી દીવશ ૧૫ સુધી મસળે તો વાળ કાળા થાય ને જુવાન દેખાય.

ત્રીજો ઉપાય—ખાખરાના જડની છાલ બાળીને તેની રાખ પૈશા ૧૦ ભાર, તથા છીપ બાળેલી તેનો ચુનો પઈશા ૨ા ભર, લોહાના વાસણમાં મુકી તેમાં ભાંગરાનો રસ રેડી શીસામાં દસ્તાએ હલાવી જેમ સહી ઘુંટે તેમ હફતા બે સુધી ઘુંટી પછે સફેત વાળ ઉપર મસળે તો વાળ કાળા થાય છે. અથવા ગળીના પાંદડા ખુમજીણાં ઘુંટી પરાળીને વાળ ઉપર બાંધો થોડા વાર બાંધી છોડીલે તો તેથી વાળ કાળા થાય છે.

અફીણના ઝેરનો ઉપાય

કોઈએ અફીણ ખાધુ હોય ને તે ઉપર તેલ પીધુ હોય અથવા તેલમાં ઘોળીને પીધું હોય તેનુ જેહેર ઘણું આકરૂ ચહડી જાય છે જો અફીણ આઠ માસાને વજને ખાધામાં આવ્યું હોય તો કણ્ણ

જહેર ચડે છે તેના ચિન્હ અંગ બધુ સુસ્ત બની બેહોશ થઇ જાય, જીભ ખેચઈ ટુંકી પડી જાય, તેથી બોલાય નહી, હોઠ કાળા પડે ને હાથે પગે ઝણઝણાટ આવી ગોટલા ચડે અને આંખમાં કુવા પડે પરશેવો ટાહાડો વળે આખે દેખાય નહી એ રાતે માલમ પડે તો નીચે લખેલુ ઉલટીનુ ઓષડ આપવુ.

સુવા તથા મુગીના બીજ નીમક, મધ એ ચારે દવાઇને બબે રૂપીયાભાર લઇને તેમાં પાણી શેર ૦॥ મુકીને ઉકાળવું તેનુ પાણી શેર ૦। રહે ત્યારે તેને ઉતારી જરા થંડુ પડે એટલે ચોળીને એક રસ કરી ગાળીને પાવુ તેથી ઉલટી આવશે ને તેમ કરતાં ઉલટી ન આવે તો કુકડાનુ પીછુ ગળામાં મુકાવ ને ઓકાવીકા હાડવુ એ માણસને ઉલટીનુ આષડ પાયા પછે તેના પગ ઘુંટણ સુધી એક વાસણમાં મુકીને ઝારવા અથવા ઉનના લુગડાં પગમાં લપેટવા ને ચોખી હીંગ માસો ૧ લઇને પછે મધને પાણી ઉકાળી તેને ઘોળી એક રસ કરી તેમાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે હિંગ બારીક વાટીને નાંખી સરવે ભેગું હલાવી પાય તેથી ઉલટી થઇને જેહેર નીકળી જશે ને આરામ થશે.

આમળનો ઉપાય

જો આમળ બાહાર નીકળતુ હોય તે ઉપર કલાઇ સફેતો તથા માજુફળ એટલે માયુ એ બે ચીજ ઝીણી ખલ કરીને પછી દરરોજ આમળ ઉપર ભભરાવે તો ઉંચુ ચહડે ને ફરીથી બાહાર નીકળે તો દરદ ઘણું કરે તેથી માસ ૬ સુધી એ પ્રમાણે ઉપાય કરે તો ફરીથી બાહાર ન નીકળે ઉપલા ઓશડથી એ રોગ ચાળીશ વરસનો જુનો હોય તો પણ મટે.

હરશનો ઉપાય

હરસનો રોગ ઘણી જાતનો થાય છે હરસ કોઇને નાકમાંને સફરાના (ગાંડના અથવા કુલાના) માં આમળ પેદા થાય છે ને તે રસ વિકાર વા તથા ગરમીથી કે લોહીથી પેદા થાય છે પેહલી જાતના મસા લોહીના હોય છે તેમાં મસા જ્યારે જોર કરે ત્યારે તે ફાટીને તેમાંથી લોહી વહે છે બીજી જાતના મસા રસવિકારના હોય છે તે સુકા હોય છે તેમાંથી લોહી અથવા પરૂ કાંઇ આવતુ નથી પણ એકલુ દરદ કરે છે.

પેહેલો લોહી તથા જળસનો ઉપાય. જેને લોહી તથા જળસના મસા હોય ને તે માણસ શરીરે જાડો હોય તો તેણે લોહી તથા

દુ (જળસ) આવતુ બંધ કરવુ નહી કેમકે એ મારગે લોહીતથા જળસ આવવાથી કાળજાની ગરમી તથા રોગ મટે છે આ જાતના દરદ ઉપર હલકા જુલાબ આપતા રેહેવુ તેથી એ દુખનરમ પડશે, ને જો રોગથી ઘણું દરદ થતું હોય તો નીચે લખ્યા પ્રમાણે ઓશડ કરવું.

ગુગળ તોલા ૫ મોહોટી હરડેદલ તોલા ૩ હીમજીહરડે તોલા ૩ સફેત રાઇ તો૦ ાાા એ સર્વે જણસ લાવી તે મધે ગુગળ ઘણો સાફ ચોખો લઇને તેને મીઠા પાણીમાં ગાળવો પછી બીજી દવાઓ ને ખાંડી બારીક કરીને ગુગળ ગાળેલામાં મેળવીને તની ગોળીઓ વટાણા જેવડી બનાવીને સુકાવી એક શીશામાં ભરી મુકવી પછી કોઇ માણસને હરેક જાતના હરસનુ જોર ઘણુ થાય ત્યારે તેમાંથી પોણા રૂપીયાભારને આશરે ગોળીયો દરરોજ ઉના પાણી સાથે ગળાવવી તેથી ગુણ થશે ને કદાપી ફેર ન પડે તો નિચે મુજબ કરવું,

બીજો ઉપાય—ગુગળ તોલા ૧૦) મધ અથવા સાકર તોલા ૨૫) મોટી હરડેદલ તોલા ૪ હરડાની છાલ તોલ ૪ એ સર્વે જગસો સારી જોઇને લાવી તે મધે ગુગળ ઘણો ચોખો અને ચળકતો લેવો ને તેને ઉના પાણીમાં નાંખવો. પછી તે મધે મધ અથવા સાકર નાંખવી પણ ગુગળનું પાણી પ્રથમ ગાળીને પછી નાંખવી. ને તેને ચુલે મુકી ચાસણી ઉપર લાવી ને તે મધે બીજી દવાઈ બારીક કરીને નાંખવી. પછી એક રસ કરી તેનો પાક ઠારીને કાચના વાસણમાં ભરી મુકવો પછી તેમાંથી દરદીએ દરરોજ સવારમાં રૂ ાા ભારથી તે રૂ ાાા ભાર સુધીની એ ત્રણ ગોળીઓ વાળીને ઉના પાણી સાથે ગળવી તેથી હરસનું દરદ મટશે.

ત્રીજો ઉપાય.—હરેક જાતના મસા ઉપર મલમ ચોપડવો તેની રીત મીણ તોલા ૧માં જુફગ (માથાનો) ભુકો તોલો ાાા મીઠું તોલો ૧ એ ત્રણ વસ્તુને ઉની કરીને તેનો મલમ બનાવવો અને તેને મસા ઉપર ચોપડયા કરવો.

વળી એ મસા ઉપર ગળી વાટીને ચોપડે તો પણ ગુણ કરેછે

જેનેસુકા હરસ હોય એટલે મસા દુઝતા ન હોય ને દરદ કરતા હોય તો નીચે પ્રમાણે ઓસડ કરેથી મટી જશે. કાળીમરી તોલા ૧૫) સુવા શેર ૧) મધ શેર ૧) એ ત્રણે જણશ લાવીને તે મ ી મરીતથા સુવા બેઉને બારીક ખાંડી તેમાં નાંખી ચાટણું કુ

રી રાખવું તેમાંથી દરરોજ સવાર સાંજ તોલો ૧) એ વામત. મે તોલા અટાડવુંને ઉપર લખેલોમલમ ચોપડવો તેથી મસા તરત મ ટા જશે.

ચોથો ઉપાય— બાવળીઆંના ઝાડની પાલી લાવીને તેને સુકવી ને ઊંદરની સુકી લાડીઓ બારીક વાટી તેને એક વાસણમા ભરી મુકવી પછે એક માટીનું મજબુત કુંડું લાવવું તે એવું કે ઉપર બે શા શકય તેવું લાવીને તેને તળીએ વચોવચ બે આંગળાં ફરે તે વું ગોળ કાણું પડતું. પછે એક વાસણમાં દેવતા ભરીને તે ઉપર લો ભુકો ભભરાવીને એ ઉપર માટીનું કુડું ઊંધું વાળીને જે ને હરસ થયા હોય તેણે લુગડું દુર કરીને તે કુડાના ઉપર બેશીને મસાને ધુણી લાગવા દેવી એ પ્રમાણે એક દીવશમાં બે ત્રણ વાર કરે એવું એક અઠવાડીયું કરે તો તેથી બધી જાતના ,હરસ મટી જશે.

અંતરગળનો ઉપાય.

અંતરગળ ચાર જાતની થાયછે. કોઇને આંતરડું ગોળીમાં ઉતરે છે. (ગોળી એટલે ઇંદ્રીની નીચે ગોળાકાર છે તે, જેને અંડવૃધિ પણ કહેછે) કોઇને પવન ગોળીમાં ઉતરેછે ત્રીજુ કોઇને નઠારો રસ ગોળીમાં ઉતરેછે ચોથુ. કોઇને પાણી ગોળીમાં ઉતરેછે. તે ચા રમાનો હરેક આજાર થયથી પેટનો પડદો ફટે છે તેથીરોદાનું સર પડદામાંથીબહાર નીકળેછે તેથી અંતરગળ મોટી થાયછે ને ગોળીમાં રોદા ઘણો ઉતરતો જાયછે જો પડદો ઘણો ફાટે તો તે ધણીને આરામનંહી થાય,જો પડદો થોડો ફાટયો હોય તો લોઢાનો હલકો બનાવી તે હલકો રોદાના શર ઉપર રાખે અથવા લોઢાનું જતર રાખે તો ગોળીયો વધતી બંધ પડે જો જોર આવેને પડદો તેફાટેથી ગોળીમાં દુખ ઘણુ થાય તો તેને મટાડવાને ઉપાય નીચે મુજબ.

હાથના અંગુઠાની નીચે એક મોટી જાડી જોરાવર રગ જાહેર છે. તે રગ ઓળખીને કોઇ હુંશીઆર તે ઉપર ડામ દેતો ખો શીઆ (અંતરગળનું) દરદ મટે. ડાબી તરફના ખોશીઆમાં દરદ હોય તોજમણી રગે ડામ દેવો. ને જમણી તરફ હોય તો ડાબાં અંગુઠાની રગને ડામ દેવો તેથી ફાયદો થાયછે.

• બીજો ઉપાય—કીદરૂ પૈસા ૧ ભાર ખાંડ પૈસા ૨ ભાર હમેશાં ગાયના દુધ સાથે ખાય તો તેથી ફાયદો થાયછે.

ત્રીજો ઉપાય— ૭ મેથી તોલા ૪ એ બે વસ્—

માં શેર ૮માં ઉકાળવુ તે પાણી શેર એક રહે ત્યારે લુગડે ગળી
ને તેમાં મદ અથવા બકરીનું ઘા અથવા ગાયનું ઘી પૈસા ન
વ ભાર નાંખી અંતરગળનો ઘણો ફેરા એક સુધી અથવા ઘ
ણા દહાડા સુધી સવારે ઉભા રહાને પએ તો અંતરગળ મટે.
પણ એ ઇલાજ તરત થયેલાને લાગુ પડેછે. ઘણા દિવસની હો
ય તો મટવી મુશકેલછે.

આંતરડું ગોળીમાં ઉતરે ત્યારે ગોળી કઠણ થાય ને એવું જ
લાગે કે જાણે એક પથર ગોળી સાથે ટાંગેલોછે. એ રોગવાળા
એ પેશાબ ચતો થઇ પોતાને હાથે ધીમે ધીમે ગોળીને દાબીને
આંતરડાંને પાછું ઉપર ચડાવે તો ચડી જાયછે. એ ચડતી વેળા
કડકડ બોલે કદાપી એ રીતે ધીમે ધીમે દાબવાથી ઉપર ન
ચડે તો ગોળી ઉપર તથા પેહેડુ ઉપર ઉનું પાણી રેડવું અ
થવા ઉના પાણીમાં બેસાડવુ. ને સુવાને બાફી વાટીને તેનો લેપ
ગોળી ઉપર બાંધવો કે તેથી ગોળી ગરમ થાય ધીમેથી ચોળી
દાબેથી આંતરડુ ચડી જાય ચડી ગયા પછી નિચે કહેલા ઓસડનો
પાટો બાંધવો કે ફરીથી ઉતરી ન શકે, મસતકી, હીરાદખણ, શિ
કોતરી એળિયો અને હીરાબોળ એ સરવે બરાબર વજને લેઇ
બારીક ખાંડી મધની ચાસણી કરી તેમાં મેળવાને ગોળી ઉપ
ર રહે એવડુ લુગડું લઈ તેની ઉપર મલમની પેઠે તે દબાઇ ચો
પડીને ગોળી ઉપરના વાળ કાઢી નાંખીને એ પટી ગોળી ઉપ
ર વળગાડવી ને તેના ઉપર મજબુત કછો ભીડવવો ને દીવસ
ત્રણ સુધી ચતો સુવાડી રાખવો, હાલવા ચાલવા દેવો નહી
ત્રણ દિવસ પછી ચાલવું હોયતો ધીમે ધીમે ચાલવું, ઘાંટો કા
ઢીને બોલવું નહી ઉધરસ ખાવીનહી બંને તરફની ગોળીયો મો
ટી મોટી થતી હોય તો બંને તરફ કછો બાંધેલો રાખવો. તથા
સ્ત્રી સાથે સંભોગ કરવો નહી. ને તેની ઉપર જીરાપાક ખાવાને
જાથુ આપવો. રીત જીરૂ તોલા ૫ લેઇને તેને શેરડીના પાણી
માં એક રાત અને એક દહાડો ભીંજવી રાખી પછી તેને છાંય
ડે સુકવવું તે સુકાયા પછી તેને ખાંડીને બારીક કરવું. તે મ
ધ્યે સુંઠ તોલા ૨॥ ખાંડી બારીક કરી બંનેને એકઠાં કરવાં પછી
મધની ચાસણી કરી તેમાં એ દવાઇ મેળવીને પાક કરી રાખ
તેમાંથી દરરોજ સવારે તોલો ૦॥ તથા સાંજે તોલો ૦॥
જીરા પાક અજીરણ વિકારવાળાને તથા [illegible]

ઓડકાર આવે તેને તથા વાયુવાળાને ઘણો ગુણદાયક છે માટે તે નું સેવન કરવું.

૬ જેને પવન ગોળીમાં ઉતર્યો હોય તે ગોળી દાબવાથી તરત પાછો ઉપર ચડી જાય છે. પણ તે ચડતી વેળા ઘણોજ કડકડ બોલે છે, એ આજારવાળાએ પણ મજબુત કછોભીડી રાખવો.ને ઉપર જે ગોળીમાં આંતરડું ઉતારવામાં જે જે પરેજીઓ કરવા કહી છે તે દરદીએ બરાબર પાળવી જોઇએ અને જીરાપાક ઉપ ર કહ્યા પ્રમાણે હમેશાં આપવો જોઇએ તેથી ફાયદો થશે.

જે જે રસ એટલે નઠારો મંદવાડ ગોળીમાં ઉતર્યુ હોય તેણે પણ મજબત કછો ભીડાવી રાખી ઉપર કહ્યા પ્રમાણે સાવચાની રાખીને જુલાબ આપી કોઠાને સાફ રાખવો. ઇંદ્રવયણાની જડ અથવા રેવચીની ખટકીનો જુલાબ રાતે વેળાએ ઉના પાણી સાથે લેવો. વળી આકરી તમાકુની ખાપ ૧ લઇને તેની ઉપર સક્ષાર ચોપડીને ગરમ કરી ગોળી ઉપર મુકી કછો ભીડવો. તે કેટલીક વાર રે તમાકુ ચડીને ઉલટી થશે તેથી ફાયદ થશે. પણ એ તરત દરદ થયે તેની ઉપર લાગુ પડે છે.

જે પાણી ગોળીમાં ભરાયછે ને તે દાબ્યાથી કડકડ બોલતું ન થી ને એ પ્રાણીને પેસાબ થોડીથોડી વારે આવ્યા કરે માટે એ આજારવાળાએ પાણી થોડું પીવું જોઇએ ને તેના માગ ઉપર મો થ જવનો આટો તથા ગાયનું છાણ એ ત્રણ ચીજને મેળવીને ગો ળી ઉપર ચોપડ્યા કરવું તેથી સારૂં થાય જો ગોળીમાં પાણી ઘણુ ભ રાયુ હોય ત્યારે દવાથી કશોએ ગુણ થતો નથી ને દીવશે દીવશે દરદ વધતું જાય માટે ઇંગ્રેજી ડાકતર જે ગ્રાંટમેડીકલ કાલેજમાં પ રિક્ષા આપી પાસ થએલો હોય તેની પાસે અથવા સરકારી મો ટી હાસપીટલમાંના ડાકટરો પાસે નસ્તર મરાવી પાણી કહાડી ન ખાવી પછી ખસખસનાં પોસને ઉકાળી તેમા નરી ઉનની ફલાલીન ના કટકા એ કરીનશેક કરવાં અને ડાકટરના કહ્યા પ્રમાણે પરેજી પાળવી ને નસ્તર મારીને દવાની પીચકારી મારેછે તે માર વા દેવી કેમ જે તે દવાથી ગોળી પાછી ભરાય નહીને ને મરાવે તો પાછી ભરાય માટે પીચકારી જરૂર મરાવવી. ને એ દરદ વાળા એ વાયડી ચીજ માત્ર ખાવી નહી.

વાળ ઓછા કરવાનો ઉપાય.

ચુનો પઇશા ૨ ભાર, તથા હડતાળ પીળી પઇશા ૨ ભાર લ

શામાં ખલ કરીને છુપેલા વાળ ઉપર મસળેતો વાળ ખરી પડે બી જુ ઓસડ કોસંબીનુ તેલ તે જગો ઉપર મસળે તો તે જગા એ ફરીથી વાળ ઉગે નહી આ કીતાબ બનાવનાર, તીએ સાખી કહે છે જે મેં સારા વૈદોને મહોડે સાંભળ્યું છે જે જ્યારે સ્ત્રી છોકરૂ જણે ત્યારે તેજ વખત મેં દાવાર બે તેની બગલમાં તથા પેટ ઉપર મસળે તો તેની (ચોની) ફરીથી વાળ આવે નહી

દાદરનો ઉપાય

દાદરથી માણસના શરીર ઉપર ગોળ ચકરડાં જેવા ચાંદા પ ડે છે ને તેમાં ખરજ તથા કીડ થાય છે તેનો ઉપાય ઉતાવળે ન કરેતો તે બધા શરીર ઉપર પથરાઈ જાય છે તેથી ઘણોજ કંટા ળો આવે છે દાદર બે જાતની થાય છે.

પેહેલી લાલ અને બીજી કાળી તેમાં લાલ દાદરને ઓસડચો પડયાથી વેહેલી મટે છે તેમ કાળી મટની નથી નેતે મટતાં વાર લાગે છે ને તે દરદવાળો ઓસડ કરતાં આળસ કરે તો ધીરે ધા રે બધુ શરીર ભરાઇને ચામડીની અંદર ભેદાઈ જાયછે ને જયા રે ચળ આવે ત્યારે ખણીને લોહી કાહાડે ત્યાં સુધી ખણે છે ને પછી બળત્રા થાય છે માટે તેમાણસ ઘણુ હેરાન થાય છે ને તેમાંથી પીળુપાણી ઝરચા કરે છે માટે તે મટાડવાનો ઉપાય નીચે પ્રમાણે

દાદરનુ દરદ પેહેલુ થવા માંડે, એટલે ગુલાબગલીનાં પાંદડા લાવી તેમાં થોડુ મીઠુ નાંખીને પછી દાદરને કાથાની દોરડીએ ઘશીને ઉપલા ઓષડને વાટી તેનો રસ આગળથી કરી મુકીને દરદ ઉપર ચોપડેથી મટશે.

બીજો ઉપાય—ગાઇના છાણાં કહાડીને દહીમાં ઘુંટીને તેમાંજ રા પાણી નાંખી પાતળુ ચોપડાય તેવું કરીને દરદ ઉપર ચોપડી દવુ

ત્રીજો ઉપાય—આંમળસારો ગંધક બારીક વાટીને તેનો ભુકો પાણીમાં અથવા લીંબુના રસમા ચોપડવો તેથી મટશે.

ચોથો ઉપાય,—વીલાયતી સારો ઉચો સાબુ લાવિને ઉના પા ણીએ દરદ ઉપર લગાડી ધોઇ પછી લુશી નાંખી તે ઉપર ચુના નુ પાણી ચોપડવુ તથા વાશી અથવા દાત નાંમેલ ચોપડવો તે થી મટશે અથવા એળીયો દહી વાટીને તે ચોપડવો એરીતે ઉપા યો કરતાં દાદર મટશે.

દાદરનુ દરદ જો ઉંડુ માંસમાં પેઠલુ હોય તો તે ઉપર જળો મુકાવવી ને પછી તેના ઉપર ઓસડ ચોપડવા પણ એ દરદ આ

ખા શરીર ઉપર ઘણુ ફેલાઈ ગયેલુ માલમ પડે ત્યારે જેમજેવું લોહીનો બીગાડ ઘણો થાય છે માટે પ્રથમ જુલાબ પોતાના શરીરને રૂચે એવા એકાંતરે અથવા ચોથે દહાડે લેવા તેથી કાંઇ તફાવત માલમ પડે તો ઉપર લખેલાં ઓશડો કરવા ને તેમ કરતાં ફેર ન પડે તો કોઇ હુશીયાર ફસ ખોલનાર પાસે હાથની ફસખો લાવવી એટલે લોહીમાં જે બિગાડ થયો હસે તે નીકળી જસે પણ ઉપાયો કરવામાં આળસ ન કરવી; એ દરદ ઉપર જળો મુકાવે તો પણ બગડેલુ લોહી નીકળી જાય છે ને તે ઉપર આમળાં ફટકડી તથા પુંવાડીઆના બીજ એ સરવે બરાબર વજને લઇને ખાંડી ઝીણુ કરી ખાટી છાશમાં મેળવીને ચોપડે તો દરદ મટે.

મોરથુથુ બારીક વાટીને તેને પાણીમાં મેળવીને ચોપડે તોપણ દાદર મટી જશે માટે એક પછી એક ઉપાયો કરવા આળસ કરેથી ગેર ફાયદા છે માટે ઓશડો કરવાં.

વાળાનો ઉપાય.

વળો જેને દક્ષણી લોકો નારૂ કહે છે તે રોગ ઘણુ કરીને ગરમ હવાના દેશોમાં વધારે નીકળે છે તેમાના મુખ્ય નામ હિંદુસ્તાન, સિંહલદ્વીપ, મક્કા, તેમાં હિંદુસ્તાનના દક્ષણ તરફના દેશોમાં એ દરદ વધારે થાય છે પણ ઠંડી હવાના દેશમાં એ રોગ થતો નથી એ રોગ માણસને કમરથી તે પગ સુધી ઘણો થાય છે ને માથાથી તે છાતી સુધી થોડો થાય છે તેની નિશાનએ છે જે હરેક જગોએ અગન બળીને એક ફોલ્લો થાય છે ને તે ફુટે છે ત્યારે તેમાંથી બારીક રૂપાના તાર જેવો સફેત અને બેઉ કોરે અણીઆળો સવાગજ લાંબો હોય છે ને તે જીવતો હોય છે તે એકદમ બાહાર નીકળતો નથી થોડે થોડે સાચવીને ખેંચેથી નીકળે છે તે જો એક દાહાડે નીકળી જાય તો પછી ઇજા કરતો નથી પણ નિકળતા તુટી જાય તો બહુ હેરાન કરે છે માટે એને કાહાડવાનો ઇલાજ એવો છે જે જ્યારે વાળો નીકળવાની જગોએ ફોલ્લો ન થયો હોય ને વાળો તરેલો દેખાય. તેને આંગળી દબાવી જોતાં માલમ પડે ત્યારે કોઇ દક્ષણી હજામ સારો હુશીઆર વાળો કાહાડી જાણતો હોય તેને બોલાવી કહડાવવો, તે હજામ સોએથી ચામડી ઉચકી અસ્ત્રાથી કાપે છે એમ ત્રણ ચાર પડદા કાપેથી તે બાહાર દેખાય એટલે સોયથી ઉચકીને તેને આસ્તે આસ્તે ખેંચીને કહાડે છે કદાપી તે નિકળતા હરકત

થાય તો બાજુ ઉપરની જગોએ આંગળીએ વતી ચોળીને કીસ બો હોય તો આગો બહાર કહાડે છે ને તેના મો ઉપર સિંદુરદા બેસી ઘા રૂઝાઇ તરત સારૂ થાય છે ને એમ કરતાં પણ તુટે, તો પોતાનુ નશીબ સમજવું હવે તુટેલો વાળો નીકળવાને તે જગો પર પાક આવે એવાં ઓષડ ચોપડવાં જોઇએ અથવા ઘઉના લોટ ની પોટીસમાંથી પકવેથી વાળો નિકળી જશે અથવા તેમ ન નીકળે તો અંગ્રેજી દાકતર પાશે નસ્તર મુકાવી કહડાવવો. કેમકે તે બહાર નીકળ્યા વગર સુખ થતુ નથી કદાપી ડાકટર જળોમુકાવવા ને કહે તો તે પણ મુકાવવી.

એ દરદને કહાડનાર મુંબાઇમાં દક્ષીણી હજામો ઘણા હુંશી યાર છે તેમ બીજા દેશોમાં પણ હશે.

વાળા ઉપર ઓષડ—ઇશબગુલનાં બી ગુલાબમાં કે દુધમાં મેળવી વાટીને ચોપડવું અને શીકોતરી એળીયો કાસનીના (ગળીના) પાંદડાને વાટીને પાણીમાં પાય તો વાળો જડમુળથી નિકળી જાય. પણ એની તતબીર એવી કરવી જે પેહેલે દિવશે શીકોતરી એળીયો માસા ૨) લેઇને કાસનીના (ગળીના) પાંદડાના રસમાં ભીજવી મુકવો, તે રાત્રીએ ભીજવવો, ને તેને સવારે ઘોળીને એ દરદીને પાઇ દેવો બીજે દિવશે ચારમાસા અને ત્રીજે દિવશે ૨ ાા ભાર ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પાય તો વાળાનું દરદ મટે.

એ દરદ મુદલ કોઈ દિવશ થાય નહી તેવો ઉપાય કરવો હોય તો નિચે મુજબ પાક કરી ખવરાવવો.

મોટી હુરડેનું દળ, બેહેડાની છાલ, આમળાની છાલ, સુંઠ અને ભુંગળીયો નસોતર એ સરવેને બરાબર વજન લેઇ બારીક ખાંડીને હવાલે ચાળી મધ અથવા સાકરના શિરામાં મેળવી પાક કરી રાખવો પછી દરરોજ સવારમાં માસા ચાર ખાવો. એ પ્રમાણે વીસ દિવસ ખાય તો વાળાનું દરદ કદાપી થાય નહી પાક ખાઇને ઉપર ઉનુ પાણી પીને ઉતારવો તેથી ઘણો ફાયદો છે.

ઉદાહરણ—કેકુબાદ બાદશાહને પગે વાળો નિકળ્યો હતો તે મટવાને તેને નાના પ્રકારનાં ઓષડ કરયાં પણ તે લાગુ ન પડયાં કેમકે કેહેવત છે કે "એકનારૂના સો દારૂ" એટલે એક વાળાની ઉપર સો જાતનાં ઓષડ કરતાં કોઇક લાગુ પડે અથવા ન પણ લાગુ પડે, માટે બાદશાહે કંટાળીને વૈદોની સભા કરી તેમાં સારા હુંશીયાર સાતસેં વૈદ એકઠા થયા. તેમણે વિચાર કરી કહ્યું કે

એની ઉપર નસ્તર મુકયા શિવાય મટનાર નહી. પછી તેમાંથી એક હુશીયાર વૈદ તેના પગને સાત જગોએ નસ્તર મુકી ચીરીને તેમાંથી વાળો બાહાર કહાડયો. તે વાળો કાળો નિકળે કે મરે તે વખત વાળાનો દોરો કાળો નીકળે તો તે માણસ જીવતું નહી હતું પણ હાલના કાળમાં તો વાળાનો દોરો સફેત નીકળે છે માટે તેને મરણની ચીંતા નથી, પણ જેને વાલો નિકળ્યો હોય તેણે એક જગાએ બેશી રેહેવું, ઘણું ફરવું નહી કારણ કે ઘણું ફરયાથી પગે જોર કરે છે. માટે ન ફરવું, તેથી વેહેલો આરામ થશે

હડકાએલા કુતરાના ઝેરનો ઉપાય,

હડકાએલા કુતરાનુ ઝેર ૭ દિવશમાં અથવા ૪૦ દાહાડે અથવા ૭ મહીને અથવા સાત વરસ પુ ાં થએથી ઝેર ચહડે છે, જેને હડકાએલું કુતરૂં કઇડયું હોય તેના ડંખમાંથી લોહી નીકળે તો ઘણું સારૂં, કેમકે તેથી ઝેર ધોવાઇને નિકળી જાય. તેને હડકવા આવે નહી, જે જગો ઉપર કુતરાના દાંત લાગ્યા હોય. તે જગો ઉપર તુરત જળો અથવા પાછડા મુકાવી ને ઉપર રૂમડી એંચાવવી. તે દીન સાત સુધી જારીર ખવું. પણ કરડેલા ડંખને ૪૦ દિવશ સુધી રૂઝવા દેવો નહી, અને ચાળીસ દિવશ પછી પણ ૭ માસ સુધી ઝરતો રાખવો, તે ડખ રૂઝાય નહી માટે તે ઉપર નિત્ય મોરથુથુ અથવા જંગાલનો કે નોસર અથવા બીજો હરેક પકવવાનો મલમ મુકી ઝરતો રાખવો. કદાપી ચુક થએથી રૂઝાઇ ગયો હોય તો તેને નસ્તરે ચીરાવીને ખુલો કરી ઝરતો રાખવો.

જ્યારે કુતરૂ કરડે કે તેજ વેળા તે કુતરાને પકડીને અથવા મારીને એક ત્રાંબાના અથવા પીતળના ડાબલામાં તેનું મોહ સારી રીતે બંધ કરી એવી રીતે જમીનમાં દાટવું કે તેના હાડકાં ઉપર વરસાદનો અથવા પાણીનો છાંટો લાગવા દેવો નહી કારણ કે કેહે છે જે હડકાએલા કુતરાના હાડકાં ઉપર પાણીનો છાંટો પડે ત્યારે પેલા કરડેલા માણસને હડકવા હાલે છે. એ વાતની ચોકશી રાખે તો હડકવા આવે નહી વાસ્તે એના હાડકાને પાણીનો છાંટો ન લાગે માટે ઉપાય કરવાની જરૂર છે. જ્યારે કુતરૂ કરડે ત્યારે તે માણસને પગેથી દોડાવવો, ને તેમ ન બનેતો ઘોડા ઉપર બેસાડી દોડાવવાની જરૂર છે કેમકે એવું કરયાથી અંગમાં પરશેવે આવે તો ફાયદા કારક છે. ને ઉપર કહ્યા પ્રમાણે

અને તોપરશેવો આંવવાની દવા આપવી. અને તે દવા ઇંગરેજી છે તેનાં નામ.

"જેમ્સ", "ટારટાઈમીટીક", "ઇપીકાકોઘાના' તેના વજન પ્રમાણે અપી ખુબ પરશેવો લાવવો, એ દવા એ કામમાં ઘણી ગુણ દાયક છે તે આપવી.

કદાપી કરડેલા માણસને ઓષડ બરાબર અંગ ન લાગે તો તેને હડકવા લાગવા માંડે, તેનો મીજાજ ફરવા લાગે ને પાણી દેખી હે ત્યારથી તેને પાણી પીવાની વખતે વખત તાકીદ રાખવી, કરડ્યા પછી માસ ત્રણ જાય તો તે માણસ મરે નહી, વળી કુતરૂં કરડતાં વાંત તરત નિચે લખેલો ઉપાટ કરે તો આરામ થાય છે.

કસ્તુરી વાલ ૧) દરરોજ માસ છ સુધી ખાય ને જખમને રૂઝવે નહી ને ઝરતો રાખે, તે ઝરતો રાખવા સારૂ સાજી સિંધવ, હીંગ માંખાણમાં મેળવીને જખમ ઉપર મુકયાથી પણ ડંખ ઝરતો રેહેશે. ને તે માણસથી પી શકાતું હોય તો સારૂ ને ન પવાય તો તેની આંખ ઢાંકીને મોમાં નળી મુકીને પાણી પાવું કેમકે આ માણસને તરશ ઘણી લાગે તેને પાણી ન આપીએ તો તેનું ફેફસુ સુકાઇ જાય તો માણસના જીવને નુકશાન થાય માટે હરેક પ્રકાર કરી પીણી જરૂર પાતા રેહેવું. તેથી હડકવા હાલશે નહી.

કેટલએક લોકો તે હડકાએલું કુતરૂ કરડે છે ત્યારે મંત્રાવે છે. અથવા ઉંજાવે છે. અને મંતરનાર આટાના ગોળા કરી તેમાંથી કુતરાના જેવાં બચાં તથા વાળ કાઢી બતાવે છે. તે સરવે ઠગાઇ છે, પઇસા ધુતી ખાવાને લોકોના ઢોંગ છે તેને બોલકુલ માનવો નહી હરેક બીજા સારા કુતરાએ કોઇને કરડયો હોય તો તેના ડંખની ઉપર ઝહેકોચ ઘશીને ચોપડેથી ડંખ રૂઝાય ને કશી ઇજા ન થાય માટે તેમ કરવુ.

લાંબી ઊમર અને શરીરે સુખ

શરીરે સુખ રહે એવો ઉપાય કરવો. એ સરવેને અગત્યનો છે માટે નિચે કહ્યા પ્રમાણે ચાલવું એટલે ઓષડ કરવાની માથાકુટ મટીને મન માન્યું સુખ મળશે ને તે સુખની લાંબી ઉમર વધશે.

૧ ભાત ભાતની ખટાશની ચીજ ખાવાની મના છે તેનાં નામ આંબલી, ખાટી કાચી કેરી, અને હરેક ખારી વસ્તુઓને

માટીએ ખાવી નહી.

૨ મીતાઆહાર એટલે ભુખના ચાર ભાગ કરીને તેમાંથી બે ભાગનું પાણી પાવું. ને એક ભાગ વાયુસંચરવાને માટે ખાલી રહે દેવો એટલે ખાધેલું અન વેહેલું પાચન થશે, ઉપર કહ્યાથી વિશેષ ખાય તો તેથી તબીયત બગડે છે. માટે પોતાને રૂચે તેટલું વિચારીને ખાવુ, અને દરરોજનો નિયમ રાખવો, તેજ ટાણે ખાવું, ટંક ચુકવેથી નુકશાન થાય છે.

૩ જુવાન માણસે સ્ત્રીસભોગ કરવો તેમાં પણ ઘણો વિચાર રાખવો જોઇએ કેમકે કહેવત છે કે "ઝાઝા ભોગી તે ઝાઝા રોગી" માટે તે કાંમ માફક થોડું કરેથી આયુશનો વધારો થાય

૪ ટાહાડના દિવશમાં ગરમ પોશાક રાખવો, ને ગરમ વસાણાં પાક દુધ ઇત્યાદિક પોતાની પાચન શકિત પ્રમાણે ખાવાં

૫ પચાસ વરસની ઉમર થયા પછી સ્ત્રી વિલાસ ઓછો રાખેથીં શરીર સારૂ રેહેશે.

સવારે તથા સાંજે સમુદ્રને કીનારે અથવા તે જ્યાં ન હોય તો વાડી બાગમાંની ખુલી સાફ હવામાં ફરયાથી શરીર ઘણુ સ્વચ્છ રહે છે તેમ પોતાને રેહેવાનુ જે મકાન જે હોય તે ઘણુ સારૂ રાખવુ ઘર પોતાનુ હોય ને જગ્યાની છુટ હોય તે પ્રમાણે ફુલ ઝાડ વિગરે વાવી બાગ બનાવી સાફ હવા લેવી કદાપી ભાડાનુ મકાન હોય તો પણ લીંપીને સાફ રાખવુ, તેમજ ઘરની બારીઓ એથી ખુલી સાફ હવા આવે એવું મકાન રાખવુ ને સુવાનુ બીછાનુ ઘણુ નરમ અને માંકણ ચાચડ વિગરે સુઘડતાઇથી રાખવું તથા. પોતાને હમેશાં બેસવાનો ઓરડો પણ સાફ રાંખવો ઇંગ્રેજી દાકતરનો મત એવો છે જે દરેક માણસે સફાઇથી રેહેવું મલીન રેહેવુ નહી.

૭ સ્ત્રી સંભોગ કરયા પછી તરત પાણી પીવું નહી ને પીયે તો તે રોગની વધી કરે છે અને ઝાડે જઇ આવીને તથા ઉંઘી ઉઠીને તથા નાહ્યા પછી તથા દોડ્યા પછી તથા ઉભા રહીને એ પ્રમાણે પીવાની મના કરી છે માટે પીવું નહી એ શિખામણની વાત સરવે માણસોએ યાદ રાખી તે પ્રમાણે ચાલવું જોઇએતેથી ફાયદો થશે ને કહ્યાથી ઉલટો રીતે ચાલ્યાથી શરીરને નુકશાન પોહોચશે માટે ખુબ યાદ રાખવું.

૮ પથ્થરના ઝરાનુ અથવા વરસાદનુ ઝીલેલુ પાણી ઘણુજ મ

રૂ છે ને તેની ઉતરતુ કુવાનુ પાણી છે પણ કોઇ જગોનુ ખરાબ જે પીલ વાળુ પાણી હોય તો તે પાણી ઉનુ કરી પછી લુગડે ગળી ટાહાડુ કરી પીવુ જોઈએ અથવા તેવા પાણીને કાચા પથરના કુંડામાં રેડીને તેમાંથી બહાર ટપકે તે પાણી પીએ તો તે પાણીનો સઘળો અવગુણ મટે છે, કદાપી પથરનુ કુંડુ ન મળી શકે તો એક ખાલી માટલુ લઇને તેને તળીએ એક ઝીણો છેદ પાડી તે છેદમાં એક નાહાનો લુગડાનો કટકો જુસતો ખોશીને તે માટલામાં પા, માટલુ કોયલા ભરવા પછી તે ઉપર દરીયા કીનારાની રેતી લાવી તેને મીઠા પાણીએ ખુબ ધોઇને પા, માંટલા જેટલી નાંખવી પછી તે ઉપર પીવાનુ પાણી ઉનું કરી નાંખવુ અથવા તેમ ન બને તો ટાહાડુ પાણી રેડવું ને નિચે વાસણ મુકવુ તેમાં પાણી ટપકેથી પીવામાં લેવું. એમ કરયાથી તે પાણી સ્વછ થાય છે, ને અવગુણ મટી જાય છે. પંદર પંદર દહાડે અથવા એક મહીને તે રેતી અથવા કોયલા બદલીને નવા નાંખવા જોઇયે તેથી ઘણો ગુણ થાય છે

૯ હરકોઇ ગામનું પાણી નબળું હોય તો તેને ખુબ ગરમ કરીને ઓળી નાખવું. પછે ટાહાડુ પડે ત્યારે પીવુ તે પણ ફાયદેમદ છે.

૧૦ ઉપર કહેલી રીત પ્રમાણે જે માણસ ચાલે તો તે ૧૫૦) વરસ જીવી શકે છે ને ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કરેથાં શરીર હમેશાં નિરોગી રહે છે પણ આ કળયુગના સમયમાં ઘણું કરીને માણસની સોસરસની ઉપર કહેવાય છે તેમાં આશરે ૭૦ વરસ સુધી જીવેછે પણ વિલાયતમાં થામસપાર નામનો એક મજુર ૧૫૦) વરસનો થઇને મરણ પામ્યો હતો. ને તે ૮૦ વરસની ઉમરે પેહેલી વારના પરણ્યો હતો. તેમજ જુરા ટાપુ ખાને મેકારેન નામનો સખસ ૧૮૦ વરસની ઉમરે પહોચ્યા પછી મરણ પામ્યો હતો. ને હેનરી જેનરી જેનકીનસન નામના માણસે કોરટમાં સાક્ષિ આપતી વખતે ૧૫૦ વરસની બનેલી વાત કહી હતીને તે ૧૬૯ વરસની ઉમરે પોહોચીને મરણ પામ્યો હતો.

૧૧ તે ઉપરથી એવું સાબીત થાય છે કે સારી હવાને મધ્યમ ખોરાક ને શરીરે કસરત કરી ઉપર લખ્યા પ્રમાણે ચાલવાથી અલબત લાંબી ઉમર અને શરીરે સુખ માણસો મન માન્યું ભોગવી શકેછે એમાં કશો શક નથી.

પેટના કરમીયાનો ઉપાય

પેટમાં કરમના રોગથી પીડા થાયછે તેનો ઉપાય, એક જાતના કરમ દુધીના બીના જેવા હોય તેની જગો પેટના હોદામાં હોયછે ને બીજી જાતના કરમ અળશીયાના જેવા હોયછે, તેની જગો પેટના માદમાં હોય છે ત્રીજી જાતના ઘણાજ ઝીણાં હોય છે તેની જગો અફરા (ફુલા ગાંઠ) માં હોયછે, એ ત્રણે જાતના કરમનો નાશ કરવાને નીચે પ્રમાણે ઓષડ કરવું કપીલો રૂ ૨)ભાર બારીક વાટીને ખટાં દહીંમાં મેળવીને ખાય તો કરમ તમામ મરી જાય. પણ જે દિવસે ઓષડ ખાવું હોય તેની આગળ રાતનાં ગોળ તોલા ૪) ખાવે કે જે [illegible] તમામ કરમ જઇને વળગે પછી બીજે દીવસે [illegible] ખાય તો તેથી તમામ કરમ મરી જાયછે.

બીજો ઉપાય—દાડમનું ઝાડ ઘણું જુનું હોય તેની છાલ પૈસા ૪)ભાર લઇને તેને પાણી શેર ૬ માં ઉકાળવી તેનું પાણી શેર ૧) રહે ત્યારે ઉતારી લુગડે ગળી તે પાણી દરરોજ સવારે પાએ તો કરમ માદામાં હોય તે મરી જાયછે.

ત્રીજો ઉપાય—અકામણીમના પાંદડાં તથા કુચકુરી ઝાડ, ઝાલ અને ખાખરાનાં બી એ સરવે ચીજ સરખે ભાગે રૂ ૧)એક ભાર લેવી. પછી તેને બારીક ખાંડીને દરરોજ ટાઢાડા પાણી સાથે ફાકે તો કરમ મરી જાય

ચોથો ઉપાય—શણનાં બી રૂ ૧)ભાર ગાયના મુતરમાં માસ ૪) સુધી પીએ તો કરમનો નાશ થાય. પણ મીઠાશ તથા પ્યાજ (કાંદ) ખાવી નહી વળી કરમાણી અજમોદ તથા ખાખરાનાં બી બરાબર વજને લઇને ઝીણું ખાંડીને દરરોજ સવારે રૂપૈયાભાર પ્રમાણે માસ ૩) ખાય તો એ રોગ મટે ભાત ભાતનાં કરમ મરી જાય. ઘણી નળીયા ને ખાંડ ઝીણે ભુકો કરી સવારે ફાકી મારી ટાઢાડા પાણી સાથે ખાય તો પેટના કરમ મરી જાય માટે ઉપાય કરવો.

પાંચમો ઉપાય—મુરદારશીંગ માસા ૩)ને વજને ભુકો કરીને તેલ સાથે ખાય તો પણ કરમ મરી જાય છે—છઠો ઉપાય કરમાણી; અજમોદ, પીતપાપડે અઢગજર એ ત્રણે ચીજો એક પઇસાની લાવી તેને સાફ કરી બારીક ખાંડીને દરરોજ સવારે નરણે કોઠે રૂ ૦।। ભારની ફાકી ભરી ટાઢાડા પાણી સાથે ઉ।।

રે તો બધી જાતના કરમના રોગ મટી જશે. પણ એ રોગવા ળાએ મીઠાશ માત્ર ખાવી નહી,

પારો સોધવાનો ઉપાય

પોરીયાના પાન લાવી ખલમાં નાંખી તેમાં પારો નાંખીને પો હોર ૧) સુધી મરદન કરવુ. પછી જુની ઇટના ઝીકાળામાં પો હોર ૧) મરદન કરવું પછી જેમાં જોઇએ તેમાં તે પારો વાપરવો.

વછનાગ સોધવાનો ઊપાય

શીગડીયો વછનાગ શોધવો હોય તેટલો વજન લાવીને ભેંશનું છાણ શેર ૧) તથા બકરીની લીંડી અને ગાયનું મુતર એ સર્વ એકઠું કરીને એક માટીના વાસણમાં મુકીને તે મધે વછનાગ નાખીને પછી તે ઉપર ઢાંકણી ઢાંકીને મોહોડું બધ બાંધી મજબુત કરીને ચુલે ચડાવી તે તળે તાપ કરવો ને તે છાણમાંનું પાણી ખદ ખદીને સુકાય એટલે તે વાસણ નીચે ઉતારીને ઢાંકેલુ એક બીજુ રાખવું પછી છેક ટાઢુ પડયા પછી તેનુ મોહોડું ઉઘાડીને છાણ ફે કી દવું પછી તે વછનાગ ઓસડમાં કહ્યા પ્રમાણે વાપરવો.

ઉપાય ૨ જો—આમળસારો ગંધક તોલો. ૧) લઇને તેના સો પારીના કડકા જેવડા કડકા કરવા પછી એક માટીના કોરા વાસ ણમાં શેર ૧) દુધ લઇને તેનુ સફેત લુગડાથી મોહોડુ બંધ કરવુ પછી માટી પલાળીને તે ઉપર કુલડાની માફક ચારે તરફ કોર બાં ધી તે મધે કોરૂ રહેલુ લુગડુ હોય તેમાં તે ગંધકના મુકવા પછી એક માટીના વાસણની ઠીબમાં દેવતા ભરીને ઉપર મુકવો તેથી તે ગંધક બળીને દુધમા પડે એટલે તે દેવતા કાહાડી નાંખવો ને તે વાસણનુ મોહોડુ છોડીને તે દુધમાં શેવોની માફક તરતા હોય તે તમામ ગંધક કાહાડી લેવો ને તે શોધેલો ગંધક જેમાંજો ઇએ તેમાં વાપરવો ને દુધ કાહાડીને નાંખી દેવુ અથવા કોઇને લુખસ થઇ હોય તેને શરીરે ચોળવા દેવુ તેથી લુખસ પણ મ ટી જશે

ત્રાંબાના ઝેરનો ઉપાય.

કોઈ માણસે ત્રાંબાના વાસણમાં કટાએલીવસ્તુખાધી હોય અથ વા પીતળના વાસણમાં કટાએલી અથવા જંગાલ જે ત્રાંબામાં થી બને છે તે વસ્તુઓ ઝેર જેવી છે માટે તે જાણે અજાણે કોઇના ખાધામાં આવી હોય તો તે ખાનારના ગળામાં બળતરા બળે ને પેટમાં વાઢ કાપ થાય તાવ આવેને ઓકારી થાયએવું થાયકે તે

માણસને અફીણના ઝેરની બાબતમાં લખ્યા પ્રમાણે ઉલટીનુઓ સડ આપવુ અથવા તે હાજર ન હોય તો ઉનુ પાણી પાઈને ઉ લટી કરાવવી, અથવા ઉનુ પાણી, બદામનુ તેલ, માંખણ, ગાય નુ ઘી એ સરવે એકઠુ કરી ઉપરા ઉપરી પીતા જવું ને ઉલટીક રાવતા જવુ ઉલટી થયા પછી બાવળના સફેત ગુંદર રૂ ૩) ભાર લઇ ખાંડી ઝીણો કરી, ઉના પાણી શેર ૧, માં મેળવી એક ક લાકમાં દશ બાર વાર પાવુ.

બીજો ઉપાય—અળશીના બીની ચાહ કરી ટાહાડી પાવી અ થવા ઘઉંના નિસ્તારો પકાવી તેમાં ઘણુ ઘી નાંખી પેટ ભરાય ત્યાં સુધ પાવો.

ત્રીજો ઉપાય—ગાયનુ ઘી માંખણ કે દુધ ઘણુ પાવુ જે મા ણસના ખાધામાં મારેલો પારો કે હડતાળ આવો હોય તેને પણ ત્રાંબાના જેરમાં કહેલા ઓષડોથી ફાયદા થાય છે,

હરેક જાતના વાના રોગ ઉપર મસળવા ના તેલ કહાડવાની રીત.

૧ કંટાળા થુવેરનાં પાંદડાં.
૨ ધંતુરાનાં પાંદડાં.
૩ આકડાનાં પાંદડાં.
૪ કરેણાંનાં પાંદડા.
૫ લીંબડાનાં પાંદડાં.
૬ સરસેવનાં પાંદડાં.
૭ કાળા ભાંગવાનાં પાંદડા
૮ એરંડાના પાંદડ.
૯ અરણીનાં પાંદડાં.
૧૦ બેઉ ભોંયરંગણીના પાંદડાં.
૧૧ ખાખરનાં પાંદડાં.

એ સરવે જાતનાં લીલાં પાંદડા લાવીને હરેક જાતના પાંદડાનો રસ શેર ૧ કાહાડીને બધાય પાંદડાંનો રસ એકઠો કરીને તેની બરાબર તેમાં દુધ મેળવવું ને પછે કાળાતલનુ તેલ શે. ૩, તેમાંનાખી ને થોડો અક કુંવરનો લુવાબ તેમાં નાંખવો પછે તેને ચુલા. ઉપ ર ચડાવીને તળે બળતુ કરવુ જ્યારે એ રસ તથા દુધ બધું બળી જાય ને ફક્ત તેલ રહે ત્યારે લુગડે ગળીને લેવું અને તેમાં કસ્તુ રી તથા કપુર નાંખવા ને તેને કાચના શીશામાં ભરી મુકવું પછે જેને હરેક જાતનો વાનો રોગ શરીરે હોય ને તેથી સાંધા દુખતા હોય તે ઉપર આ તેલ મસળે તો સઘળી જાતના વા મટી જાય

બીજુ. નખ તેલ, દેવદારનુ તેલ, એરંડીયુ તેલ, અળશીનુતે લ, સરશીનુ તેલ. મીઠુ તેલ એ સરવે જાતના તેલને એકઠાં કરી મસળે તો વા મટી જાય છે કુસંબીનુ તેલ જેનેગરમી હોય તેને

મસળે તો શરદી પેદા કરે

ત્રીજુ. આકડો શેર ૧, ગાયનુ દુધ શેર ૧૦ રતાંજલી ૭ પ ઇશા ભાર. સુખડ, ૭ પઇશા ભર હળધર ૭ પઇશા ભાર દારૂ હુ ળદર ૭ પઇશા ભર, મેદી ૭ ભર, સુંઠ ૭ ભાર, સફેત જીરૂ ૭ પઇશા ભાર, ગાયનું ઘી શેર ૨) એ સરવે એકઠુ કરી ચુલે ચડા વી નીચે બળતુ કરવુ ને જ્યારે દુધ બધુ બળી રહે, તેને સાફ કરી બાહાર કાઢવુ પછો તેમાંથી સ્ત્રી અથવા પુરૂષ ખાય તો તેના ભાતભાતના રોગ મટી જાય હરષ, પીંડરોગ, કમળો, સુસ્તી, દમએ સરવે મટે, શરીરનો રંગ તેજી પર આવે તથા શોજો, ખરોળ, હાં ફળ મલારખી સુળ વાગોળો તથા પેટના ભાત ભાતના રોગોને મટાડે આ ઉપર લખેલા ઓષડનો એવો ઉતમ ગુણ છે કે તેની તારીફ કલમથી લખતાં પાર ન આવે.

શરીરમાં મસા થાય છે તેનો ઉપાય.

સંચેરો (પાપડીઓ ખારો) દેવતાના અંગારા ઉપર મુકી ફુલા વી સફેત થાય ત્યારે બાહાર કાડવો ને સંચોરા બરાબર કળી ચુનો લેવો. ને એ બેઉને એકઠાં કરી તેને ત્રિજે હિસે પ્યાજ (કાંદા) લે વો ને એ સરવેને ખલ કરીને મસા ઉપર મુકે તો મસાને જડ મુ ળમાંથી કાહાડી નાંખે બીજો ઉપયા નીનક (મીઠું)ને ફુવાનું પા ણી એ બેઉને મેળવીને મસા ઉપર દરરોજ ચોડયા કરે તો મસા ને જડ મુળ માંથી કાપી નાંખે એમાં શક નથી. માટે કહેલા ઉપાય કરવા.

પગ અને શરીર ફાટે છે તે મટવાના ઉપાય.

રાળ પૈસા ૧૦ ભાર મીણ પૈસા ૩) ભાર ગોળ પૈસા ૧ ભાર ઘી શે, ૦। એ સરવેને દેવતા ઉપર મુકી, ગરમ કરવું પછીની ચે ઉતારી જ્યાં ફાટયુ હોય ત્યાં મસળ તો આરામ થાય

બીજુ—મીઠુ તેલ તથા રાળ, એ બેઉને દેવતા ઉપર ગરમ ક રી ને ચોપડે તો એવોજ ગુણ થાય, ત્રીજુ—સફેત મીણ રૂ ૧ ભાર, મીઠુ તેલ રૂ. ૨ ભાર, એ બેઉને ઉનુ કરીને શરીરના ઉ પર મસળે તો આરામ થાય.

સંઘરણીનો ઉપાય.

એ રોગ બે જાતનો થાય છે તેમાં એક આમી, અને બીજો આતસી. એ રોગથી ઝાડો થાય છે જો આમી હોય તો તથી તરસ થોડી હોય કદી પેટ ચાલે ને કદી બંધ થાય તેનો ઉપાય એ છે જે

શેળી પઇશા ૬ ભાર બુરા ખાંડ પઇશા ૩ ભાર, બામચી પઇશો ૨ ભાર સુંઠ પઇશા ૩ ભાર, કંતાન બી પઇશા ૩ ભાર, એ સર વે ને એકઠું કરીને ઝીણું ખાંડીને દરરોજ સવારે તથા સાંજે બ એ પઇશા ભારની ફાકી ભરેતો આંબી સંથરણીનો રોગ મટે એ દ રદમાં ભાંગ પીએ તો ઠીક છે.

ખસખસનાં પોસ બારીક ખાંડીને દરરોજ સવારે હાથેળી ભ રીને ફાકે તો તેથી પણ ફયદા છે એ રોગવાળો અફીણ ખાય તો ફાયદે મંદ છે. જો અતસી હોય તો તેનુ દીસ પાણીને વા સ્ને તરફડે, દીસ તથા છાતી દેવાનો માફક બજે પાણીનો મા ફક રાત દીવસ પેટ ચાલે એ રોગને એષડ ફાયદો ન કરે.

અડગળીનો ઉપાય

ફટકડી ફુમાવેલી રતી ૪। ખાયતો અડગસી મટે બીજો ઈ લાજ તોલોસુઠ ના બારીક ખાંડીને તેમાં ગોળ તોલો ૧ નાંખીને ખાય તોતે પણ ફાયદો કરે. ત્રીજો ઉપાય ફુવરનો રસ તથા સુઠનો ભુકો ભેગો કરીને ચાટે તો અડગસી સમે, ચોથું ફુમાંજ ન વાટી ગોળ સાથે ગોળી કરી ટાઢાસ પાણી સાથે ગળે તો અ ડગસી મટી જાય.

પેશાબ ઘણો થતો હોય તેનો ઉપાય.

કાળા તલ પઇસા ૯ ભાર દરરોજ સવારમાં ખાય તો પેશા બ ઘણો જતો હોય અથવા ટપકતો હોય તો એથી બાંધ થશે ને શીરસ્તા મુજબ આવશે.

બીજો ઉપાય—પોલાદ (ગજવેલ) મારેલી લેવી. તથા તેનાબ રાબર સુંઠ લેવી એ બેને બારીક વાટી એથી બમણી સાકર નાંખી દર રોજ સ્વારના પહોરમાં નયણે કોઠે આશરે ૦। તોલો અથવા તેથી વધારે ખાય તો ઘણો પેશાબ આવતો હોય અ થવા ટપકતો હોય અથવા અટકાને આવતો હોય તો તે સરવે ને આ ઓષડથી ઘણો ગુણ થશે. મરેલી પોલાદ કેઇ પાસેથી મળે તો સારૂ નહીતો આ ચોપડામાં પોલાદ મારવાની વિધિ કહે લી છે તે પ્રમાણે મારી તઇયાર કરીને રૂાને ઓષડ આપવું તે થી સારૂ થશે.

ત્રીજો ઉપાય=સુવા સેર ૧ મેંદા સેર ૦॥ ગુંદર સેર ૦॥ ... ક સેર ૧॥ ગોળ, ઘી શેર ૦॥। એ સરવે વસાણાં ... [illegible]

ળી દરરોજ સવારે લાડુ ૧) નયણે કોઠે ખાય તથા સાંજે લાડુ ૧ ખાય તો પેશાબ ગળતો બંધ થશે ને શરીરમાં કામ જાગ્રત થશે.

ચોથો ઉપાય—ગુવારના દાણાનો આટો સેર ૧) તે મધે સાકર સેર ૦।। નાંખી તેની માંહે ગાયનું ઘી નાંખી લાડવાવાળી સવારે તથા સાંજે એકેક લડુ દીન ૧૦ સુધી ખાય તો તેથી પણ ગુણ થસે.

ત્રીજી વરસુડીનો ઉપાય.

માણસના શરીરમાં વરસુડા ઘણું કરીને કપાળ ઉપર, હાથ ઉપર કે પગની પાટલી ઉપર નાની વરસુડી ચણીબોર જેવડી અથવા નાની સેપારી જેવડી થાયછે તેને આંગળીથી દાબીએ તો તેમાંથી ખાડો પડે ને પથરાઇ જાય. આંગળી ઉચકયાથી તુરત પાછો ખાડો ભરાઇને પથરાએલી પાછી ઉઠે. એ જાતની વસુડીકીમાં દુખ થય છે, ને કોઇને નથી થતુ. જેને વરસુડી થઇ હોય ને દુખ થતું હેય તો તેને અંગાગીએ રઘડી પાટીઆને કટકો લેઇ તેથી દાબીને બેસારવી ને પછી તે ઉપર એક શીસાનો વજનદાર કટકો અથવા ત્રાંબાનો કટકો સપાટ લેઇને તેના ઉપર મજબુત પાટેથી બાંધી મુકવો. પછી તેના વજને કરી મટી જશે ને ફરીથી થશે નહિ, કદાપિ વરસુડી ચાંપ્યાથી દુખતી હેય ને તેમાં દુખ થતું હેય તો કંઠમાળમાં કહેલા ઉપાય કરવી તેથી મટી જશે.

મગઆરખીનો ઉપાય

તરાએમન પૈસા ૨) ભાર, મરી પાઇ, ૨] ભાર પીપ,૨]ભાર કરીયાતાની પાંદડી પાઇ,૨)ભાર એ સર્વેને બારીક ખાંડીને ચાળી નાંખી તેમાં ગોળી વળે તેટલો ગોળ. નાંખીને તેને ભેગુંકરી પથર ઉપર વાટીને ગોળી વાળવી, તે દરેક ગોળી પઇસા બે ભારની વાળવી. પછી દરદીનેદરરોજ સવારે ટાડા પાણી સાથે ખવરાવે તો ઉપર કહેલું દરદ મટી જાયછે.

બીજો ઉપાય—સુરોખાર પાઇ, ૧) ભાર મરી પાઇ, ૧)ભાર હળદર પઇસા ૧ ભાર લીંબુનો રસ પઇસા ૨।। ભાર લઇ તેમાં મેળવી ચાટે તો દરદ મટી જાય.

[illegible]પાય—કુટેડી, કાંટાની વાડ ઉપાર થાયછે. તેમાં પાંદ[illegible]ને લાવીને તેને વાટીને રસ કાડીને તેમાં

રસ પાઇ, ૧) ભાર લઇ તેમાં ગોળ પઇસા ૨ા ભાર એ બેઉને એ કઠું કરી પાય તો આરામ થાય

સંધી વાનો ઉપાય

સંધી વા અને કોઇ સંગના પણ કહે છે એ દરદની રીત એવી છે કે માણસના શરીરના સાંધાંઓમા થાય છે તેથી શરીરના સરવે સાંધાઓ દુખે છે, અને કોઇને સાંધાઓમાં સોજા પણ થાય છે ને ગાંઠો ઘાલે છે એ રોગ બે જાતનો થય છે એક ની સાથે તાવ આવે છે ને રાત દીવશ ઇજા કરેછે પણ એની ઉપર ઓશડ લાગુ પાડીને ગુણ થાય છે બીજી જાતનાને તાવ આવતો નથી ને દહાડે દરદ ઓછુ થય છે ને રાત્રીએ ઘણું થાય છે ને તાવ મુદલ આવતો નથી માટે એ જાતના રોગ ઉપર ઓસડ લગુ પડવુ કઠણ છે; તો પણ કહ્યાં પ્રમાણે ઓષડ કરતાં કોઇને ગુણ પડે છે તો તથી સારો થાય છે.

સિંધી વાયુની સાથે તાવ આવે છે તેનો ઉપાય નિચે મુજબ.

સાંધાઓમાં લાલ સોજો હોય તો એ રોગની ફસ ખોલાવવી લોહી કઢાવી કમી કરાવું તેથી આરામ થશે, અને આજાર વાથી હશે તો તેનુ ઓષડ પીપર ટાંક ૧) દેવદાર ટાંક ૧) એ બે ખાય ને દેવદારનુ તેલ, સાંધા ઉપર મસળે તો આરામ થાય છે ટાંકના વજનની સમજ એ જે તે કુંપની શિક્કાના એક પઇશા (ડેઢીયાભાર) હોયતેને ટાંક સમજવો.

વગર તાવનો સંધી વામટવનો ઉપાય એ છેકે શીકેતરી એળીઓ રૂ ૧ ભાર. રેવંચીની ખટાઇ રૂ ૨ ભાર, એ બેઉને એકઠાંકરીને બારીક વાટીને દરરોજ ઉના પાણી સાથે ફકાવવો, અથવા ગોળીઓ વાળી રાખવી એથી હલકો જુલાબ આવશે, વળી એ આજાર વાળાને એક મોટા પીપમાં ગરમ પણી છાંતી સુધી પોહોચે તેટલુ ભરી તેમાં બેસાડી નવરાવવો, પાણી ઠંડુ પડયા પછી બાહાર કાહાડવો, કોઇ ઠેકાણે ગંધકની ખાણ હોય છે નતેની ઉપર ઉના પાણીના હિંદુ લોકોને નાહાવાના કુંડ હોય છે તેમાં સદય ઉનુ પાણી રહે છે તેમાં નવરાવે તો બહુ ફયદો કરે,. ને દરદ મટી જાય એ ખાણ સુરત જીલામાં દેવકી ઉનાઇની જાત્રા દર વરશે ચઇત્ર સુદ ૧૫ મે ભરય છે ત્યાં ઘણા લોકો જાતરાએ જાય છે, માટે તે પાણી ઉપરના રોગ વાળાને નવરાવવા ને ઘણું ગુણકારી છે તે જેનાથી બને તેણે એ ઉપાય

રીગણ વાયુનો ઉપાય.

રીગણ વાયુની નિશાન એ છે કે કઠાયેરને માહેથી એવું દુખ થાય જે, પગની નળી સુધી જોર કરે દુઃખ દે એ આજાર વાળાને એકે ઓખડ લાગુ નહી પડે માટે કાંઇ હુશિયાર માણસ પાસે ડામ દેવરાવે તો તેથી કરાર થાય. ડામ દીધાની જગા એ જે કે કઠાયરને માથે તથા પગની નળીના વચે ડામ દેવો. જો ખરો ઉસ્તાદ મળે ને બેઉ જગોએ ડામ દેતો એ રેગ મુળમાંથી જાય, ને ફરી પેદા થાય નહી કદાપી કોઇ માણસ એવી ઇચ્છા રાખે જે ડામ દીધા વગર એ રોગ જાય તો બેઉ જગા ઉપર પાછડાં પાડવાં. પછી એ બેઉ પાછડાં ઉપર મોચીયાં પાઇ, ૧) ભાર મોરથુથુ પસા ૧) ભાર નવસાર પાઇ, ૧] ભાર વછનાગનો ગર પાઇ, ૧) ભાર એ સરવે ચીજને લાંબુના રસમાં ખલ કરીને પાંછડાં ઉપર સાંજે ચોપડે તો ડામ દાધા વગર મટે. માટે એ બેમાંથી ગમે તે ઉપાય કરવો.

દવાલીનો ઉપાય

દવાલીની અલામત અ છે જે પગની રગા જાડી રેશીની (દોરડીની] માફક જાડી નજરે દેખાય, તેવી થાય તેને અ ષડથી નફાયદો હી થય. વેદ લોકો એ રેગીને અરેચની પથ્થર આપે છે, તેણે કરીને ઘણા લોકની રગો સારી થય છે, એ તમામ રગોનું લોહી કહડાવે પછી તેને ઉસ્તાવર બાધે તેથી રગો દુરસ્ત થાય છે તે એવી સારી નરમ થાય જે અસલના જેવી થશે.

પેટમાં દુખે તેનો ઉપાય

જે કોઇના પેટમા દુખ પેદા થાય; તેની પેદાશ વા તથા ગરમી તથા શરદીથી. થાયછે. જો માદામાં શરદી હોય તો ખાટા ઓડકાર આવે, ખાધેલુ પચતાં વાર લાગે તેનો ઉપાય. ચાનીકબાલા, અકલગરો સુઠ, મરી, પીપર એ સરવે ખાંડી ઝીણું કરીને દરરોજ સવારે મધમાં મેળવીને ચટે એ પ્રમાણે દીન ૨૧ સુધી કરેતો એ દુખમટી જાય, જો માદામાં ગરમાની અસર હોય તો ખાધેલું પચે પણ ગરમીના જોરથી દરદ ભરેલા ઓડકાર આવે, પેટમાં શોજશ થાય પાણીની તરસ ઘણી લાગે તેનો ઉપાય. વાંસકપુર, આલુબોખાર, બોરના ફળીયા, એળચી, સુડ. ગાર. સરખાઓ કેસર, કસ્તુરી, કપુર એ સરવે બરાબર લઇ ખાંડીને તેમાં ત્રણ ભાગ ખાંડ ભેળીને દરરોજ સ

વરે એક હથેળી ભરી ખાય તો તેથી માહાની ગરમી તમામ ઝરી મટેશે,

બદહજમીનો ઈલાજ લાંઘણ વિના બીજો નથી. જો બાયફળ મધ સાથે આપે તો ફાયદો કરે છે તથા સુક લીબુ મોહોમા રાખે તો તેથી પણ નફો છે જો પેટ ચાલે ને ઓકારી આવે તો સકકરચુરો જેશ કરીને પાય તો નફો થાય છે.

સનેપાતનો ઊપાય

સનેપાત કોઈને ગરમીથી થાય છે અને કોઈને શરદીથી થાય છે તેનો ઉપાય, વછનાગ પઈશા ૧ ભાર, ટંકણખાર પઈશા ૧ ભાર, કાળાં મરી પઈશા ૧ ભાર, પીપર પઈશા ૧ ભાર, અકલગરો પઈશા ૧ ભાર, પારો પઈશા ૨ ભાર, ગંધક પઈશા ૧ ભાર, ચીતરો પઈશા ૧ ભાર, સુઠ પઈશા ૨ ભાર, ચીનાકબાલા પઈશા ૨ ભાર, એ સરવે વસાંણા બારીક ખાંડાને હવાલે ચાળીને તેમાં તે દવા પલળે એટલો ભાંગરાનો રસ નાંખીને ખલમાં ખુબ કુટીને ગોળી વાળે તેવું થાય, ત્યારે ચણોઠા જેવડી ગોળીયો કરવી ને તે ગોળીયોને છાંયડે સુકવી, ને શીશામાં ભરી મુકવી, પછે કોઈને નશીબ જોગે સનેપાત થયો હોય તેને તેમાંથી એક ગોળી આપી પાણીમાં ઉતારવી દવી, તેથી જો તેનુ આયુશ લાંબુ હોય ને પરમેશ્વરની કૃપા હોય તો, એ રોગનો બચાવ થાય છે.

બીજો ઉપાય—પારો પઈશા ૩ ભાર, શીસુ પઈશા ૬ ભાર; ટંકણખાર પઈશા ૧ ભાર, વછનાગ પઈશા ૪ ભાર, તરીગડું પઈસા ૯ ભાર ત્રિફળા પઈસા ૬ ભાર એ સરવે જણસ બારીક ખાંડીને ધતુરાના રસમાં ખલકરી ચણોઠી જેવડી ગોળીઓ કરી રાખવી પછી જેને શરદી કે વાહ્યથી સનેપાત થયો હોય તેને ગોળી ૧ ખવરાવે તો આરામ થાય,

ત્રીજો ઉપાય ખરા સોનાનો વરગ વાલ ૧) પીપર પઈસા ૧) ભાર કાળાં મરી પૈસા ૧) ભર તથા માંડવાનાં પાન પાકાં ને મોટાં નંગ ૪ એ સરવે ભેગા વાટીને તેમાં ફુદીનાનો રસ નાંખવો પછી સરવે એક રસ કરી લુગડે ગળીને તેમાં છેલો• વારે સોનાનો વરગ નાંખી મેળાવીને સવારે તથા સાંજે સનેપાતનાં રોગ વાળાને પાય તો ઈશ્વર કૃપાથી આરામ થાય.

સોજા ઊતાર વાનો ઊપાય

માણસના શરીર ઉપર સોજા આવે છે તેવા ગરમી નબળાઇ કે લોહીથી આવે છે એ ચારેનો ઉપાય એ છે જે એરંડાની જડ, ઇંદ્રજવ. સુંઠ પીંપર, સાજી, જવખાર, હળદર દેવદાર, એ સરવે બરાબર વજને લેવું ને તેને બારીક ખાંડીને પછે રીમે હાઇન એટલે લુવારી કોડ્યમાં ઘડતાં જે લોઢાનો ભુકો મેલ પડે છે તે સરવે દવાના ત્રીજા ભાગનો લઇને બારીક વાટી દવામાં ભેલવવો. પછી તેમાંથી દરરોજ સવારે પઇશા ૧ ભાર, હફતા ૪ સુધી ખાય તો ગણોજ ગુણ થાય ને સોજા રોગ મટી જાય પણ ખટાશ વાળી સરવે ચીજ તથા ખાંડ તથા વાઇ કરે તેવી ચીજ પણ ખાવી નહી પરેજી પાળવી સોજા ઉપર એરંડીયુ તેલ મસળે તો તેથી પણ સોજો ઉતરી જાય છે પણ જો ગરમી ન હોય તો નહી ચોપડવું, કેમકે વધારે થાય માટે ન ચોપડવુ

બીજો ઉપાય—નવા વાંસનો કકડો, સિંધવ; હિંગળદર, એસરવેને ઘશીને સોજા ઉપર ચોપડે તો સોજો ઉતરી જાય જો સોજો લાલ રંગનો હોય તો લોહીથી થયો હોય એમ જાણવું, સોજામાં બળતરા બળતી હોય તો રૂમડી મુકાવવી અથવા જળોમુકાવવી, ને લોહી કમી કરાવવું, ને નીચે લખેલો મલમ તે ઉપર ચોપડવો મહુડા શેર ૦। હળધર પઇશા ૨ ભાર, નીમક (મીઠુ) પઇશા ૧ ભાર, એ સરવે મીઠા તેલમાં ઘુટીને મલમ કરવો પછી તે દરદ ઉપર ચોપડવો, અથવા તે ઉપર પટી મારવી તેથી લોહી વિકારનુ દરદ મટી જશે પંદર દીવશ એ ઉપાય લાગટ કરેથી જરૂર ફાયદો થશે લોહી વીકારનુ દરદ હોય તોજ લોહી કઢાવવું ને ન હોય તો નહી કઢાવવુ કેમ જે ઉલટુ નુકશાન થાય છે તે ઉપર કુંવારનો લોવાબ મસળે તો સોજો ઉતરી જાય,

ત્રીજો ઉપાય—જેરકચુરો, મુગીજન સુંઠ, સાટોડી, આંબાહળદર, તથા એરંડાનીજડ, એ સરવે ગાયના મુતરમાં ઘશીને થોડુ ઉનુ કરી ચોપડે તો સોજો ઉતરી જાય.

પાઠાનો ઊપાય.

પાઠુ ઘણુ કરીને બંને ખભાની વચે વચલા મોહોરાની ઊપર થયછે એ રોગ સ્ત્રી અથવા પુરૂષ બનેને થાય છે, એ પા…ગ કરીને બને ખભાની વચે વચલા મોહોરાની ઉપર થા

ય છે એ પાઠું ઘણુંજ ઘાતકી છે પાઠું કાચું હોય ત્યારે ચીરાવે તો ફાયદો થાય છે કેમકે તે મોહોટું થયું હોય તો તેની દેહેશત ઘણી છે પણ પીઠ વગર બીજે ઠેકાણે થયું હોય તો તેનીદહેસત નથી એ પાઠાના રોગને કાચબ કરીને પણ કહે છે એનુંકારણ એછે જે એની નિશાન કાચબા જેવી છે પાઠાનો રોગ સ્ત્રીઓને ઘણો ખરો છાતી ઉપર તથા કમરમાં થાય છે વળી એમ પણ કેહેવાય છે કે સ્ત્રિને કમળ પાઠું થાય છે એ કોઈને વારસાથી થાય છે એટલે જેની માને કમળમાં પાઠું નીકળ્યું હોયતેની છોકરીને નીકળે છે ને પુરૂશને પેટ કે મોહોડા ઉપર કે ઈંદ્રીના છીદ્ર ઉપર થાય છે પણ ઉપર લખેલું પાઠું તો વાંસામાંજ નીકળે છે એ સઘળી જાતના પાઠાનો ઉપાય નીચે પ્રમાણે.

પીઠ વગર બીજાં જે પાઠાં પુરૂશ તથા સ્ત્રીને થાય છે એપ્રથમ તો એક નાની સોપારી અથવા બદામ જેવડું થાયછે એ વધે તેમાં કોઈને દરદ થાય છે ને કેઈને નથી થતું એ પાઠાવાળાને એ રોગ થતાં ફસ ખોલાવવી તથા હલકા જુલાબ આપવા તથા આ ચોપડીમાં કહેલાં ઓષડો એ પાઠાવાળાને ખાવાને તથા ચોપડવાને સારૂ આપવાં, જો ઘણું જોરમાં ઉઠેલું માલમ પડે તો વરત ઉપર જળો મુકાવવી અને પાક ઉપર આવે તો પાકની લેપડી કરી બાંધવી સારીપેઠે પાકયા પછી નસ્તરે ચીરી અંદરથી એનો મવાદ (રગદળરશી) ઝરીને સારૂ થાય ત્યારે રૂઝવવાની પટી મારવી એ રોગવાળાને સારી હવામાં રાખવો, એજાતના પાઠાને દરીયાના પાણી સાથે ધોતા રેહેવું, અથવા દરીયનું પાણી ન મળે તો ઉના પાણીમાં મીઠું નાંખીને તે પાણીથીધોતા રેહેવું કદાપી સ્ત્રીના કમળમાં પાઠું થયું હોય તો એને કઠણ દવા ખાવા ન આપવી; હલકી દવાપ આપવી. જેવું કે ગુલેનફ્રમાનું સરબત, લીંલેફ્રનું સરબત કે પરેસિયાવસાનનું સરબત એવી દવાઈયો આપતા રહેવું ને ખાવાસારૂ હલકો સુતરૂ ખોરાક આપવો, જેવી કે જવની કાંજી એમાં દુધની તર કાઢીને દુધનાં ખવું તથા ચોળાઈની (તાંદળજાની) ભાજી એવી હલકી વસ્તુઓ આપવી.

જે પાઠું વાંસા ઉપર નીકળ્યું હોય તે ઘણુંજ ઘાતકી છે માટે એની નિશાન માલમ પડતાં તરત જળો મુકાવવી, એકવાર મુકાવે થોડો ફેર જણાય એટલે બીજીવાર મુકાવીને એમ બન

તેમનરમ પાડવું, એ નરમ પડ્યા પછી એની ઉપર પાકની
ડોડ્રની લેંપડીયો બાંધીને પકવવું પાકુ ઉપર આવેલુ માલમ પ
ડે એટલે એને મોહોડે નસ્તારે ચીરવુ. ચિરતા કાપ લાંબો મુકવો,
જેટલુ પોહોળુ દેખાય એટલુ બંને ચાંપીને રગદળ બાહાર કા
ઢી સાફ કરવુ, પછે નિચે કહેલા મલમની પટી મારવી એ મ
લમ બનાવવાની રીત પીળી બેરજી જેને ઇંગ્રેજીમાં રાજન કહે
છે એ રૂ પ ભાર, તથા પીળુ મીણ રૂ પ ભાર, તથા મીઠુ તેલ
રૂ પ ભાર લેવુ એ સરવેમાંથી પેહેલુ મીણ ગરમ કરી તાવવુ
પછી તેમાં રાજનનો ભુકો બારીક કરી નાંખવો એટલે મીણુ ત
થા બેરજી, (રાજન) એક રસ થઇ જશે, પછી એમાં તેલ
રેડીને જરા હલાવીને તુરત લુગડે ગળીને રાખવુ એટલે ઠરીને મ
લમ થશે. એ મલમનુ નામ ઇંગ્રેજીમાં "બીજલેકન આનમેંટ"
કરી રાખેલુ છે, એ મલમ બેદાંની જરદી સાથે મેળવીને તેમાં
જુના લુગડાનો કટકો, અથવા રૂના ડુચા ખરડીને તે જખ
મમાં મુકી પછી એજ મલમની પટી બનાવીને એ ઉપર મુકવી,
ને આજુ કઠણ હોય તો એ ઉપર પાકની લેપડી બાંધ્યા કરવી, ને
દીવસમાં બે ચાર એ પટી ઉખેડીને કકડો કાહાડીને ઉના પાણીએ
અથવા મેથી અને કાંચકીની જડને ઉકાળી એ પાણીએ ધોઇસા
ફ કરી નવો કકડો તથા પટી મુકવી જ્યારે રૂઝ ઉપર આવે ને પરૂ
અથવા પાણી આવતુ બંધ થાય ત્યારે પેલો કકડો મુકવો નહી,
ને એના ઉપર સરખા ભાગે મીણ તથા તેલને ગરમ કરીને તેસા
દા મલમની પટી મારવી, ને રૂઝાવવું અને એ ધણીનો કો
ઠો કબજ રેહેતો હોય તો હલકો જુલાબ આપવો, અથવા જુલા
બની દવા ભરી ઝાડાની વાટે પીચકારી આપવી, તેથી જુલાબ
થશે માટે પેટ હલકુ પડસે, ને રોગની કસર નીકળી જસે, ઉપ
ર લખેલી બેરજી (રાજન) ના મલમથી ઘણોજ ફાયદો છે,
જો નાની સરખી બદ કે ડુંબલ થયુ હોય તો તેના ઉપર એમ
લમની પટી મારી હોય તો એ દરદને વેરી નાંખે છે ને બ
દ પીગળી જાય છે તુરતનો અથવા થોડા દાહાડાનો અંતરગળનો
રોગ હોય તેના ઉપર એ મલમની પટી મુકી હોય તો તેથી ફાય
દો થાય છે માટે એ મલમ બનાવવાની રીત ઉપર લખી છે,
તે પ્રમાણે બનાવી ઘરમાં તઇયાર રાખવો, કે જ્યારે જોઇએ
ત્યારે તરત કામ આવે.

બગાસાંનો ઉપાય

માણસને કોઈ રોગ મગજમાં ઉપરા ઉપરી આવે છે. બગાસું એટલે જે માણસ [illegible] પણ થઈને [illegible]! એવો આવ જ થાયછે તે તેનાં [illegible] તેનાં પેટનું કારણ એ જે રાત્રીએ નિન્દ્રાનો [illegible] થાયછે. એટલે બગાસાં આવેછે. માટે વેળા થઈ એટલે સુવાનો [illegible] રાખવું. એટલે બંધ પડે છે તે કેઈ પ્રકારના [illegible] દિવસે બગાસાં આવે એટલે સુવું જોઈએ [illegible] મટે છે. એવી રીતનાં બગાસાં તો [illegible] આવેછે. પણ ઉપરાઉપરી [illegible] બગાસાં ઘણાં [illegible] આવે [illegible] મગજનાં [illegible] થયેલી જાણવી ને તે રોગનું કારણછે માટે તેને હલકે જુલાબ આપવો. ને સુસ્તિ મટે એવું ચુરણ ખવું

ઓડકારનો ઉપાય

ઓડકાર ઘણી જાતનાં હોય તેમાં મુખ્ય બે જાતના છે; એક તો ખાધા પછી તરત આવેછે, તે ખાધેલું પચાવવાનો નિશાની છે. બીજુ અપચો એટલે ખાધેલુ અન ન પચ્યું હોય તેથી આવેછે, ને ખાટા આવેછે. માટે તેનો ઉપાય આ ચોપડીમાં અજીરણના ઉપાયમાં કહ્યા પ્રમાણે કરવાથી મટશે.

બદનો ઉપાય.

માણસની જાંઘના બંને કાતરાઓની ઉપર અથવા એક કાતરા ઉપર લાંબી કેરીના જેવી ગાંઠ થાયછે તેને બદ કરીને કહે છે. પણ કેઈ વેળાએ માણસને ગુંદાથી ઠેસ વાગ મારવાથી ખાડામાં પગ પડવાથી [illegible] દોડવાથી ઘણું ચાલવાથી ભાર ઉચકવાથી અથવા બીજાં એવાંજ કારણોથી જથના કાતરામાં ગાંઠ ઘાલે છે તે ગાંઠ ઉપર સેહેજ ઓસડ ચોપડવાથી મટી જાય છે. એ બદ વધતી નથી કે પાકે રે દુખ આપતી નથી. એ વેળ તાણ એવી જાણવી પણ જે ગરમીના રોગથી બદ થાય છે તે પ્રથમ ટાંકી (ચાંદી) થાય છે ને તેનું જોર વધેથી તેની વેળ ઘાલે તેનુ નામ બદ અગર પરમાનું દરદ જોરમાં હોય એથી પણ થય છે. અને કોઈને પગમાં વાગે પણ થાય છે માટે તેનું ઓષડ કરવું. જો આળસ કરે તો એ રોગ પુરીયાની નિચે અથવા પેટમાં ઉતરે ત્યારે ઘણોજ હેરાનગતી પામે છે. માટે તેનું ઓસડ તાકીદ [illegible] તેનો મનાણી કરવું.

પ્રથમ તો જયારે બદ જોર કરે ત્યારે તારે ઉતાવળેથી ત્ર
ણવાર જળો મુકાવવી જળો છુટયા પછી એરંડીના મલમની પ
ટી મારવી એ મલમ બનાવવાની વિગત—એરંડી (રાજન) રૂ.
૫) ભાર પીળુમીણ રૂ. ૫) અળશીનું તેલ રૂ. ૫) ભાર પ્રથમ
મીણને એક વાસણમાં ઘલો દેવતા ઉપર ઉનુ કરવું પછી મી
ણ એ ગળી જાય ત્યારે એરંડીના બારીક ભુકો તેમાં નાંખવો તે
ઓગળીને એકરસ થાય ત્યારે તેમાં તેલ રેડવું ને એને ધીની
આંચમાં રાખી થોડીવાર પછી નીચે ઉતારી બારીક લુગડાએ ગ
ળીને એક કાચના ડબામાં રાખવો પછી એ મલમની પટી માર
વી. એ મલમ ઝેરવવા સારૂ તથા પીંગળાવવા સારૂ ગણુ જ ફા
યદા કારક છે, બદવાળા રોગી માણસને ફરવા મરવા દેવુ નહી
સુ ડી સુ વુ એ રીતે કરયા છતા પણ જો બદની અંદર પરૂ
થવા માંડે ને માલમ પડે કે પાકશે; તો અળશીના બીજનુ અ
થવા બાજરીના લોટનુ ચણાના લોટનુ પાઉનુ કે ખમીરી રોટી
નુ પેટીસ દુધ તથા પાણીમાં પકાવી એની જાડી લેપડી કરવી
દીવશમાં ત્રણચારવાર ઉપર બાંધ્યા કરવુ, પછી પરૂ સારી પેઠે
થએલુ માલમ પડે ત્યારે પોતાની મેળે ફુટવાની વાટ જોવીન
હી એ પોતાની મેળે ફુટતાં ઘણાં દીવશ થશે તેથી અંદર વધા
રે સડો લાગશે માટે પરૂ થયેલુ માલમ પડે કે તરત મોહોટા ન
સ્તરે અથવા અસ્તરાએ ચીરાવી પરૂ વેહેતું કરવું પણ તેની
ચીરતી વેળા કાપ લાંબો મુકવો, કારણ કે બધુ પરૂ જલદીથી
બહાર નીકળી આવે પછી એક સફેત જુના ઝીણા લુગડાની
બત્તિ કરવી એ બદના કાપમાં સમાય એવી કરીને એની ઉ
પર એરંડીનો મલમ તથા ઈંડાની જરદી એ બેઉ મેળવીને તેમાં
પેલો કાકડો મલમ મલમ વાળો બદના છેદમાં મુકવો કે પેલો
છેદ રૂઝી ન જાય અથવા ઝીણાં જુના લુગડાના દોરા ઘણાક
કાહાડીને પેલા છેદમાં રહે એવું મોહોડુ ચોકસ કરીને એને પેલા
મલમમાં સારી પેઠે ખરડીને રૂપાનાં સળીથી દબીવીને છેદમાં ઘા
લવો. તે કુચો નરમ રાખવો કઠણ કરવો નહી. દીવશમાં બેવા
તે કાકડો અથવા કુચો અને પટી બદલવી બદલતી વેળા
કાંચકીના પાંદડાં અથવા મેથી ઉકાળીને તેના પાણીથી તે સઘ
ળી જગા ધોઇ સાફ કરીને કકડો તથા પટી મુકવી બદને ચીરી
ને વેહેતી કરયા પછી પણ તેના આજુબાજુની જગો ઘણી કઠ

ણ હોય તો ફરીથી તે જગો ઉપર જળો મુકાવવી ને ત્યાર પછી ઉપર કહેલી લેપડી કાકડો તથા પટી મુકી એના ઉપર બાંધવા કરવી જ્યાં સુધી એ બદની ગાંઠ બધી સાફ થાયત્યાં સુધી ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કરી વેહેતી રાખવી કદી બંધ કરવી નહી.

કોઇ વેળા બદ ફુટયા પછી અથવા ચીરયા પછી એ બદની ધારોની કોરો સડિને ઉપર માંસ નીકળી આવેછે ત્યારે એની ધારોને લોઢું ધીકાવીને ડામી નાંખવી, કદાપી ડામવાનુ નહી બની જકે તો બરાંડી (દારૂ) માં પાણી ભેળીને તેનાં પોતાં બળીને મુકવાં પછી તે સડેલુ માસ સાફ થાય ત્યારે મીણ તથા તેલ એ બેઉ ઉના કરીને તેના મલમની અથવા ગામઠી કાળા મલમની પટી ઉપર મુકયા કરવી, પણ તેમાંનો સઘળો રેસ ઝરીને સાફ થાય ત્યાં સુધી રૂઝ ઉપર લાવવું નહી કદાપી દઝવાનો મલમ મુકે તો પણ કાંઇ રીતે રૂઝ આવે નહી ને વધ્યા કરે અથવા માંસ સડયા કરે તો પછી મોહોડુ આપવુ કે બદ પોતાની મેળે સાફ થઇને રૂઝે, ત્યાં સુધી મોહોડુ ગળતું રાખવું ને મોહોડુ વળ્યા પછી કડવતની દવાઇ નજર પોહોચાડી આપવી.

કદાપી બદની ગાંઠ નબળી હોયે ને કાંઇ વધારે જોર નહી હોય ને ધારયામાં આવે કે બેસાડયાથી દુખ નહી થયનો તેને બેસાડવા સારૂ બેદાની સફેતી કપડાં ઉપર ચોપડીને તેની પટી મુકવી કે તેથી પણ બદ પીગળી જસે એ મલમપી ગળાવામાં ઘણોજ ફાયદા કારક છે પાકુ દુબલ કે બદ. થવામાં હૈ કે તુરત એ મલમની પટી મુકવાથી બેશી જસે.

બીજો ઉપાય મોતીની છીપને બાળીને રાખ કરવી પછી તે રાખ બરાબર ટંકણખાર ફુલાવીને રાખમાં નાંખવો, પછી એબંનેને તેલમાં નાખી ગરમ કરવું. પછી એમાં થેડુ એક સફેત સાચુ મીણ, બતીનુ મીણ નાખવું ને ગરમ કરવુ એટલે મલમથસે પછી તેની પટી મારવી કે તરત બેશી જસે.

એક અંગરેજી વઈદ

સંવત ૧૬૫૬ ની સાલ સુધી ઈંગરેજ લોકો હિંદુસ્તાનમાં આવ્યા નહોતા પણ સંવત ૧૬૫૮માં ઇંગલાંડની રાણી ઇલીઝાબેથના વખતમાં મી૦ લેક નામના એક ઈંગરેજને

લખી ફરમાન આપી શ્રી હિંદુસ્તાનના

મહમદ અકબરશાહ ઉપર આગરે મોકલ્યો એટલે બાદશાહ ખુશીથી હીંદુસ્તાનમાં વેપાર કરવાની રજા આપી તે વખતથી ઈંગરેજ લોકોનો પગ આ દેશમાં થયો ને ઇંગરેજની કંપનીએ હિંદુસ્તાનમાં વેપાર ચલાવવાને વાસ્તે ઈંગ્લાંડની રાણી સાથે ઇજારો કરી મુકરર થઈને સુરતમાં કોઠી કરી.

પોર્તુગીજ લોકો ઇંગરેજોની પહેલાં ૧૦૮ વરસ અગાઉ આ દેશમાં પેઠેલા હતા તથા ઈંગરેજો કરતાં તેમનું બળ વધું હતું પણ સંવત ૧૬૮૩માં શાહજાહાન બાદશાહ ગાદીએ બેઠો ત્યાર પછી આઠમે વરસે તેની છોકરીને ખાંપણ રોગ થયો ના સુરતની ઈંગરેજી કોઠી વાળા ડાકતર બટને ગાઈને તેણે તેના ઉપર ખુશી થઈને બાદશાહે ઘણું ઇનામ હિંદુસ્તાનમાં તમામ ઠેકાણે આ દેશ એક દમડી પણ જકાત આપ્યા વગર વેપાર કરવાની પરવાનગી આપી ત્યાર પછી બંગાળાના સૂબાની છોકરીને પણ ડાકતર બટને દવાથી સાજી કરી તેણે ઇનામ આપી હુગલી બંદરમાં કોઠી કરવા દીધી તથા બીજી ઘણી રીતે ઇંગરેજોને મદદ કરીને કંપનીને નફો થયો તથા ડાકતર બટન બહુ ખુશી થયો કેમકે એને જે જોઈતું હતું તે પાર પડ્યું પછે સંવત ૧૭૧૬ની સાલમાં હુમલાના ડોકટર બીજા આગળ નકે આરંગજેબ બાદશાહના વખતમાં કલકત્તુ સુતાનતી ને ગોવિંદપુર નામના ત્રણ ગામડાં બાદશાહના હુકમથી તાબે લીધાં તેમાં ઇનસાફ વગેરે ચુકાવવા લાગ્યા ને તેને ફરતો કોટ બનાવી એક શેર વસાવી દીધું તે અગાઉ ઉપર લખેલ ત્રણ ગામડાંથી થઈને રૂ. ૧૨૦૦) ની ઉપજ વરસે દહાડે ઉપજતી હતી ત્યાર પછે બીજા મુલકો લેવા માંડ્યાં તેની પેહેલાં ઇંગરેજી રાજ્યને તમામ હિંદુસ્તાનમાં એક તસુ પણ જગા નહોતી તેજ કલકત્તુ ગામડું આજ લાખો રૂપીયાની ઉપજનું અને ઇંગ્લાંડ જેવું રાજધાનીનું શેહેર બની રહેલું છે એ સઘળો મહીમા ડાકતર બટનનું છે માટે એવા નામાંકિત પુરૂષને ધન્ય છે કે જેણે પોતાના ડાકતરપણાના ગુણે આખા દેશને લાભ કર્યું

એ ઉપરથી એવું સમજવું કે ઇંગ્રેજી વિદ્યા પણ આવા મોટા ફાયદા રાજ્યને થયા છે ને તેના અખંડોથી મોટું અદ્ભુત આપણા દેશને થાય છે ને માટે ઇંગ્રેજી ડાકતરની ... ની તેનજ આ ચોપડીમાં લખેલા ... કર્યા ...

ણુ સારો ફાયદો થશે.

વીસ્ફોટીક તથા મમા ટાંકીનો ઉપાય

જેને પ્રથમ ચાંદી તથા પરમીયો થયો હોય તે તે ધણીને ઓ સડ કરવામાં કસર રહી હોય તેથી રોગની અસર રહી જાય તેથી લોહીનો ઘણો બિગાડ થાયછે તેથી આખી શરીરે વીસ્ફોટક નિકળી આવે છે. તેનો ઉપાય નિચે લખ્યા પ્રમાણે; રસકપુર તોલા ૪ લેવો ને તેને પેહેર ૮ સુધી ખલ કરવો પછી ગાયનુ ઘી શેર ૦ાા લઇને તેને ૧૦૮) વાર પાણીએ ધોઇને એમાં પેલો ખલ કરેલો રસકપુર નાંખી મીલાવીને તમામ શરીર ઉપર ચોપડવાથી એ રોગ મટી સરૂ થશે પણ એ ઓષડ શરીરે ચોપડયા પછી દીન સાત સુધી નાહાવુ નહીં, તથા પાણી અડકવા દેવુ નહી.

બીજો ઉપાય—મનશીલ રૂ, ૨) ભાર. ખલ કરીને એમાં માંખણ મેળવીને શરીર ઉપર ચોપડે તો શરીરનો રોગ સરૂ થાય છે એ રોગવાળાને ખાવાની દવા આ ચોપડીમાં ખુજલાન.ઉપાયમાં મજીઠનુ ચુરણ લખેલુ છે તે ઉના પાણી સાથે આપવુ એ રોગવાળાએ તેલ મરચુ હીંગ આમલી કચી કેરી કેરીનુ અથાણુ વગેરે જે અવગુણ કરનારી ગરમ ચીજો છે તે ખાવી નહી એથી વેહલો ગુણ થસે.

અજીરણ (બદહુજમીનો) ઉપાય

કોઇ માણસને જઠરાગ્નીની મંદ પડે છે એટલે તેને ખાધેલુ પચન નથી એ રોગ ઘણા કારણોથી થાય છે ને તે ઘણા પ્રકારના હોયુ છે તેમાં એકતો ખાવા પછી પેટ ફુલે ને મથુ દુખે બીજુ જમે તે પછી છાતી ઉપર બોજુ લાગે તથી ખાટા આટકાર આવે ને પેટ ચડે પેટમાં ચારે બાજુએ દુખે ને ગરગડાટ થાય. ખરાબ વાસ રહે. એ ચિન્હો અજીરણ વિકારના છે માટે એ રોગ વાળાને રાત્રી દીવશ કાંઇ ચેન પડે નહી માટે તેને હલકો જુલાબ પ્રથમ આપવો એનિ વિગત.

રેવચિનો ચિરો માસા ૪ તજની ભુકો માસા ૪ શાકોતનીએ બિયા માસા ૪ વિલાયતીસબુ માસા ૪ એ સર્વે ચિજોને ખુબ બારીક ખાંડીને બારીક વસ્ત્રે ચાળીને એની ૬૦ ગોળીયો સરખે વજને બનાવવી તે ગોળીઓ ૨ થી સાત સુધી દરરોજ રાત સુતી વખત ઉના પાણી સાથે ગળવિ કહાપી એ...

ડો સાફ નહી આવે તો વધારે ગળવી તેથી ઝાડો સાફ આવી સારૂ થશે કદાપી એટલી ગોળીચો આપતાં ઝાડો સાફ ન આવેતો વધારે ગોળીઓ આપવી, એથી કસર નીકળીને સારૂ થશે.

જેને જમ્યા પછી છાતી ઉપર ખોટું લાગતુ હોય તેને રેવંચીની ખટાઇનો ભુકો માસા. ૯ ઇંદ્રવયાણાંની જડનો ભુકો તો૦ ૧ સુંઠનો ભુકો માસા ૮ એ સરવેને ઝીણુ ખાંડી ચાળીને ચુરણકરી રાખવુ ને જ્યારે છાતી ઉપર ખોટુ લાગે ત્યારે તેમાંથી તો૦ ૧ ને આશરે ટાહાડા પાણીમાં ફકાવે તો તેથી શાંતી થાય.

ઘણુ અથવા ભારે ખાણું ખધાથી અજીરણ થયુ હોય અથવા ઉજાગરો કર્યાથી કે ખાઇને તરત સુતાથી અજીરણ થયું હોય તો ખાટા ઓડકાર આવે. પેટ ફુલે, પેટમાં દુખ. ઝાડો થાય, ઓકારી આવે, એના ઉપાય એ છે જે ખાધા પછી ચાર કલાકની એંદર એવું બન્યુ હોય તો ઉલટીનું ઓસડ આપીને ખાધેલું ઓકાવી કાહડવુ. ને કદાપી ચાર કલાક પછી એવું થયું હોય ને ઝાડે કબજ હોય તો કાચું ચોખુ દિવેલ તો. ૨ા લઇ તે મધે આદાનો રસ તોલો ૦ાા નાંખીને એક રસ કરી પાઇ દેવું તેથી ઝાડો સાફ આવશે, એટલે પેટ હલકું પડશે તે પછી શરીરમાં કૌવત આવ વાનું ઓસડ બીજે દહાડે આપવુ

એલચીનાણા સાત, સુંઠ, સફેત મરી, કોસમ, પીપળીમુળના ગંઠાડા, ઝીણી પીપર એ સરવે વસાણાં એક એક માસો લઇને તેને ઝીણા કરી તેમાં મધ નાંખી ચટાડવુ કદાપી ઝાડો સાફ ન આવ્યો હોય તો તેમાં સસે ગ માસો ૧) નાંખવો એટલે પેટ સાફ આવશે.

મલમ બનાવવાનિ રિત.

બદ, પાકું ગડગુમડ, સડો, જખમ, છાગલો અને એવાંજ શરીર ઉપરનાં બીજા દરદોને પકવીને ઝેર વીકાર કાડવા માટે આ ઉતમ પ્રકારનો મલમ બનાવવાની રીત.

એ મલમ ઝેર વીકાર કાહાડને લુગડાના કકડાને ચોપડીને હરેક જખમમાં ઝેરવવાનો મુકવાના કામમાં આવેછે. તથા નઠારો મવાદ ખેચી લાવવાને તથા પકસવાને ઘણો સારો છે, માટે તે બનાવવાની રીત નિચે લખ્યા પ્રમાણે છે.

પીળો બેરંજી જેને રાજન કરીને કહેછે તે શેર ૧) તથા પીળુ કાચુ મીણ શેર ૧) તથા તલનું તેલ શેર ૧) એ ત્રણ વાના [illegible] મીણ એક વાસણમાં નાંખી ચુલે મુકવું ને તે આ

ગજે એટલે તરત બેરજીનો ભુકો નાંખી હલાવ્યા કરવુ, પછી તે એક રસ થઇ જાય ત્યારે તેમાં તેલ નાખી હલાવવું તે હલાવતાં એક રસ થાય ત્યારે તરત નિચે ઉતારી પાતળા લુગડાએ ગળી નાંખવું કદાપી મલમ કઠણ કરવો હોય તો તેલ થોડુ નાંખવું પછી પાકુ અથવા બદ્ધ થવા માંડે એટલામાં એ મલમની પટી મારે તો આજારને પીગળાથી બેસારીદ. એ મલમનું નામ અંગ્રેજીમાં બીજલીકનનાઇન્ટ કરીને કહે છે,, એ મલમ ઇંગ્રેજી છે.

બીજો મલમ—શરીર ઉપર જખમ ચાંદી તથા છાગળો તથા સડો અને ગડગુમડ એ સરવેને રૂઝાવીને અંગુર લાવવાના કામમાં આવેછે માટે તે બનાવવાની રીત.

ત્રીજો મલમ બનાવવાની રીત મોરથુથુ તોલા ૨, સફેત મીણ તોલો ૦॥ પારો તોલો ૦ બોદારશિંગ તોલો ૦॥ સફેત કાથો તોલો ૦॥ સગે જરહુત તોલો ૦॥ એ સરવેને ખાંડી બારીક કરીને કાંસાની થાળીમાં નાંખી તેમાં ગાયનું ઘી નાંખીને લીબડના સોટાએ ઘુંટીને મલમ કરવ. પછી તેની પટી કરીને જખમ ઉપર મુકીએ તો હરેકે જાતનો ગમે તવો કઠણ જખમ હશે તે તેને પણ રૂઝાવી સારૂં કરશે.

ખરજવાને મલમ—હિરાંદખણ શેર ૦। મીણ શેર ૦। ૨ કપુર તોલા ૨) ઘી શેર ૦। એ સરવેમાંથી પેહેલું મીણને વાસણમાં નાંખીને ચુલે મુકવુ પછે તે પીગળે એટલે ઘી નાંખવું ને પછી બાજી ચીજો વાટીને નાખવા ને તેને હલાવીવી એક રસ થાય એટલે નિચે ઉતારીને એક વાસણમાં ભરી મુકવો. પછી તેને ઉપર લખેલા દરદ ઉપર ચોપડવાથી દરદ મટી જશે.

પક્ષઘાત (લકવા) અથવા અરધાંગ વાયુનો ઉપાય

જેને લોકો પક્ષઘાત કરીને કહેછે. કેટલાએક કપવાયુ તથા લકવો કહેછે. અરધાંગ એટલે જે અરધા અંગને નુકશાન પેહોચે છે એ રોગનો પરીક્ષા એ છેજે એક તરફનો હાથ અથવા હાથ ને પગ બંને રહી જાય અથવા અરધું અંગ રહી જાય અથવા લુલુ થઇ જાય તથા કોઇનું મોહોડું બંધ થઇ જાયછે તેથી બોલાતું નથી ને કોઇનુ એકલુ ડાચું ફરી જાયછે, એકલું ડાચું ફરવાના રોગને લકવો કરીને કહેછે એ લકવો તથા અરધ અંગનો રોગ બે પ્રકારથી થાયછે એક તો હવામાં ખુલ્લુ સુવાથી અથવા બેઠાથી અને નઠારો વાયુ શરીરને લાગવાથી એકાએક એ રોગ

થછે. એ રોગ વાળાની નાડી ઘણી નબળી ચાલે નહી ને ઝાડો કે બજ રહે એ ખરાબ હવા લાગ્યાથી ઉત્પન થએલા અરધાંગના રોગને ઓસડ કરવથી સારૂ થયછે.

બીજી જાતના અરધ અંગરોગ—અંગરોગથી, મગજમાંથી તથા રસગીકાંના ઉપદ્રવથી થાય છે તેની પરિક્ષા એ જે ન રોગ વાળાની નાડી ઘણી નબળી ચાલે તથા મગજમાં ગભરાટ થાય તેથી જાણવુ જે એ રોગ અંગરોગથી મગજમાં ઉઠેલો છે ને એ ને ઓશડ તથા ઉપાય લાગુ પડતો નથી હવે એ બંને જાત ના રોગના ઉપાય એકજ જાતના છે

એ રોગવાળાને નીચે કહેલી રેવંચીના શીરાની મેળવણીની ગોળીઓ આપવી તેથી ઝાડો કબજ હશે તે ચાલશે તો તથી ફાયદો થશે.

રેવંચીના શીરો માસા ૪ શિફોતરીયો એળીયો માસા ૪ તજ નો ભુકો માસા ૪ વિલાયતી સાબુ માસા ૮ એ ચારેને ખાંડી કપડ છાણ કરી તેનાંથી સાડ ગોળીઓ વાળવી પછી તેમાંથી બેથી તે સાત સુધી, હરરોજ રાતરે સુતી વેળા ગળાવવી કદાપી એટલા થી ઝાડો સાફ નહી આવે તો વધારે ગળાવવી.

બીજુ નીચે કહેલી રેઇબાબની ગોળીઓ પણ એ ઉપર આપે તો ગુણ કરે છે.

રેઇબાબ માસા ૮ શિફોતરીયો એળીયો માસા ૬ હિરાબોળ માસા ૪ ઇસેન્સ આફ પેપરમીન્ટ ટીપાં ૩૦ એ ત્રણે જણશ ને બારીક વાટી વસ્ત્રગાળ કરીને તેના ભુકામાં પેપરમીન્ટના ટીપા ૩૦ મુકીને ફરી વાટીને તેમાં ગોળી વળાય તે સુમારે થોડુક પાણી નાખી ખલમાં વાટીને તેની વટાણા જેવડી ગોળીયો વાળવી પછી એમાંથી સવાર સાંજ બે વખત બે માસાને આશરે ગોળીયો ગળાવવી એથી એ રોગની શાંતી થશે અને એ રોગ વાળાને નિચે કહ્યા મુજબ ઓશડ શરીર ઉપર ચોળતાં રહેવું.

છાલો કાહાડેલી રાઇ તોલા રા ટરપેનટાઇનતેલ રા ભાર, અથવા નબ તેલ હોય તો પણ સારૂ તલનુ તેલ રૂ ૧૦ ભાર, એ ત્રણેને મેળવીને જે હાથપગ રહી ગયો હોય તેની ઉપર એક દીવશમાં બે ત્રણવાર જોરથી મસળવુ એથી ફાયદો થશે.

ઊંઘમાં પેશાબ થતો હોય તેનો ઉપાય

ઊંઘમાં પેશાબ થતો હોય એનો ઉપાય એ છે જે ટાઢાડની મો

સમમાં પેશાબ થઇ જતો હોય તો ઇસબગુલ ઘી તથા ખાંડ એ ભેગાં કરી ખાય તો આરામ થાય ટાહાડનો મોસમ પુરી થાય ત્યાં સુધી એ ઓસડ ખાવુ પણ ગરમીના દાહાડામાં એમ થતુ હોય તો ધાણા પઇશા ૧ ભાર, ખાંડ પઇશા ૪ ભાર, ધાણાને ખાંડી ભુકો કરી ખાંડ સાથે ફાકે તો આરામ થાય.

પેશાબમાં તનખ તથા જલનનો ઉપાય

પેશાબમાં તનખનો રોગ વાથી થયો હોય તો ડુંટીના નીચે તથા ઇંદ્રીને મોંહડે દરદ ઘણું કરે તેનો ઉપાય એ જે એલચી પઇશા ૧ ભાર, અરડુશો પઇશા ૧ ભાર પાશાણભેદ પઇશા ૧ ભાર સફેત એરંડાની જડ પઇશા ૧ ભાર, સલાજીત પઇશા ૨ ભાર, આમલસારો ગંધક પઇશા ૧ ભાર જવખાર પઇશા ૧ ભાર, એ સરવે જણશો વાટી બારીક કરી ચાળીને દરરોજ સવારે પઇશા ૧ ભાર ફાકી મારી ટાહાડા પાણીમાં ઉપરે તો પેશાબે બળતરા મટી જશે.

એ રોગ ગરમીમાંથી થયો હોય તો એની નિશાન એ છે જે પેશાબની વખતે આતળ બળે (આંતળ એટલે ઇંદ્રી) પેશાબ ગરમ લાલ હોય તો મોહોડુ અંદરથી સુકાય પાણીની તરશ ઘણી લાગે તેનો ઉપાય એ છે જે હરડે મોટી ગંધક તથા પાશાણભેદ સલાજીત કાકડીનાં બીજ, એમાંથી હરેક જણસ માસો ૧ ભાર લેવી. પછી શેર ૬ પાણીમાં ઉકાળી તેનુ પાણી શેર ૧ રહે ત્યારે લુગડે ગાળીને તેમાં મધ પઇશા ૧ ભાર મેળવીને હફતા ત્રણ સુધી પીએ ને તે ઉપર તેલ, મરચુ હીંગ આમલી ઘઉં ભારેછે માટે તે પણ ન ખાવા, એ પ્રમાણે કચરી પાળીને ઓશડ કરવાથી આરામ થાય.

જો એ રોગ બલગમથી હોય તો ઇંદ્રીમાં દરદ તથા સોજો હોય ને પેશાબ અટકતો નિકળે માટે એનો ઉપાય એલચી, અરડુશો, પાશાણભેદ, સફેત એરંડાની જડ ચીનીકબાલા ને ગોખરૂ એ સરવે ચીજ માશા ૩ ભાર લેઇને એને પાણી શેર ૪ માં ઉકાળીને શેર ૧ પાણી રેહે ત્યારે એને લુગડે ગાળીને એમાં સાકર તથા શીલાજીત નાંખીને હફતા ૪ સુધી પીએ તો આરામ થાય જો એ દરદ બલગમથી ગરમીથી વાથી કે સનેપાતથી થયું હોય તો તે ટાહાડની મોસમમાં જાદે થાય તેથી ઇંદ્રીના મોંમા આગળ એવુ દરદ થાય કે જાણે ઇંદ્રીમાં મેખ (ખીલી) ઠોકી હોય

એમ થાય ને સફરામાં પણ દુખે માટે એ રોગ કયામાં ભેદાઈ ને જુનો થયો પછી જવે મુશકેલ છે માટે થતાંજ ઉપાય કરવા.

સાપના જેહેરનો ઉપાય

સાપ ઘણી જાતના છે તેમાં કેટલાક એવા તો જેહેરી છે કે માણસને ડસે કે સવા ઘડીમાં જેહેર ફરી વળે છે માટે તેનો તથા બીજા જેહેરી જનાવર ડંસનો ઉપાય નીચે પ્રમાણે.

૧ જે વેળા ડંસ કરે તેજ વેળા ડંસથી એક આંગળ ઉપર દોરી અથવા પાટી અથવા પાટાએ ખુબ મજબુત તાણી બાંધવુ કે જેથી જેહેર માંસમાં ન જાય ને અંગમાં ચઢી સકે નહી,અથવા બળતુ લાકડુ લેઈને ડંસેલી જગાને સારી પેઠે બાળીનાખવી અથવા તે જગાનુ માંસ કાપી કાહાડવુ તથા એ જગોને વેહેતી કરવી કે એથી જેહેર નીકળી જશે અથવા એ ન બને તો તુરત બીજા માણસ પાસે તે ડંસેલી જગાને ખુબ ચુસાવવી, ચુસતાં મોમાં પાણી ભરાય કે તુરત થુંકી નાંખવુ એ પ્રમાણે અરધા કલાક સુધી ચુશીચુશીને થુંકી નાંખવું એમ ચુસતા થાકે તો બીજા પાસે ચુસાવવું પણ ચુસનારાએ ઘણી ખબરદારી રાખી ચુસવુ કે પોતાના ગળામાં થુક જરા પણ ઉતરે નહી ચુસનાર તગતનો જમેલો હોય તો ઘણોજ ફાયદો છે અને ચુસનારને સ કો અથવા ઘીના કોગળા કરાવતા રેહેવુ આ ઉપાય જો તુરત બની સકે તો ઘણો ફાયદા ભરેલો છે તેમ કરેથી જેહેર નીકળી જશે ચુસનારના મોમાં ચાંદાના અથવા ગરમીના ફોલા થયા હોય તો તેણે ચુસવુ નહી બીજા પાસે ચુસાવવું કેમકે ગરમીવાળાને નુકશાન કારક છે માટે સાફ માહોડા વાળાએજ ચુસવુ.

લુખરજ ખુજલી નો ઉપાય.

'લુખરજ (લુખસ) બે જાતની થાયછે, તેમાં એક લુખી એટલે શરીર ઉપર ફોલા થયા વગર ખાલી ચળ બહુ મીઠી આવે તેથી એ રોગવાળો પોતાને અંગે ખુબ વલુરી નાખે તે વખત તેને સારૂ લાગે પણ પછી બળતરા બળે તે લુખસ

બીજી. ખુજલીના શરીરે હરેક જગોએ પ્રથમ ધોળા અને પછીથી પીળા ફોલ્લા થઇ તેમાં પરૂ ભરાયછે. માટે એ ખસવાળાને પ્રથમ કાચા દિવેલનો જુલાબ આપવો. ને તે પછી ઉનાબ દાણા ૭ સાપરા રૂ ૫ાા ભાર તથા સાકર રૂ ૫ાા ભાર એ ત્રણે જણસને ઉકાળી તેનું પાણી દરરોજ પાવું ને તેના શરીર ઉપર ગંધક બાં

રીક કાટીને તેમાં મીઠું તલનું તેલ નાંખીને શરીર ઉપર ચોપડે તો લુખ જ મટે થયાં મનસત રૂ ૩ ભાર ખુબ ઝીણો કાજળ જેવો કરીને ગાયના ઘી શેર ૧) માં મેળવીને ઉનું કરવું પછી એક વાસણમાં ટાહાડું પાણી ભરી તે ટહાડા પાણીના વાસણમાં પેલું ઉનું કરેલું નાંખી તે વાસણમાંથી તમામ પેલું ઘી લેઇ લુખરજના ધણીના શરીર ઉપર મસળે તો તમામ રોગ મટે. બીજું. ગંધક પૈસા રા ભાર બાવચી પઇસા ૪) ભર સંચળ પઈસા રાા ભાર એ ત્રણેને ઝીણું કરી ગાયના ઘી શેર ૧) મા મેળવી પછી દિવસ ૭ સુધી શરીર ઉપર મસળે તો એ રોગ મટી જશે. હવે સુકી લુખરજ વાળાને પ્રથમ હલકો જુલાબ આપવો પછી પારો રૂ ૧) ભાર ગંધક રૂ ૧(એ બેને ધતુરાના પાંદડાંનાં રસમાં મેળવી ખલ કરીને શરીર ઉપર મસળે તો લુખરજ મટી જશે ત્રીજુ મોગરેલ તેલની અંદર લીબુનો રસ નાંખી ચોપડે તો તેથી પણ ગુણ થશે.

ચોથું— ઊંટીયો ગંધક હરતાલ એ સુધી દ તેલમાં મેળવીને દ રોજ શરીર ઉપર મસળે તો લુખરજ મટેછે. પાંચતું સુખડનું તેલ તોલો ૧) તથા કપુર તોલો ૧) વાટી તેમાં નાંખીને પછી લીંના રસ તોલો ૧(નાંખી સરવે ભેળું કરી ચોપડે તો તરત મટી જશે. છઠું આમળસારો ગંધકનો ભુકો માસો ૧) મધમાં અથવા સાકરનાં શીરામા મેળી ખવી તે દિવસમાં બેવાર ખાય તો ફાયદા કારક છે. સાતમું મજીઠ પઇસા ૨) ભાર સાકર પઇસા ૨) ભાર સુનામખી પઇસા ૧) ભાર જીરૂ પઇસા ૧) ભાર એ સરવેને બારીક ખાંડી તેનાં પડીકાં ૭ કરવાં પછી સવારના પડીકું ૧ તથા સાંજનાં પડીકું ૧ ઊના પાણીમાં ફાકે તો તેથી ઝાડો સાફ આવશે. તેથી એ રોગ તરત મટી જશે.

પથરીના ઉપાય

જેને પથરીનો રોગ થયો હોય તેને પથરી આડી આવ્યાથી પેસાબ થતો નહી તો તેણે નિચે પ્રમાણે કરવું

મોહોટી હરડે બેહેડાં પાખાણભેદ, ગર નળો, ધમાસો ધીણા ગોખરૂ, કાકડીનાં બી એ સરવે વસાણાં બરાબર વજને લેઇ ખાખરૂ કરી પાણીમાં ઉકળવું ખુબ ઉકળી રહે એટલે નિચે ઉતારી ગાળીને એક બાટલીમાં ભરી મુકવુ પછી દ રોજ સવારે પાયેતો પથરી પલળીને તેનો ભુકો થઈ જશે તેથી સરૂ થશે એ રોગ ।

ળો તાજા મુગા ખાય તો વધારે ગુણ દાયક છે.

બીજો ઉપાય—ટંકણખાર, બારીક વટી એનો ભુકો ટાઢાડા પાણીમાં ફાકે તો પથરીના રાખની માફક ચુરેચુરા થઇ જાય, પણ એ રોગ વાળાને દુધ, ગોળ, મીઠાઇ, ઘી, વિગરે ભારે ચીજકાંઇ ખાવા દેવી નહી ઉપરના ઉપાય કરતાં તફાવત ન પડે તો અંગરેજી દાકટરી કાલેજમાં પાસ થએલા નામાંકિત ડાક્ટર પાસે ચીરાવી કહડાવી એના હાથથી સારૂ કરવવું.

નાહાંના બાળકની સંભાળ.

નાહાના બાળકની બધી વાતે ઘણી તપાસ રખવી એ તેના મા અને બાપનુ કામ છે, તેમાં પણ વધારે તપાસ માને રાખવાનો છે બાળકને ધવણ સારૂ અને નિરોગી આને તે સારૂ પોતે ખોરાક સાદો અને હલકો ખવો ને એને ધવરાવવાની ઘણી તજવીજ રાખવી જ્યારે પુરૂષનો સંગ કરવનો હોય ત્યારે આગળથી ધવરાવવું તેથી ફાયદો છે ને સંગ થયા પછા ધવરાવે તો બાળકને રોગ થાય છે માટે તેની બે વરસની ઉપર થાય ત્યાં સુધી બહુ તપાસ રાખવી, ધાવણા બાળકને ચાર પાંચ દીવસે સારૂ ચોખુ વલાયતી દીવેલ દધમાં નાખી ચગાડવુ કે એથી ઝાડો સાફ ખુલાસા બંધ આવે તેથી પેટ હલકુ રેહે,

૩ બાળકની માએ સારો અને હલકો ખોરાક ખાવો, અને પદર વીશ દહાડે માફક આવે તેવો હલકો જુલાબ લેવો અને પોતે નાહી ધોઇ વસ્ત્ર સફ રાખવા. તથા છોકરાને સુવાનાં ઘોડીયાં વિગરે સફાઇથી રાખવું એથી બાળકના હકમાં વધારે ફાયદો થાય.

૪ બાળકની માને કોઈ પણ પ્રકારનો, અડચણ પડવાથી ધાવણ ન આવતુ હોય તો તે બાળકને બકરીનુ દુધ લઇ તેમાં થોડુ પાણી નાખી એમાં સાકર મેળવીને પાવુ કે ભારે ન પડે એકલુ દુધ ભારે પડે તેથી અવગુણ થાય માટે મેળવણી કરી પાવુ અથવા ગાયનુ ઘી ચોખુ તેના ગજા માફક પાવુ.

૫ બાળકને ઉના પાણીએ નવરાવવુ પણ એ પાણી થોડુનુ કરવુ કે તેથી સરદી સદાય એને હમેશાં લુગડાં પેહેરાવી રાખને માથે બાલ રાખવાં કે તેથી એના મસ્તકનુ રક્ષણ થાય ને વળી મગજને ફાયદો થાય અને આગળ જતાં અકલનો વધારો થાય,

૬ બાળકને તાવ આવે તો કરીયાતુ કાળોછડ જેઠીમધ એ ત્રણ ચીજને પાણીમાં ઘસીને તેમાં મધ મુકી પાવું.

૭ બાળકને દાંત તથા દાહાડ ઉગે છે ત્યારે ઘણુ દરદ કરે છે ઝાડો તથા ખાંશી થાય છે, તાવ આવે છે, માટે બાળકના મોહો ડામાં આંગળા ફેરવીને જોવું ને જે જગોએ પારો ફુલેલો માલમ પડે કે તેજ જગોએ માખાણ ચોપડતા રેહેવુ તથી દાંત બાહાર જલદી નીકળે.

૮ બાળક ને પેટમાં કૃમ થાય ત્યારે પણ દ દ કરેછે ક પીલો તાંસો ૦ા વાવડીંગ તોલે. ૦ા એ બન્નેને પાણીમાં વા ટી તેમાં મધ મુકી પાવુ એ રીતે ત્રણ દાહાડા પાવુ

૯ બાળકને રતવા થાય છે તેનો ઉપાય.—મોડા ઘુંસ્નેટાનાં પાંદડાનો રસ કાઢીને આવ ઉપર લગાડે તો ચાઠાં મટે.

એ રીતે કહેલા કાયદા પ્રમાણે ચાલશો તો બાળકનું રક્ષણ સા રીતે થશે.

ત્રાંબુ તથા શોકનું મારવાનો ઉપાય

ચોખુ ત્રાબુ લેઇને સોની પાસે તેનાં પાતળા કાગળ જેવાં પ ત્રાં કરાવવાં તે પતરામાંથી દરેક કડકો માશા ૩ ભાર કરાવ તે બધા તઇઆર થાય એટલે ઓતામાં મુકવા. જો ત્રાંબાના કડકા ટાં ક ૧૦ને વજને હોય તો પારો ટાંક ૨ અને ગધક ટાંક ૪ એ બે ઉને ખલમાં નાંખી ઘુંટવાં તે જ્યારે ગધકનો રંગ સિહા જેવો થાય ને પારો ગીરીનો માફક થાય ત્યારે તેમાથી જરાક લઈને ઓ તામાં મુકવો તેના ઉપર એક પતરૂ મુકવું એ રીતે તમામ પત રાં મુકયાં પછી ઓતા ઉપર એક ઠીકરૂં મુકવું ત્યાર પછી અડા ઇયાં ૧૦૦ જમીન ઉપર મુકી ચારે તરફ અગ્નિ મુકી સળગાવવું જ્યારે તે બળી રહે ત્યારે પેલો ઓતો બાહાર કઢીને તેમાંથી પત રાં કાઢી લેઇ ખલ કરવાં એટલે મારેલું શુધ ત્રાંબુ થશે જેમ ફાયદા મારેલા પોલાદમાંર(ગજવેલ) કહેલો છે તેમ મારેલુ ત્રાબુ પ ણ બરાબર હોય ને તે ખાવીની વાથ્ય પ્રમાણ ખાય કયરી પાછે તો મરદીમી ખુબ વધેરે છે.

સોનું પણ એજ રીતે મારે છે પણ તેથી નુકશાન પોહોચે છે પણ જો મુરદાશીગથી મારે તો ઘણો ફાયદો આપે છે. મુરદાશી ગને રાતના વાટી પાણીમાં ઘસવી ને સોનાનાં પતરાં કરીને એક ઓતામાં ઘસેલી મુરદાશીગ મુકીને તેમા સોનાનાં પત રાં મુકી ના ચે ઉપર અડાયાંનો દેવતા સળગાવી મુકવો તે બળ રહ્યા પછી તે બહાર કઢાવવો ને તેમાંથી મારેલું સોનું

સ્ત્રીને સેહેવત ઘણી હાય તેનો ઉપાય

છે સ્ત્રી જુવાન હોય ને પુરૂષ ઘરડો હોય તેથી સ્ત્રીને ખુજલી ઘણી થતી હોય તેનો ઈલાજ. કપુર અને ટંકણખાર એક ટાંકપ નમાં મુકીને કેટલાએક હફતા સુધી આપે તો સેહેવત કમી થાય.

કમળમાં સોજાનો ઉપાય

ઈસબગુલ તથા કતાનના બીજ બરાબર વજને બારીક ખાંડી મધમાં મેળવી અંદર ચોપડે તો સોજો ઉતરી જાય અથવા હળધર ગાયના ઘીમાં ઘશીને ચોપડે તોપણ સોજો ઉતરી જાય.

ગોખરૂપાક.

ચગોડીનગ ૧ ગગોસલા પઈસાર ભાર મોટા ગોખરૂ પતસા ૩ ભાર સાકર શેર ૨ એ [illegible]સા લાવીને સાકર વગર બીજી [illegible]સાન બારીક ખાંડી વસ્ત્રગાળ કરી દુધ શેર પાચમાં પ ચાવીને તેના દાણો પાડવો પછી સાકર શેર બેની પાંચતારી ચાપણી કરીને દાણો તમાં નાંખવો પછી જાયફળ, જાવત્રી, એલચી, પસ્તાં, બદામ, ચારોળી વગેરે મસાલો નાંખીને તેને ઠારીને ચોસલા, પાડવાં પછી દરરોજ સવારમાં તોલો ૧॥ અથવા બેને શાશરે ખાય તો તેના ગુણે કરીને વૃદ્ધ માણસમાં જુવાન પુરૂશના જેવું બળ આવશે,

ઓસડનું તોલ.

કોઈ ઠેકાણે રૂપિઆભર લખ્યુછે ને કોઈ ઠેકાણે તોલો લખ્યુછે તે બેનો અરથ એકજ સમજવો કુંપની શીકાનો એક રૂપિઓ તેનુ નામજ તોલો સમજવો અને ટાંક લખ્યુછે તે કપની પઈસા ભાર ને ૭૨ ટાનો એક શેર થાયછે અને માસાનું જાણવું જે આઠ રતીનો એક માસો અથવા ૨॥ વાલનો માસો જાણવો એ રીતે સમજવું.

સમાપ્ત

અનુક્રમણિકા.

જાહેર ખબર.

વલસાડ—બુકસેલર દવારકાંદાસ પરભુદાસ.

સુરત—મેહેતાજી ફકીરભાઇ કાશીદાસ, ઠા. સંગરામપરે. બુકસેલર કીકાભાઇ પરભુદાસ, ઠા. દરીયા મેહેલ આગળ, બુકસેલર, મનચેરજી જમસેદજી, ઠા. નાણાવટમાં. બુકસેલર કશનદાસ નારણદાસ ઠા. નાણાવટમાં, બુકસેલર લલુભાઇ જમનાદાસ, ઠા. નવીસડક. બુકસેલર ત્રીભોવનદાસ ગોપાળદાસ. ઠા. નવી સડક.

ભરૂચ—બુકસેલર. ફુલચંદ ખુમચંદ પાસેથી.

વડોદરા—બુકસેલર દશરથ રાંગોળા, તથા રણછોડ મોતીરામ.

ડાકોર—બુકસેલર ત્રીભોવનદાસ રણછોડદાસ પાસેથી.

નડીઆદ—કાગદી સાદક ભાઇ ચોપડી વેચનાર.

સજુત્રમાં—બુકસેલર લલુભાઇ જેભાઇ તથા કાશીરામ જે ઇ.

વિરમગામ—બુકસેલર ભીખા નથુરામ, બુકસેલર સુનારાકર લલુ

વઢવાણ—બુકસેલર માયાશંકર રામજી, બુકસેલર રામાનંદજી પાસેથી.

લીંબડી—બુકસેલર છગન સંગજી.

ધાંગધ્રા—બુકસેલર નરશી જીવા ઠકર.

સામટી લેવી હોય તેમણે પોષ્ટપેડ કાગળ લખી ખુલાસો કરવો નાટપેડ કાગળ લીધામાં આવશે નહી મુંબાઇના છાપેલા સંસક્રુત, હિંદુસ્તાની, ગુજરાતી, ડીક્ષનેરીઓ, નાટકો, તથા જઇન ધરમના તથા વૈશ્નવ ધરમની, વારતાઓ, તથા કાયદાઓ પેહેલીથી તે સાતમી સુધીના અરથ, તરજુમાઓ અને વઇદકના પુસ્તકો વિગેરે બીજી ઘણી ખરી જાતના પુસ્તકો અમારા પાસેથી ઘ

મરસ છાપને સસ્તી કિંમતે મળશે.

બુકસેલર સખારામ ભીકશેટ ખાતુ.

અમદાવાદમાં બાલેસ્ટનના હવેલી નીચે.